

Πολυτεχνείο Κρήτης - Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

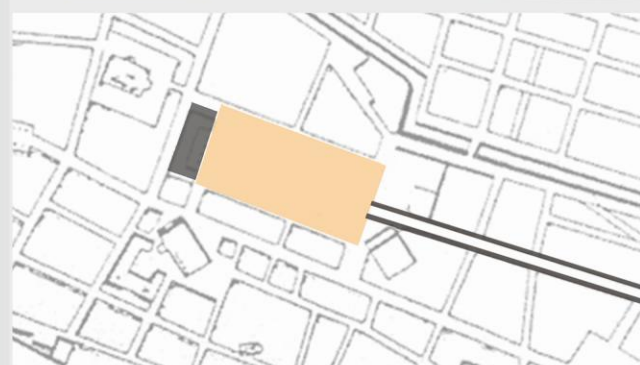
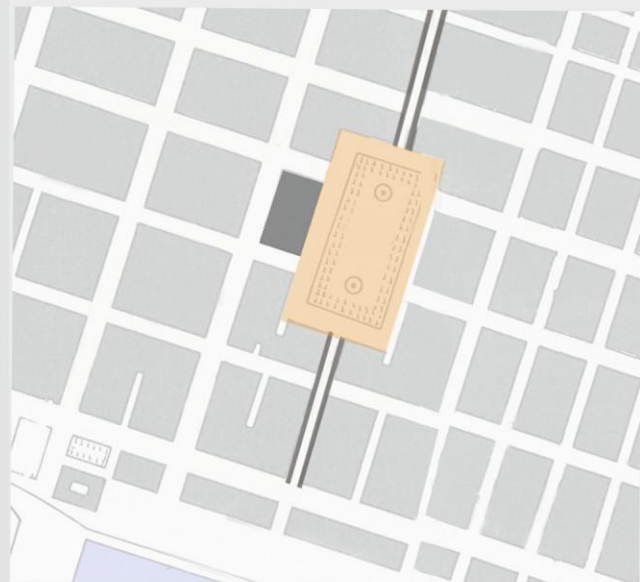
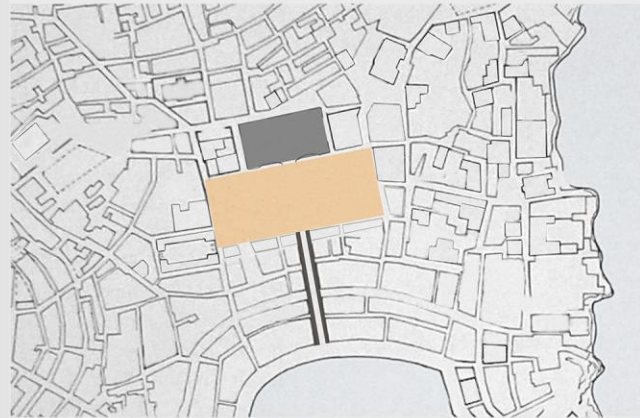
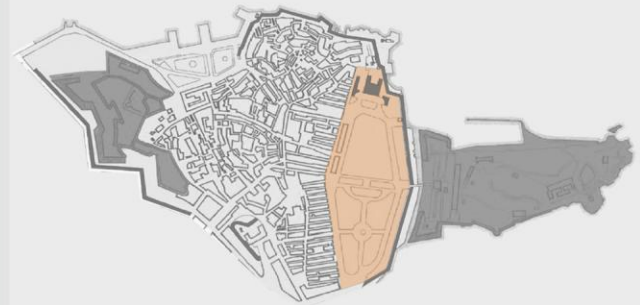
ΜΥΡΤΩ ΤΕΜΠΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ζητήματα ανθεκτικότητας και δημοφιλίας
στη διαδρομή δύο αιώνων

επιβλέπουσα καθηγήτρια
ΑΜΑΛΙΑ ΚΩΤΣΑΚΗ

Ιούνιος 2014



ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
Α. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19 ^{ου} αιώνα από τον αρχικό σχεδιασμό τους μέχρι το 1922	
• Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα	7
• Πλατεία Σπινάρδα/ Κέρκυρα	16
• Πλατεία Μιαούλη/ Ερμούπολη Σύρου	22
• Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄/ Πάτρα	25
• Πλατεία Συντάγματος/ Ναύπλιο	28
• Συμπερασματικές παρατηρήσεις	32
Β. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19 ^{ου} αιώνα τη χρονική περίοδο 1922 - 1960	
• Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα	33
• Πλατεία Σπινάρδα/ Κέρκυρα	37
• Πλατεία Μιαούλη/ Ερμούπολη Σύρου	38
• Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄/ Πάτρα	39
• Πλατεία Συντάγματος/ Ναύπλιο	40
• Συμπερασματικές παρατηρήσεις	41
Γ. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19 ^{ου} αιώνα τη χρονική περίοδο 1960 - 1990	
• Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα	42
• Πλατεία Σπινάρδα/ Κέρκυρα	44
• Πλατεία Μιαούλη/ Ερμούπολη Σύρου	45
• Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄/ Πάτρα	46
• Πλατεία Συντάγματος/ Ναύπλιο	47
• Συμπερασματικές παρατηρήσεις	47
Δ. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19 ^{ου} αιώνα από το 1990 μέχρι σήμερα	
• Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα	48
• Πλατεία Σπινάρδα/ Κέρκυρα	50
• Πλατεία Μιαούλη/ Ερμούπολη Σύρου	51
• Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄/ Πάτρα	52
• Πλατεία Συντάγματος/ Ναύπλιο	53
• Συμπερασματικές παρατηρήσεις	53
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο 19^{ος} αιώνας ταυτίζεται με την περίοδο συγκρότησης του ελληνικού κράτους. Την περίοδο αυτή τίθεται για πρώτη φορά το ζήτημα του σχεδιασμού των πόλεων, οι οποίες όφειλαν να αντικατοπτρίσουν την προσπάθεια εξευρωπαϊσμού και ανεξαρτησίας του ελληνικού κράτους. Το «Σχέδιον» εισάγεται στην Ελλάδα ως νεωτερισμός και αποτελεί το βασικό εργαλείο για τη νέα ιεράρχηση του αστικού χώρου.¹ Η αστική πλατεία διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στο σχεδιασμό, καθώς συνιστά γενεσιουργό στοιχείο του σχεδίου της ελληνικής πόλης.² Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον νεοκλασικό χαρακτήρα που αποκτά η αστική πλατεία τον 19^ο αιώνα, καθιστούν την παρούσα έρευνα ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της ανθεκτικότητας και της δημοφιλίας του νεοκλασικού χαρακτήρα των αστικών πλατειών του 19^{ου} αιώνα στην Ελλάδα, καθώς και της συμβολής του στον τρόπο εξέλιξης των πλατειών αυτών στο πέρασμα του χρόνου.

Για τον σκοπό αυτό επιλέγονται να μελετηθούν οι παρακάτω αστικές πλατείες, οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο της έρευνας.

Πλατεία Κοτζιά (Αθήνα)

Σπιανάδα (Κέρκυρα)

Πλατεία Μιαούλη (Ερμούπολη Σύρου)

Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' (Πάτρα)

Πλατεία Συντάγματος (Ναύπλιο)

Οι παραπάνω πλατείες, ανήκουν στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα του ελληνικού κράτους και αποτελούν τα πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα νεοκλασικών πλατειών από όλη την ελληνική επικράτεια. Οι υπό μελέτη αστικές πλατείες, αποτελούν δομικά στοιχεία του αρχικού σχεδίου των πόλεων στις οποίες ανήκουν και κατέχουν την κεντρική θέση μέσα σ' αυτό. Τέλος, αποτελούν στοιχεία συλλογικής μνήμης, ενώ φέρουν μεγάλο ιστορικό φορτίο και πλήθος συμβολισμών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι στην παρούσα εργασία δεν διερευνώνται οι αστικές πλατείες της βορείου Ελλάδος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι πόλεις αυτές άργησαν να απελευθερωθούν από τους Τούρκους, με αποτέλεσμα ο σχεδιασμός τους και συνακόλουθα η επιρροή τους από τον νεοκλασικισμό να συντελεστεί αργότερα (τέλη 19^{ου} - αρχές 20^{ου} αιώνα).

Τα βιβλία αναφοράς που χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία είναι:

- Κασιμάτη Μαριλένα Ζ., *Αθήνα - Μόναχο/ Τέχνη και Πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*, Έκδοση: Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου σε συνεργασία με το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα, 2000
- Μπαστέα Ελένη, *Νεοκλασική Πολεοδομία και ελληνική εθνική συνείδηση: Αθήνα 1834 - 1896*, Εκδόσεις LIBRO, Αθήνα, 2008
- Μπίρης Μάνος, Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρω, *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2001
- Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΑΘΗΝΑ - Ένα όραμα του κλασικισμού*, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, Αθήνα, 2001
- Τσιώμης Γιάννης, *Αθήνα ευρωπαϊκή υπόθεση*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα, 1985
- Φιλίππιδης Δημήτρης, *Νεοκλασικές Πόλεις στην Ελλάδα (1830 - 1920)*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2007

¹ Φιλίππιδης Δημήτρης, *Νεοκλασικές Πόλεις στην Ελλάδα (1830 - 1920)*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2007, σελ. 8 - 9, 32 - 33

² Ανανιάδου - Τζημοπούλου Μ., Καραδήμου - Γερολύμπου Α., *Πλατείες της Ευρώπης, Πλατείες για την Ευρώπη*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 28 - 29

A) Μέθοδος συλλογής στοιχείων

Η συλλογή στοιχείων βασίστηκε σε:

- Αρχειακή έρευνα (εφημερίδες και περιοδικά)
- Βιβλιογραφική έρευνα
- Έρευνα πεδίου
- Έρευνα στο διαδίκτυο

B) Ερμηνευτική Μέθοδος

Η ερμηνεία των ευρημάτων βασίζεται αρχικά στη σύγκριση του νεοκλασικού χαρακτήρα των υπό μελέτη αστικών πλατειών και στη συνέχεια, στους παράγοντες εκείνους που επιφέρουν αλλαγές στη σύσταση της κοινωνίας. Οι παράγοντες αυτοί είναι η προσφυγική περίοδος, η αστικοποίηση και η μετανάστευση.

Γ) Υπόθεση εργασίας

Η νεοκλασική πλατεία στον ευρωπαϊκό χώρο (ιδεολογικό πλαίσιο, θέση στην πόλη, σχεδιασμός, λειτουργία)

Το ιδανικό της νεοκλασικής πλατείας στον ευρωπαϊκό χώρο είναι η αναβίωση της αθηναϊκής δημοκρατίας, μέσα από τη μίμηση των κλασικών ιδεωδών. Η υλοποίηση του παραπάνω ιδεολογικού πλαισίου στηρίζεται στον νεοκλασικό χαρακτήρα της αστικής πλατείας του 19^{ου} αιώνα. Αυτός, συγκροτείται με βάση τη θέση της πλατείας στην πόλη, τις αρχές που διέπουν τον σχεδιασμό της και τη λειτουργία της.

Η θέση της αστικής πλατείας στον πολεοδομικό ιστό ταυτίζεται με το κέντρο της πόλης, γεγονός που οφείλεται αρχικά στη λειτουργία της αστικής πλατείας και έπειτα στην ανάγκη για εύκολη και άμεση πρόσβαση σε αυτήν. Η κεντρικότητα αποτελεί χαρακτηριστικό της αστικής δομής. Το κέντρο ταυτίζεται με το ζωτικότερο σημείο της, όπου διαδραματίζονται τα πιο σημαντικά γεγονότα.

Η αστική πλατεία του 19^{ου} αιώνα αποτελεί έναν χώρο εναλλαγής οπτικών θεάσεων, οι οποίες έχουν ως σημείο αναφοράς το κτήριο που κατέχει την κεντρική θέση σε αυτήν. Ο κεντρικός χώρος της πλατείας παραμένει κενός από οτιδήποτε μπορεί να διακόψει τις οπτικές φυγές, ενώ οι άξονες πρόσβασης σε αυτήν τοποθετούνται σε σημεία που επιτρέπουν τις οπτικές φυγές, όχι μόνο προς τις κύριες πύλες εισόδου και εξόδου από την πλατεία, αλλά και προς το κτήριο αναφοράς της.³

Οι βασικές αρχές σχεδιασμού της αστικής πλατείας ως προς τη δομή της είναι η γεωμετρική ευκρίνεια του σχήματος και η καθαρότητα της μορφής, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την αίσθηση αρμονίας και τάξης. Οι παραπάνω αρχές επιβάλλουν τον σχεδιασμό της αστικής πλατείας σε επίπεδο έδαφος.⁴ Επιπλέον, η αστική πλατεία σχεδιάζεται συμμετρική ως προς έναν κεντρικό άξονα, ο οποίος αποτελεί και την κύρια πρόσβαση σε αυτήν. Τα παραπάνω στοιχεία, σε συνδυασμό με τις μεγάλες διαστάσεις της πλατείας και του κεντρικού της άξονα, αποδίδουν στον χώρο μνημειακότητα.

Η νεοκλασική πλατεία λειτουργεί ως σύμβολο της πόλης, και συγκεκριμένα ως σύμβολο προόδου και εκσυγχρονισμού. Επιπλέον, η νεοκλασική πλατεία χάνει το πολιτικό της περιεχόμενο και αποκτά αισθητική αξία. Τα κλασικά ιδεώδη δεν ταυτίζονται πλέον με την συμμετοχή στα κοινά, αλλά εκλαμβάνονται ως μορφές διαφυγής από τις πραγματικότητες της νεότερης εποχής.⁵

³ Κρίκου Νάντια, *Η προσπελασιμότητα της πόλης, μέσα από τις αστικές πλατείες*, APXITEKTONIKEΣ MATIEΣ, 04/04/2008

⁴ Φιλίππιδης Δημήτρης, *ό.π.*, σελ. 39 - 40

⁵ Κασσιμάτη Μαριλένα Ζ., *Αθήνα - Μόναχο/ Τέχνη και Πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*, Έκδοση: Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου σε συνεργασία με το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα, 2000, σελ. 33 - 34

Η νεοκλασική πλατεία στην Ελλάδα (ιδεολογικό πλαίσιο, θέση στην πόλη, σχεδιασμός, λειτουργία)

Τα ιδανικά της νεοκλασικής πλατείας στην Ελλάδα είναι ο επαναπροσδιορισμός της εθνικής ταυτότητας και η ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους. Η επίτευξη του πρώτου, γίνεται μέσα από την αναβίωση των κλασικών προτύπων της αρχαιότητας και πιο συγκεκριμένα, μέσα από την αναβίωση της αθηναϊκής δημοκρατίας. Με τον τρόπο αυτό, πραγματοποιείται η γεφύρωση του παρελθόντος με το παρόν. Η επίτευξη του δεύτερου ιδανικού, ταυτίζεται με τον εξευρωπαϊσμό του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.⁶

Η θέση της νεοκλασικής πλατείας στην ελληνική πόλη, καθώς και οι αρχές που διέπουν τον σχεδιασμό της, ταυτίζονται με τις αντίστοιχες στον ευρωπαϊκό χώρο. Η λειτουργία της όμως, σε κάποια σημεία διαφοροποιείται.

Η νεοκλασική πλατεία λειτουργεί ως σύμβολο της πόλης, ως διακοσμητικό στοιχείο και ως μέσον ανάδειξης ενός κτηρίου. Ο νεοκλασικισμός στην Ελλάδα αποκτά «εθνικές» διαστάσεις, με αποτέλεσμα η αστική πλατεία του 19^{ου} αιώνα να αποτελεί σύμβολο εθνικής προόδου.⁷ Η εφαρμογή του γεωμετρικού καννάβου διαφοροποιεί τις νέες πόλεις από τις δαιδαλώδεις πόλεις της Τουρκοκρατίας. Το πέρασμα από την Τουρκοκρατία στην ανεξαρτησία, καθώς και η σχέση με τις πρωτεύουσες των δυτικών χωρών αποτυπώνεται πλέον ξεκάθαρα στον χώρο. Η νεοκλασική πλατεία αντανάκλα το πνεύμα της εποχής, εκφράζοντας την εξωστρέφεια και τον εκσυγχρονισμό του νεοπαγούς ελληνικού κράτους. Αποτελεί ένα δημόσιο αγαθό, το οποίο λειτουργεί χωρίς να έχει χρηστικό και ωφελμιστικό χαρακτήρα. Επιπλέον, η νεοκλασική πλατεία αποτελεί σύμβολο της εξουσίας. Ενισχύει την επιβολή του ηγεμόνα (Οθωνα) στο λαό και προβάλλει το κύρος και τη δύναμή του. Οι συμβολισμοί που φέρει, σε συνδυασμό με την αισθητική αξία που της προσδίδει ο νεοκλασικός της χαρακτήρας, την ανάγουν σε έργο τέχνης. Η νεοκλασική πλατεία αποτελεί ένα κόσμημα για την πόλη και λειτουργεί ως διακοσμητικό στοιχείο, που στόχο έχει την ικανοποίηση των αισθητικών αναγκών και τη διαφυγή από τη σύγχρονη πραγματικότητα.⁸ Τέλος, η νεοκλασική πλατεία ανάγει ένα κτήριο εξουσίας (Δημαρχείο, ναός, Θέατρο) σε μνημείο, τοποθετώντας το σε βάθρο.

Διάκριση περιόδων

Με την πάροδο του χρόνου οι ελληνικές πόλεις εξελίσσονται. Πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα φέρνουν έντονες πληθυσμιακές ανακατατάξεις, οι οποίες μεταβάλλουν τη σύσταση του κοινωνικού ιστού. Η μεταβολή αυτή συντελεί στον επαναπροσδιορισμό της αντίληψης για τον δημόσιο χώρο, ενώ επιδρά και στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η νεοκλασική πλατεία. Η παρούσα εργασία δομείται με βάση τις κοινωνικές αλλαγές που συντελούνται τα έτη 1922, 1960 και 1990. Οι περίοδοι αυτές, αποτελούν τις χρονικές τομές, στις οποίες αναζητείται ο βαθμός στον οποίο διατηρείται κάθε φορά ο νεοκλασικός χαρακτήρας των υπό μελέτη αστικών πλατειών. Πιο αναλυτικά, η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει τον αρχικό σχεδιασμό της κάθε πλατείας και την εξέλιξή της μέχρι το 1922. Τότε πραγματοποιείται η πρώτη πληθυσμιακή ανακατάταξη, με την εισροή των προσφύγων στα αστικά κέντρα. Στη δεύτερη ενότητα η κάθε πλατεία αναλύεται μέχρι το 1960. Τη χρονιά αυτή η σύσταση της κοινωνίας αλλάζει και πάλι, με την συγκέντρωση του γηγενούς πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα. Στην τρίτη ενότητα η κάθε πλατεία αναλύεται μέχρι το 1990. Τη χρονιά αυτή η δομή της κοινωνίας αλλάζει για ακόμη μια φορά, με την εισροή των οικονομικών μεταναστών στον ελλαδικό χώρο. Στην τέταρτη ενότητα ολοκληρώνεται η εξέλιξη των υπό μελέτη αστικών πλατειών και παρουσιάζεται η σημερινή τους κατάσταση.

⁶ Μπαστέα Ελένη, *Νεοκλασική Πολεοδομία και ελληνική εθνική συνείδηση: Αθήνα 1834 - 1896*, Εκδόσεις LIBRO, Αθήνα, 2008, σελ. 76 - 80

⁷ Φιλίππιδης Δημήτρης, *ό.π.*, σελ. 310

⁸ Κασιμάτη Μαριλένα Ζ., *ό.π.*, σελ. 34 - 36

Τα ερωτήματα που θα επιχειρήσει να απαντήσει η παρούσα εργασία είναι τα εξής:

- Πώς συγκροτείται ο νεοκλασικός χαρακτήρας των υπό μελέτη αστικών πλατειών;
- Ποιά νεοκλασικά στοιχεία έχουν παραμείνει σταθερά μέχρι σήμερα, ποιά έχουν μεταβληθεί και πώς αυτό ερμηνεύεται;
- Κατά πόσο έχει διαφοροποιηθεί σήμερα ο ρόλος των υπό μελέτη αστικών πλατειών στον αστικό ιστό; Ποιά η σχέση τους με την εξουσία; Συνεχίζουν να αποτελούν εξωραϊστικά στοιχεία για την πόλη;
- Ποιά είναι η σχέση που αναπτύσσουν οι υπό μελέτη αστικές πλατείες με τους άλλους δημόσιους χώρους;
- Ποιοί παράγοντες επηρέασαν την εξέλιξη και κατ'επέκταση τον νεοκλασικό χαρακτήρα των υπό μελέτη αστικών πλατειών;
- Σήμερα, οι υπό μελέτη αστικές πλατείες διαφοροποιούνται από αυτές που δεν έχουν νεοκλασικό χαρακτήρα; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;
- Ποιός είναι ο βαθμός εμπορευματοποίησης των υπό μελέτη αστικών πλατειών και κατά πόσον αυτός διαφοροποιείται σε κάθε μια από αυτές;
- Σήμερα ποιά από τις υπό μελέτη αστικές πλατείες εμφανίζει την μεγαλύτερη και ποιά την μικρότερη ανθεκτικότητα στον νεοκλασικό χαρακτήρα τους;
- Τελικά, η νεοκλασική πλατεία αποτελεί έναν δημοφιλή χώρο; Αν ναι, πού οφείλεται η δημοφιλία της;

***A. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19^{ου} αιώνα
από τον αρχικό σχεδιασμό τους μέχρι το 1922***

Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα

1833 (Σχέδιο Κλεάνθη και Schaubert)

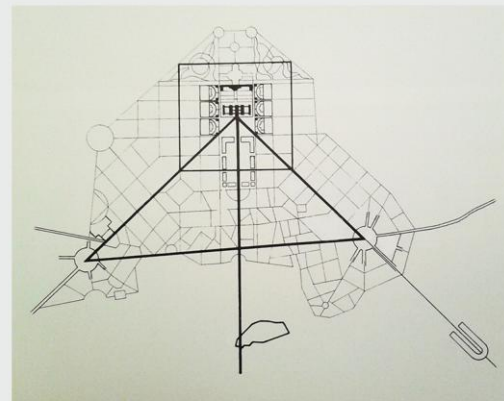
Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την άφιξη του βασιλιά Όθωνα στην Ελλάδα και την μεταφορά της πρωτεύουσας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Το σχέδιο της πρωτεύουσας Αθήνας, καλείται να αναδείξει την πόλη ως έδρα μιας συγκεντρωτικής, σύγχρονης, ευρωπαϊκής μοναρχίας. Στηρίζεται σε ευρωπαϊκά πρότυπα απολυταρχικών πόλεων, όπως οι Βερσαλλίες και η Karlsruhe.⁹ Ως γνωστόν, το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας συντάσσεται το 1833 από τους Κλεάνθη και Schaubert. Οι χαράξεις στο σχέδιο της νέας Αθήνας, παραπέμπουν σε έναν χαρακτηριστικό τύπο οργάνωσης κατά την εποχή της πεφωτισμένης δεσποτείας. Κύριο γνώρισμα αυτής της χάραξης είναι η ακτινωτή δέσμη των οδών που ξεκινούν από την ηγεμονική καθέδρα, η λεγόμενη «patte d'oie» (πόδι χήνας) και η οποία συμβολίζει την «ακτινοβολία» της βασιλικής εξουσίας.¹⁰

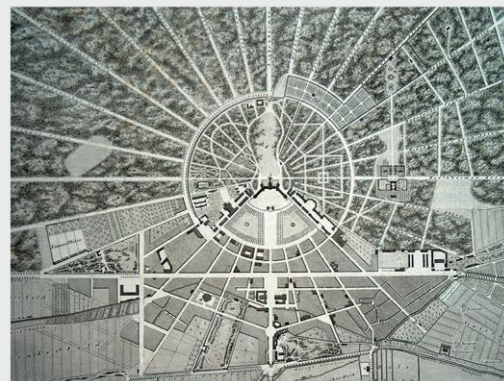
⁹ Μπαστέα Ελένη, *ό.π.*, σελ. 161 - 162

¹⁰ Το γεωμετρικό σχήμα του δικτύου των οδών βασίζεται σε δύο πλαίσια αναφοράς, που τοποθετούνται με άξονα την οδό Αθηνάς. Η τελευταία, έχει κατεύθυνση από τον βορρά προς το νότο και τέμνει συμμετρικά τα δύο πλαίσια. Το πρώτο πλαίσιο αναφοράς είναι το ορθογώνιο παραλληλόγραμμο που σχηματίζουν οι δεντροφυτεμένες λεωφόροι (βουλεβάρτα) γύρω από το διοικητικό κέντρο της πόλης. Αποτελεί το διαρθρωτικό σχήμα της νέας πόλης, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει το διοικητικό κέντρο το οποίο περιβάλλει. Το δεύτερο πλαίσιο αναφοράς είναι το ισοσκελές τρίγωνο που σχηματίζουν οι οδοί Πειραιώς, Ερμού και Σταδίου. Οι κορυφές του συμπίπτουν με τις τρεις κυριότερες πλατείες της πόλης (πλατεία Ανακτόρων, Κέκροπος και Μουσών). Το τρίγωνο των κύριων οδών αποτελεί τον σκελετό που συνδέει την παλαιά με τη νέα πόλη.

Στην κάτοψη της πόλης δεσπόζει το αυστηρά αξονικό - συμμετρικό κτηριακό συγκρότημα των ανακτόρων. Πιο συγκεκριμένα, τα ανάκτορα βρίσκονται στο κέντρο του τετραγώνου της γεωμετρικής σύνθεσης και ταυτόχρονα στην κορυφή του τριγώνου. Η κεντρική θέση της βασιλικής εξουσίας υποδηλώνει την κυριαρχία της πάνω στο λαό. Το κτηριακό συγκρότημα των ανακτόρων περιβάλλεται από έξι υπουργεία και δύο βουλευτήρια, αλλά και από κατοικίες αστών. Εδώ, ο μνημειακός χαρακτήρας συνδυάζεται με την κοινωνική προσβασιμότητα, με αποτέλεσμα όχι την αντιπαράθεση αλλά τη συνύπαρξη βασιλικής και αστικής ζωής. (Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΑΘΗΝΑ - Ένα όραμα του κλασικισμού*, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, Αθήνα, 2001, σελ. 68 - 75). Η σημασία των Ανακτόρων στην ελληνική κοινωνία δεν εστιάζεται στον αρχιτεκτονικό τους ρυθμό αλλά στον συμβολικό τους ρόλο. Περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο κτήριο, τα Ανάκτορα δέθηκαν με τη ζωή της Αθήνας ως εστία δύναμης και εξουσίας, αλλά και ως φόντο εθνικών τελετών και λαϊκών εξεγέρσεων. Η οδός Αθηνάς αποτελεί τον άξονα συμμετρίας από βορρά προς νότο, που ενώνει τα νέα ανάκτορα με τα Προπύλαια της Ακρόπολης και τονίζει τη μετωπική προοπτική θέαση του σημείου αυτού στο βάθος. Ουσιαστικά πραγματοποιείται ένας διάλογος ανάμεσα στην αιώνια ιστορία (Ακρόπολη) και την απόλυτη εξουσία (Βασιλιάς). (Μπαστέα Ελένη, *ό.π.*, σελ. 300 - 303)



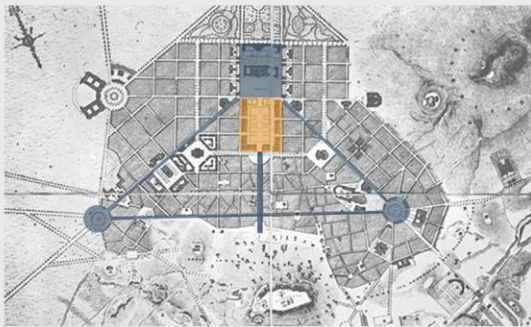
1. Γ. Τσιώμης, διάγραμμα των βασικών χαράξεων του σχεδίου Αθηνών των Κλεάνθη - Schaubert



2. Πολεοδομικό σχέδιο της πόλης Karlsruhe. Στο κέντρο είναι τοποθετημένα τα ανάκτορα.



3. Πανοραμική άποψη της πόλης Karlsruhe



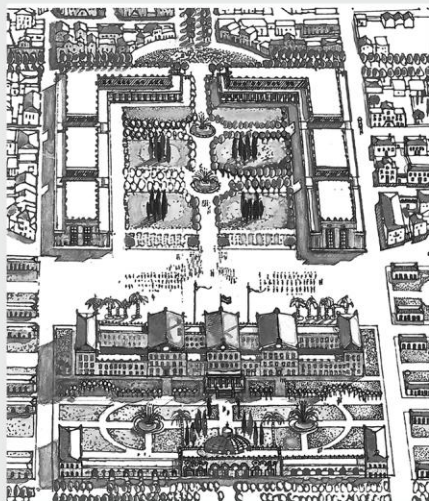
4. Πολεοδομικό σχέδιο της πόλης των Αθηνών των Κλεάνθη - Schaubert.

Σχέση του Κήπου του Λαού με την πόλη και τους άλλους δημόσιους χώρους (πλατεία Ανακτόρων, Κέκροπος, Μουσών).



5. Τα Ανάκτορα, ο Κήπος του Λαού και η οδός Αθηνάς διαταγμένα σε έναν νοητό άξονα συμμετρίας.

Σχέση του Κήπου του Λαού με το οδικό δίκτυο και τα περιβάλλοντα κτήρια (Αγορά).



6. Τρισδιάστατη απεικόνιση των Ανακτόρων, της Αγοράς και του Κήπου του Λαού από τον βορρά (Σχέδιο του Παπαγεωργίου - Βενετά Αλέξανδρου, 1992).

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Ο Κήπος του Λαού αποτελεί την αρχική μορφή της σημερινής πλατείας Κοτζιά. Πρόκειται για τον πρώτο σχεδιασμένο δημόσιο χώρο της πρωτεύουσας Αθήνας. Βρίσκεται νοτιώς των Ανακτόρων και είναι τοποθετημένος κεντρικά στον άξονα βορρά - νότου, δηλαδή την οδό Αθηνάς. Περιβάλλεται από τις οδούς Αιόλου, Λυκούργου, Σωκράτους και Ευριπίδου. Η σημασία της θέσης του αποδεικνύεται από το γεγονός ότι εντάσσεται στην περιοχή που περικλείουν τα βουλευτάρια, η οποία θεωρείται η πιο σημαντική της πόλης. Εκτός από το γεγονός ότι αποτελεί προέκταση του κτηρίου των Ανακτόρων, ο Κήπος του Λαού πλαισιώνεται από την αγορά (bazaar). Πρόκειται για ένα τεράστιο, χαμηλό περίπτερο κτίσμα που περικλείεται από στοές. Το χαμηλό ύψος της αγοράς, αλλά και του Κήπου, εξασφαλίζουν την άμεση οπτική διασύνδεση των Ανακτόρων με την Ακρόπολη. Παρά το γεγονός ότι το όνομά της παραπέμπει σε αρχαιοελληνικά πρότυπα, εντούτοις η αγορά ακολουθεί ευρωπαϊκά πρότυπα, όπως ο δημόσιος χώρος συνάντησης των πολιτών που βρίσκεται γύρω από τον κήπο του Palais Royal στο Παρίσι.¹¹

Σχεδιασμός - Συμβολισμοί

Ο Κήπος του Λαού βασίζεται στα πρότυπα των ευρωπαϊκών κήπων και επωμίζεται τον ρόλο τους, δηλαδή την ανάδειξη της βασιλικής εξουσίας. Αντιμετωπίζεται ως δομικό στοιχείο της πόλης και όχι ως μέρος της φύσης. Πιο συγκεκριμένα, σχεδιάζεται ως ένα αστικό τοπίο με κτηριακές εγκαταστάσεις και φυσικό τοπίο, δίνοντας την εντύπωση «μιας πόλης μέσα στην πόλη». Ο σχεδιασμός του Κήπου του Λαού χαρακτηρίζεται από συμμετρία, άξονες, καθαρότητα στις μορφές και αυστηρές γεωμετρικές χαράξεις. Τα στοιχεία αυτά συμβολίζουν την υπακοή του λαού στο μονάρχη, ενώ το μεγάλο μέγεθος του Κήπου υποδηλώνει το εύρος της επιρροής που ασκεί ο τελευταίος. Κατά την εφαρμογή του Κήπου όμως, οι σχεδιαστικές αρχές προβάλλονται ως σύμβολα της ανεξαρτησίας και του εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους, ενώ ταυτόχρονα οι αρχικοί συμβολισμοί συνεχίζουν να υποβόσκουν. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην προσπάθεια επιβολής της απολυταρχίας, χωρίς τη δημιουργία λαϊκών αντιδράσεων. Ακόμα και το όνομα του Κήπου του Λαού, συμμετέχει στον αποπροσανατολισμό του λαού. Ο «Κήπος» συμβολίζει τον εξευρωπαϊσμό της χώρας και ο «Λαός» το έθνος, τη συγκρότηση κοινής εθνικής ταυτότητας. Πέρα από τις σχεδιαστικές αρχές και το όνομα του Κήπου, η χωροθέτησή του στο κέντρο της πόλης φαινομενικά υποδηλώνει ότι η εξουσία ανήκει στο λαό, ενώ στην πραγματικότητα στοχεύει στην απόδοση τιμής στον μονάρχη. Το γεγονός ότι ο Κήπος βρίσκεται υπό των ανακτόρων, τονίζει ακόμη περισσότερο τον έλεγχο που ασκεί ο βασιλιάς στους υπηκόους του.¹² Παρ' όλα αυτά όμως, τα Ανάκτορα και ο Κήπος του Λαού βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο, γεγονός που αποπνέει ισότητα ανάμεσα στον βασιλιά και το λαό.

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Ένα από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον Κήπο του Λαού, είναι η ταύτισή του με την ανάδειξη της αριστοκρατικής τάξης. Στην περίπτωση της Αθήνας, την αριστοκρατία αντιπροσωπεύει η αστική τάξη. Τα Ανάκτορα του βασιλιά καθώς και ο Κήπος του Λαού περιβάλλονται από κατοικίες αστών. Με τον τρόπο αυτό, οι αστοί αντλούν κύρος και δύναμη τόσο από τον βασιλιά, όσο και από τον Κήπο.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Ο Κήπος του Λαού λειτουργεί ως σύμβολο της δύναμης του βασιλιά και της κυριαρχίας του πάνω στο λαό. Η κεντρική θέση του Κήπου στο πολεοδομικό σχέδιο των Κλεάνθη και Schaubert, αλλά και ο σχεδιασμός του, ο οποίος υπακούει στα ευρωπαϊκά πρότυπα κήπων, επαληθεύουν το συμβολισμό αυτό. Από την άλλη μεριά, ο Κήπος εκφράζει την ανεξαρτησία και τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Τέλος, ως απότοκος των γαλλικών κήπων, ο Κήπος του Λαού λειτουργεί και ως διακοσμητικό στοιχείο, με στόχο την ανάδειξη της αριστοκρατικής τάξης και την τέρψη των επισκεπτών.

¹¹ Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, ό.π., σελ. 86 - 87

¹² Μπαστέα Ελένη, ό.π., σελ. 68

1834 - 1851 (Τροποποιητικό σχέδιο Klenze)

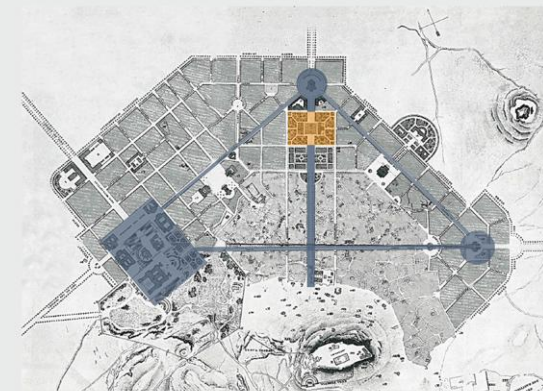
Σύντομο ιστορικό της εποχής

Το καλοκαίρι του 1834, με πρωτοβουλία του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α' και μετά από αίτημα της Αντιβασιλείας, το αρχικό σχέδιο της Αθήνας αναθεωρείται. Ο βασιλιάς Λουδοβίκος Α' εξουσιοδοτεί τον αρχιτέκτονα Leo von Klenze να επέμβει τόσο στα πολιτικά όσο και στα πολιτιστικά πράγματα της χώρας. Το σχέδιο που συντάσσει για την Αθήνα είναι μια συμβιβαστική λύση, μια απόπειρα προσαρμογής του μεγαλόπνοου αρχικού σχεδίου στην πολιτική και οικονομική πραγματικότητα του νεοπαγούς κράτους, με αποτέλεσμα τη συρρίκνωσή του.¹³ Η πρόταση του Leo von Klenze δεν είναι απόρροια πρωτοβουλίας του συντάκτη της, αλλά επέμβασης της πολιτικής εξουσίας στη διαδικασία του σχεδιασμού.¹⁴ Έτσι, το νέο σχέδιο της Αθήνας αντανακλά ακόμη περισσότερο το απολυταρχικό πνεύμα της εποχής. Ο Klenze διατηρεί τις βασικές χαράξεις του αρχικού σχεδίου. Πιο συγκεκριμένα, διατηρεί το υπάρχον οδικό δίκτυο, περιορίζοντας το πλάτος των οδικών αξόνων, την έκταση των δημόσιων χώρων, καθώς και ολόκληρη την περιοχή επέκτασης της πόλης.¹⁵ Η έκταση του Κήπου του Λαού διατηρείται στα όρια του σχεδίου Klenze έως το 1851.¹⁶

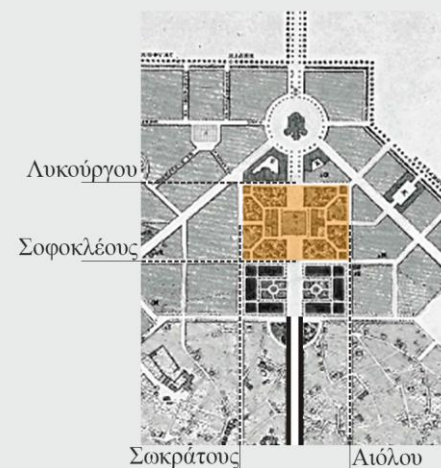
Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Ο Κήπος του Λαού διατηρεί την κεντρική του θέση στο πολεοδομικό σχέδιο του Klenze, παρά τις τροποποιήσεις που υφίσταται. Όπως προαναφέρθηκε, ο Κήπος του Λαού αποτελεί προέκταση του κτηρίου των ανακτόρων. Στην παρούσα φάση όμως, ο Klenze μεταθέτει τα βασιλικά ανάκτορα στις δυτικές κλιτύες του λόφου των Νυμφών.¹⁷ Επιπλέον, εγκαταλείπει τον προβλεπόμενο στο αρχικό σχέδιο, άμεσο συνδυασμό του Κήπου του Λαού με τα κτήρια της αγοράς και τον διαχωρίζει από αυτήν. Πιο συγκεκριμένα, προτείνει την παραθετική διάταξη του Κήπου του Λαού (στο βορρά) και της αγοράς (στο νότο) επί της οδού Αθηνάς. Τα νέα όρια του Κήπου αποτελούν οι οδοί Αιόλου, Λυκούργου, Σωκράτους και Σοφοκλέους. Στη θέση της τεράστιας αγοράς, διατάσσει ένα μικρότερο κτήριο του ίδιου τύπου με κατάλληλο μέγεθος. Στον υπόλοιπο χώρο εγκαθιστά δημόσια λουτρά με φυτεύσεις, καφεενία κ.ά., δημιουργώντας έτσι έναν δημόσιο χώρο αναψυχής, κοντά μεν, αλλά ταυτόχρονα εντελώς χωριστά από την αγορά.¹⁸ Το 1841, εγκαθίσταται στην οικία Δομνάδου, η Εθνική Τράπεζα. Η οικία αυτή είναι έργο του Φραγκίσκου Φεράλδη και βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της οδού Αιόλου, απέναντι από τον Κήπο του Λαού. Εκτός όμως από τον άξονα της Αιόλου, η υπόλοιπη περιοχή παραμένει σχεδόν άκτιστη. Έτσι, ο χώρος του Κήπου, όντας αδιαμόρφωτος ως το 1858, χρησιμοποιείται μόνον ως χώρος ασκήσεων πυροβολικού. Για το λόγο αυτό, κάποιες φορές αποκαλείται και πλατεία Γυμνασίων.



7. Klenze, τροποποιητικό σχέδιο του Σχεδίου Αθηνών, 1834. Σχέση του Κήπου του Λαού με την πόλη και τους άλλους δημόσιους χώρους.



8. Σχέση του Κήπου του Λαού με το οδικό δίκτυο και τα περιβάλλοντα κτήρια (Αγορά). Εμφανής είναι η απουσία των Ανακτόρων.

¹³ Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΕΛΟΥΡΑΔΟΣ ΣΑΟΥΜΠΕΡΤ 1804-1860/ Συλλογή τεκμηρίων για τον σχεδιασμό της Αθήνας και του Πειραιά*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1999, σελ. 18

¹⁴ Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΑΘΗΝΑ - Ένα όραμα του κλασικισμού*, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, Αθήνα, 2001, σελ. 147

¹⁵ Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ό.π.*, σελ. 29

¹⁶ Η περιοχή στην οποία βρίσκεται ο Κήπος του Λαού αρχίζει να οικοδομείται αμέσως μετά την απελευθέρωση. Το πρώτο κτήριο που χτίζεται είναι ο στρατώνας του Πυροβολικού στη δυτική πλευρά της Αιόλου. Η θέση του πιθανολογείται ότι βρίσκεται μέσα στον χώρο, τον οποίο προβλεπόταν να καταλάβει ο Κήπος του Λαού. Τμήμα του στρατώνα ή και ολόκληρος, καταλαμβάνεται από το υπόστεγο με τα κανόνια. Λόγω της ύπαρξης των κανονιών αυτών, όλη η περιοχή ονομάζεται «στα κανόνια». (Μελαμπιανάκη Ευγενία, *Οι πλατείες της Αθήνας 1834 - 1945: διαδικασία διαμόρφωσης, λειτουργία, πολεοδομική σημασία: διδακτορική διατριβή*, Τόμος II: Παράρτημα II: Οι πλατείες, Αθήνα ΕΜΠ, 2006, σελ.135)

¹⁷ Πρόκειται για τη θέση με την ωραιότερη θέα προς την Ακρόπολη, η οποία προσφέρει ταυτόχρονα και την ωραιότερη άποψη του κτίσματος, σε συνδυασμό με τα μνημεία αυτά. Εκμεταλλευόμενος το επικλινές έδαφος της περιοχής, δημιουργεί αναβαθμούς πάνω στους οποίους διατάσσει το κτηριακό συγκρότημα των ανακτόρων (Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ό.π.*, σελ. 198 - 199). Πιο συγκεκριμένα, μικρά κτήρια ποικίλων μορφών, συνδεδεμένα με κλίμακες και κεκλιμένα επίπεδα, διατάσσονται βαθμιδωτά με φόντο το δεσπόζον κυρίαρχο κτήριο (Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ό.π.*, σελ. 162).

¹⁸ Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ό.π.*, σελ. 171

Σχεδιασμός - Συμβολισμοί

Ο σχεδιασμός του διοικητικού κέντρου στις παρυφές της πόλης, είναι πολύ πιο κοντά στην ιδέα της απόλυτης μοναρχίας απ' ό,τι η λύση που προτείνεται στο σχέδιο των Κλεάνθη και Schaubert. Στο αρχικό σχέδιο, ο βασιλιάς περιβάλλεται από την πόλη, γεγονός που αποπνέει ισότητα ανάμεσα σε αυτόν και το λαό.¹⁹ Αντίθετα, στο σχέδιο Klenze ο βασιλιάς διαχωρίζεται από την πόλη. Η βαθμιδωτή διάταξη του διοικητικού κέντρου, με αποκορύφωμα το κτήριο των ανακτόρων, το οποίο τοποθετείται σε βάθρο, δημιουργεί μεγάλη υψομετρική διαφορά ανάμεσα σε βασιλιά και λαό. Ο βασιλιάς ανυψώνεται, επιδεικνύοντας έτσι την απόλυτη εξουσία που ασκεί στο λαό. Επιπλέον, η ανάβαση προς το ανάκτορο αποπνέει μνημειακότητα και συνοδεύεται από έντονη συναισθηματική φόρτιση του επισκέπτη. Η ανύψωση του ανακτόρου οδηγεί στη θεοποίηση του βασιλιά. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι ο επισκέπτης, σε αντίθεση με την αξονική πορεία του αρχικού σχεδίου, δεν βλέπει άμεσα τον βασιλιά κατά την ανάβασή του προς το ανάκτορο.

Επιπλέον, ο διαχωρισμός του Κήπου του Λαού από την αγορά, αποτελεί απόρροια όχι μόνο των αρχαιοελληνικών προτύπων του Klenze, αλλά και των αντιλήψεών του (αποστροφή για την άκαμπτη συμμετρία, τους άξονες και τις αυστηρές γεωμετρικές χαράξεις), ως εκπροσώπου του ρομαντικού κλασικισμού.²⁰

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Η αλλαγή στη θέση των Ανακτόρων, έχει σαν αποτέλεσμα την αλλαγή στη θέση των κατοικιών της αστικής τάξης. Έτσι, ο Κήπος του Λαού χάνει τα δύο βασικά συστατικά προσδιορισμού του, δηλαδή τα Ανάκτορα και την αστική τάξη. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον διαχωρισμό του Κήπου από την αγορά, συντελεί στο να χάσει ο Κήπος του Λαού τον κοινωνικό του ρόλο.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η αλλαγή στον χαρακτήρα του Κήπου του Λαού έγκειται στη λειτουργία του ως σύμβολο εξουσίας. Ο διαχωρισμός των Ανακτόρων από τον Κήπο του Λαού, έχει σαν αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του τελευταίου. Από τη μια πλευρά, η ανύψωση των ανακτόρων συντελεί όχι μόνο στη διατήρηση, αλλά και στην ενίσχυση της δύναμης και της κυριαρχίας του βασιλιά πάνω στο λαό. Από την άλλη πλευρά όμως, ο Κήπος χάνει την άμεση σύνδεση με το κτήριο αναφοράς του και κατ'επέκταση την αίγλη και το κύρος του. Έτσι, μετατρέπεται σε έναν απλό, διακοσμητικό κήπο.

¹⁹ Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ό.π.*, σελ. 187

²⁰ Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΕΛΟΥΑΡΔΟΣ ΣΑΟΥΜΠΕΡΤ 1804-1860/ Συλλογή τεκμηρίων για τον σχεδιασμό της Αθήνας και του Πειραιά*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1999, σελ. 18

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η εγκαθίδρυση της Αθήνας ως πρωτεύουσας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, σε συνδυασμό με τη λειτουργία της πόλης ως διοικητικού κέντρου, προκαλεί μεγάλη συρροή νέων κατοίκων, με αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού της (ενδεικτικά αναφέρεται ότι από το 1834 έως και το 1845 περίπου, ο πληθυσμός της Αθήνας διπλασιάζεται).²¹ Η μείωση της έκτασης των δημόσιων χώρων αποτελεί τη λύση για τη στέγαση του νέου πληθυσμού.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Το 1851, ο Κήπος του Λαού περιορίζεται αρκετά με τη χάραξη οκτώ οικοδομικών τετραγώνων και των οδών Κλεισθένους, Απελλού - Στρέιτ, Ικτινίου, Ευπόλιδος, Κρατίνου.²² Ο κεντρικός χώρος που απομένει, μοιράζεται ανάμεσα στον Κήπο του Λαού, ο οποίος καταλαμβάνει μια πολύ μικρή έκταση αριστερά από την οδό Αθηνάς, και στην αδιαμόρφωτη ακόμη πλατεία Λουδοβίκου, η οποία βρίσκεται δεξιά από την οδό Αθηνάς και ορίζεται από τις οδούς Αθηνάς, Αιόλου, Ευπόλιδος και Κρατίνου. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, ολοκληρώνεται ο σχεδιασμός των άλλων βασικών αστικών πλατειών της Αθήνας, δηλαδή της πλατείας Συντάγματος, Ομόνοιας και Κέκροπος. Αυτές βρίσκονται στις κορυφές του νοητού τριγώνου, που συνδέει την παλαιά με τη νέα πόλη και πλαισιώνουν την πλατεία Λουδοβίκου. Ήδη από την προηγούμενη περίοδο, η Εθνική Τράπεζα ορίζει την ανατολική πλευρά της πλατείας Λουδοβίκου. Εκτός όμως από την εγκατάστασή της στην οικία Δομνάδου, η Εθνική Τράπεζα επεκτείνεται το 1856, και στο ξενοδοχείο «Αγγλία» του Φραγκίσκου Φεράλδη, ενισχύοντας έτσι το όριο της πλατείας.

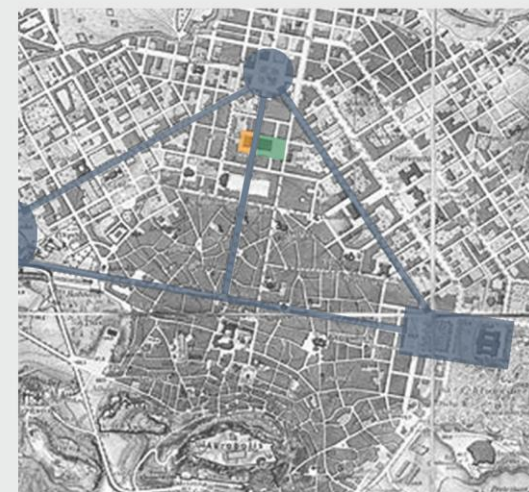
Σχεδιασμός - Συμβολισμοί

Η παρούσα φάση αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο, κατά το οποίο ο Κήπος συνυπάρχει με την πλατεία. Παρ' όλ' αυτά όμως, η διαφορά στο μέγεθός τους, ο κήπος καταλαμβάνει μικρότερη έκταση σε σχέση με την πλατεία, φανερώνει την διαφορά στη σημασία τους. Η αστική πλατεία αποκτά τη λειτουργία που είχε ο Κήπος του Λαού. Σε αντίθεση όμως με τον Κήπο, η αστική πλατεία δεν σχετίζεται με την βασιλική εξουσία. Έτσι, προκύπτει η ανάγκη δημιουργίας στοιχείων, τα οποία να παραπέμπουν στον βασιλιά. Ένα τέτοιο στοιχείο είναι το όνομα της πλατείας, η οποία αποκτά το όνομα του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α'. Το άλλο στοιχείο αναφοράς, ταυτίζεται με τη λειτουργία της αστικής πλατείας ως μέσου ανάδειξης της βασιλικής εξουσίας. Για το λόγο αυτό, τοποθετείται στην πλατεία Λουδοβίκου το Δημοτικό Θέατρο. Το κτήριο αυτό βρίσκεται σε αντιστοιχία με το κτήριο των ανακτόρων, ως προς τον τρόπο σχεδιασμού και χωροθέτησής του. Πιο συγκεκριμένα, το Δημοτικό Θέατρο βρίσκεται σε περίοπτη θέση στην πλατεία Λουδοβίκου, τοποθετείται σε βάθρο και αποτελεί ένα μεγαλοπρεπές κτήριο με μνημειακό ύφος. Η τοποθέτηση του Δημοτικού Θεάτρου σε δημόσιο χώρο και ειδικά στην πλατεία Λουδοβίκου, έχει διττό χαρακτήρα. Στα πλαίσια λειτουργίας της αστικής πλατείας, το Θέατρο εκφράζει το εύρος της κυριαρχίας του βασιλιά. Από την άλλη πλευρά όμως, το γεγονός ότι ένα κτήριο εξουσίας τοποθετείται σε δημόσιο χώρο, υποδηλώνει ότι η εξουσία ανήκει στο λαό. Τελικά, ο δεύτερος συμβολισμός είναι αυτός που προβάλλεται, με στόχο τη νομιμοποίηση της απολυταρχίας για ακόμη μια φορά, ενώ ο πρώτος συμβολισμός «κρύβεται» πίσω από τη χρήση του κτηρίου αυτού. Το 1856, ύστερα από προτροπή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ο βασιλιάς Λουδοβίκος Α' δίνει τη συγκατάθεσή του για την χωροθέτηση του Δημοτικού Θεάτρου στην πλατεία Λουδοβίκου.

Το Θέατρο εισάγεται στην Ελλάδα ως νεωτερισμός. Στηρίζεται σε ευρωπαϊκά πρότυπα και αποτελεί σύμβολο του εξευρωπαϊσμού και του εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους. Η πλατεία Λουδοβίκου αποτελεί την πρώτη σχεδιασμένη αστική πλατεία της πρωτεύουσας και οφείλει να αντανakλά το πνεύμα της εποχής. Συνεπώς, η παρουσία του Θεάτρου σε αυτήν, κρίνεται απαραίτητη.

²¹ Καλλιβεράκης Λ., *Η Αθήνα τον 19^ο αιώνα: Από επαρχιακή πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου*, Αρχαιολογία της πόλης των Αθηνών, Εθνικό Ινστιτούτο Ερευνών (www.eie.gr/archaeologia/gr/)

²² Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 133



9. Πολεοδομικό σχέδιο Αθηνών, 1864
Αριστερά από την οδό Αθηνάς βρίσκεται ο κήπος του λαού, ενώ δεξιά της η πλατεία Λουδοβίκου. Στο σχέδιο αυτό αποτυπώνεται η σχέση τους με την πόλη και τους άλλους δημόσιους χώρους (πλατεία Ομόνοιας, Κέκροπος, Συντάγματος).



10. Σχέση του κήπου και της πλατείας Λουδοβίκου με το οδικό δίκτυο και τα περιβάλλοντα κτήρια



11. Η Εθνική Τράπεζα εγκατεστημένη στην οικία Δομνάδου και στο ξενοδοχείο Αγγλία, 1856

Η επιλογή της ανέγερσης ενός Θεάτρου στην πλατεία Λουδοβίκου σχετίζεται επίσης, με τη θέληση της νέας πολιτείας να τονίσει τις αρχαίες της ρίζες, την ενότητα του ελληνικού πολιτισμού, καθώς και τον προορισμό της εξευρωπαϊσμένης Ελλάδας, να «μεταλαμπαδεύσει μια μέρα το φως του ευρωπαϊκού πολιτισμού στην Ασία». Μια άλλη φιλοδοξία της πνευματικής ηγεσίας του νέου κράτους, είναι η δημιουργία ενός πολιτισμού ενιαίου για όλη την ελληνική επικράτεια.²³ Συνεπώς, το Θέατρο αποτελεί το μέσον συνύπαρξης και ενοποίησης του ελληνικού με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Από την άλλη μεριά, η άμεση αποδοχή της πρότασης αυτής από τον βασιλιά, οφείλεται στο γεγονός ότι το Θέατρο εξυπηρετεί τα προσωπικά του συμφέροντα. Το Θέατρο, όντας το κεντρικό κτήριο της πλατείας, οφείλει να αντανakλά την εξουσία του βασιλιά. Για το λόγο αυτό, οι βασικές αρχές σχεδιασμού του βασίζονται σε αυτές των ανακτόρων. Όπως έχει προαναφερθεί, ο βασικός στόχος του βασιλιά Λουδοβίκου Α' είναι η εγκαθίδρυση της απολυταρχίας στην Ελλάδα. Η πολιτική που χρησιμοποιεί για να τον πετύχει ταυτίζεται τόσο με τις τέχνες, όσο και με το εκσυγχρονιστικό σύστημα διοίκησης που ασκεί, κύριο εργαλείο των οποίων αποτελεί ο νεοκλασικισμός. Το Δημοτικό Θέατρο συνδυάζει και τα δύο στοιχεία της πολιτικής του. Αποτελεί σύμβολο του εκσυγχρονισμού, αλλά και σύμβολο της τέχνης.

Τελικά, η ανέγερση του Δημοτικού Θεάτρου ματαιώνεται και πραγματοποιείται αρκετά μεταγενέστερα. Στο διάστημα αυτό, η πλατεία παραμένει σαφώς ορισμένη και η θέση του Θεάτρου αμετάβλητη.²⁴ Ακόμη και το όνομα της πλατείας συνεχίζει να φέρει το όνομα του βασιλιά, παρά το γεγονός ότι αποτελεί μια αχανή και έρημη έκταση. Εκτός από «πλατεία Λουδοβίκου», η πλατεία ονομάζεται και «πλατεία Θεάτρου», με αφορμή το δημόσιο αυτό κτήριο που την χαρακτηρίζει. Το 1862 όμως, με την έξωση του βασιλιά Όθωνα και την απελευθέρωση της Ελλάδας από την τυρρανική εξουσία του, η «πλατεία Λουδοβίκου» μετονομάζεται σε «πλατεία Ελευθερίας».

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η μείωση της έκτασης του Κήπου οφείλεται αρχικά στην έξωση της βαυαρικής δυναστείας, η οποία συνεπάγεται την απομάκρυνση της απολυταρχίας από το ελληνικό κράτος και στη συνέχεια, στην προσπάθεια προσαρμογής των ευρωπαϊκών προτύπων στην ελληνική πραγματικότητα.²⁵ Ο Κήπος, όπως έχει προαναφερθεί, εισάγεται ως νεωτερισμός και λειτουργεί ως σύμβολο, ως εργαλείο ανάδειξης της εξουσίας του βασιλιά και ως διακοσμητικό στοιχείο. Κατά την εφαρμογή του όμως, ο Κήπος προβάλλεται ως σύμβολο ανεξαρτησίας και προόδου του ελληνικού κράτους, με απώτερο σκοπό τη νομιμοποίηση της απολυταρχίας, χωρίς τη δημιουργία λαϊκών αντιδράσεων.

Από την άλλη πλευρά, η αστική πλατεία διαθέτει ελληνικό χαρακτήρα, καθώς αποτελεί γενεσιουργό στοιχείο της ελληνικής πόλης. Έτσι, παρατηρείται η σταδιακή μετατροπή του Κήπου του Λαού σε αστική πλατεία. Ο νεοκλασικισμός, παρά τις χρήσεις του από την απολυταρχία, διατηρείται ως συστατικό της ελληνικής ταυτότητας και μεταφέρεται από τον Κήπο στην αστική πλατεία, χαρακτηρίζοντάς την. Ο Κήπος διατηρεί τον διακοσμητικό του ρόλο, ενώ οι συμβολισμοί του μεταφέρονται στην αστική πλατεία. Η τελευταία, συμβάλλει στην αναβίωση του κλασικού παρελθόντος και στην αποκατάσταση της ελληνικής ιστορικής συνέχειας, ενώ παράλληλα αποτελεί σύμβολο της ανεξαρτησίας και του εξευρωπαϊσμού. Οι αρχές του νεοκλασικισμού αποτυπώνονται τόσο στην πολεοδομία όσο και στην αρχιτεκτονική, εκφράζοντας την οικονομική ευρωστία, το κύρος και τη δύναμη του ελληνικού κράτους.

²³ Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, *Αρχιτεκτονική του νεοελληνικού θεάτρου 1720 - 1940*, τόμος 1, Αθήνα, 1994, σελ. 85

²⁴ Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 136

²⁵ Κασμάτη Μαριλένα Ζ., *ό.π.*, σελ. 36

*Σχέση της πλατείας με την πόλη**(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)*

Την περίοδο αυτή, ο Κήπος του Λαού εξαφανίζεται εντελώς και τη θέση του καταλαμβάνει το Δημαρχιακό Μέγαρο (1872 - 1874).²⁶ Το μέγεθος της πλατείας Θεάτρου/ Λουδοβίκου παραμένει σταθερό, ενώ οικοδομείται τελικά σε αυτήν το Δημοτικό Θέατρο, στη θέση που είχε οριστεί από την προηγούμενη περίοδο. Το 1873, πραγματοποιείται η θεμελίωσή του.²⁷

Ένα άλλο κτήριο που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη λειτουργία της πλατείας, είναι το Μέγαρο Μελά. Πρόκειται για το μεγαλύτερο Αθηναϊκό ιδιωτικό κτήριο της εποχής. Από το 1888 έως και το 1894, το Μέγαρο Μελά στεγάζει την Αθηναϊκή Λέσχη.²⁸ Μετά το 1884, αρχίζει να λειτουργεί επί της οδού Αθηνάς, η Εμπορική Αγορά. Η οδός Αθηνάς μετατρέπεται στον πιο εμπορικό δρόμο της ελληνικής πρωτεύουσας. Σταδιακά, αρχίζουν να λειτουργούν πολλά εμπορικά καταστήματα στα ισόγειά της, ενώ οι όροφοι καταλαμβάνονται από γραφεία. Έτσι, ο δρόμος αυτός, χάρη στη λειτουργία της Εμπορικής Αγοράς, αρχίζει να αναπτύσσεται και να αποκτά κίνηση.²⁹

Το 1888, αποπερατώνεται το Δημοτικό Θέατρο σε σχέδια του Ziller.³⁰ Η ανέγερση του Θεάτρου, έχει σαν αποτέλεσμα την απομάκρυνση της πλατείας από την οδό Αθηνάς και τον εκ νέου ορισμό της από τις υπόλοιπες οδούς, δηλαδή τις Αιόλου, Κρατίνου και Ευπόλιδος. Η πλατεία Λουδοβίκου χάνει την κεντρικότητά της και κατ'έκταση τη σημασία της μέσα στην πόλη. Το γεγονός αυτό οφείλεται αρχικά στη μετατόπιση της πλατείας και στη συνέχεια, στη συρρίκνωσή της. Έτσι, η πλατεία αποκτά ίση ή και μικρότερη σημασία σε σχέση με τις τρεις βασικές πλατείες της πόλης (πλατεία Συντάγματος, Κέκροπος, Ομόνοιας). Αξίζει να σημειωθεί η υπεροχή της πλατείας Συντάγματος, η οποία οφείλεται τόσο στο μέγεθός της, όσο και στην εξουσία που της προσδίδουν τα Ανάκτορα.

Μετά το 1895, εγκαθίσταται στην οδό Λυκούργου και Αθηνάς ο σταθμός του τρένου Αθηνών - Πειραιώς. Ο σταθμός αυτός, μεταφέρει καθημερινά μεγάλο αριθμό επιβατών και επιδρά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα όλης της περιοχής. Από το 1900, το Μέγαρο Μελά στεγάζει το κεντρικό Ταχυδρομείο των Αθηνών, ενώ το 1901, η οικία Δομνάδου και το ξενοδοχείο «Αγγλία» του Φραγκίσκου Φεράλδη, στα οποία στεγάζεται η Εθνική Τράπεζα, ενοποιούνται σε ένα ενιαίο. Η Εθνική Τράπεζα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και λειτουργία

²⁶ Επί δημαρχίας Π. Κυριακού (1870 -79), υλοποιείται η ιδέα ανέγερσης του Δημαρχιακού Μεγάρου. Το 1872, ο Π. Κάλκος αναλαμβάνει τη σύνταξη των σχεδίων και την επίβλεψη του έργου. Επηρεασμένος από την αρχιτεκτονική των ανακτόρων, συνθέτει το κτήριο σε αυστηρό νεοκλασικό ρυθμό. Επικρατεί η λιτότητα στη σύνθεση και η ήρεμη διάθεση. Πρόκειται για ένα κτήριο δύο ορόφων. Ο όροφος διαμορφώνεται σε γραφεία, ενώ το ισόγειο λόγω της πενιρότητας των οικονομικών μέσων του Δήμου, διαμορφώνεται σε καταστήματα. Η οικοδομή ολοκληρώνεται το 1874. (Δανιήλ Μαρία, *Το Δημαρχείο της Αθήνας*, Η Καθημερινή/ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Χορηγός: Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, Κυριακή 17 Ιουνίου 2001, σελ. 16 - 17).

²⁷ Το ξεκίνημα του έργου γίνεται με πρωτοβουλία μιας μετοχικής εταιρείας εύπορων Αθηναίων. Η ανοικοδόμησή του όμως, σταματά στα μέσα περίπου του επόμενου έτους, εξαιτίας της υπέρβασης του προϋπολογισμού. Ακολουθεί μια περίοδος ποικίλων ζυμώσεων, αλλά ουσιαστικής απραξίας.

(Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, *ό.π.*, σελ. 280).

²⁸ Το 1873, ο Βασίλειος Μελάς αναθέτει στον Ernst Ziller τη μελέτη οικοδόμησης του κτηρίου. Αν και αναφέρεται αρχικά ως "Grand Hotel d'Athènes", είναι αμφίβολο αν λειτούργησε ποτέ ως ξενοδοχείο. Το 1881, στεγάζεται εκεί το Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, ενώ το 1884, το Μέγαρο κληροδοτείται στο ίδρυμα "Νηπιακό Επιμελητήριο Μελά". (Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 138).

²⁹ Καιροφύλας Γιάννης, *Ο δρόμος είχε τη δική του ιστορία...*, Η Καθημερινή/ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Χορηγός: Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, Κυριακή 17 Ιουνίου 2001, σελ. 25 - 27

³⁰ Το 1887, ο Ανδρέας Συγγρός αναλαμβάνει να χρηματοδοτήσει την αποπεράτωση του Δημοτικού Θεάτρου. Όμως, το κόστος κατασκευής, λειτουργίας και συντήρησης του Θεάτρου ξεπερνούσε τις δυνατότητες του δημοτικού προϋπολογισμού. Έτσι, ο Συγγρός, παρά το μαικηρισμό του, καταφεύγει στη λύση του «μαγαζοθεάτρου», δίνοντας εντολή στον Ziller να αντικαταστήσει διάφορους χώρους της αρχικής λύσης, με προσοδοφόρα καταστήματα και γραφεία, τα οποία τοποθετούνται στο ισόγειο. Είναι γεγονός ότι ο Συγγρός χάρισε μεν στην Αθήνα ένα μνημειώδες αρχιτεκτονήμα, αλλά όμως δεν του έδωσε τα μέσα για να συντηρηθεί και να λειτουργήσει σωστά.

Η λύση του Δημοτικού Θεάτρου είναι επηρεασμένη από κλασικά γερμανικά πρότυπα, όπως το Βασιλικό Θέατρο του Βερολίνου, ενώ έχει πολλές ομοιότητες με τα Δημοτικά Θέατρα της Πάτρας και της Ζακύνθου. Παρά τα εντυπωσιακά σχέδια του Ziller και τον μεγαλοπρεπή του όγκο, το Θέατρο είναι μια φτηνή κατασκευή, δίχως την υψηλή τεχνολογία και την πολυτέλεια των ευρωπαϊκών του προτύπων. Η τελική μελέτη διαφέρει αρκετά από την αρχική, ενώ κατά την εφαρμογή της έγιναν πολλές τροποποιήσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται η συρρίκνωση της κεντρικής εισόδου και της σκηνής, καθώς και η κατάργηση ορισμένων χώρων των παρασκηνίων και του κοινού, προκειμένου να τοποθετηθούν καταστήματα και γραφεία (Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, *ό.π.*, σελ. 280 - 293).



12. Πολεοδομικό σχέδιο Αθηνών, 1881.

Η πλατεία Λουδοβίκου εμφανώς μετατοπισμένη, χάνει τη σύνδεσή της με τον άξονα της οδού Αθηνάς.



1 Εθνική Τράπεζα 2 Μέγαρο Μελά
3 Δημοτικό Θέατρο 4 Δημαρχείο

13. Σχέση της πλατείας Λουδοβίκου με το οδικό δίκτυο και τα περιβάλλοντα κτήρια



14. Το Δημαρχιακό Μέγαρο, 1874



15. Το Μέγαρο Μελά, 1900



16. Η Εμπορική Αγορά επί της οδού Αθηνάς, 1900



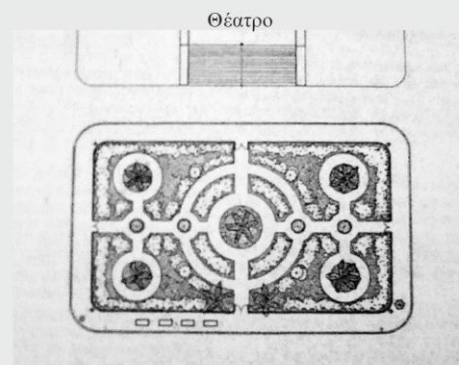
17. Το Δημοτικό Θέατρο, 1900



18. Η Εθνική Τράπεζα μετά την ενοποίηση των δύο κτηρίων της, 1901



19. Μέγαρο Μελά, προσθήκη τρίτου ορόφου, 1909



20. Η νέα διαμόρφωση της πλατείας Λουδοβίκου, επί δημαρχίας Σπ. Μερκούρη, 1901

της πλατείας, ενώ αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα οικονομικά κέντρα στην Αθήνα.³¹ Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι, το 1909, προστίθεται ένας ακόμη όροφος στο Μέγαρο Μελά.³²

Σχεδιασμός - Συμβολισμοί

Όσον αφορά τον σχεδιασμό της, η πλατεία Λουδοβίκου διακρίνεται για την καθαρότητα στη μορφή της και το γεωμετρικό σχήμα της. Σε αντιστοιχία με τον Κήπο του Λαού, περιβάλλεται από κτηριακές εγκαταστάσεις και αποτελεί προέκταση του κτηρίου αναφοράς της, δηλαδή του Δημοτικού Θεάτρου. Ο κεντρικός δημόσιος χώρος της διαμορφώνεται σε διακοσμητικό κήπο, στοιχείο που παραπέμπει στη βασιλική εξουσία.

Πιο αναλυτικά, μετά την ανέγερση του Δημοτικού Θεάτρου και επί δημάρχου Τιμολέοντος Φιλήμονος (1887- 91), πραγματοποιείται η πρώτη διαμόρφωση της πλατείας. Αυτή περιλαμβάνει κατασκευή των κρασπιδών, δαπεδόστρωση των πεζοδρομίων και διαρρύθμιση της πλατείας με απλή σταυροειδή διάταξη και δεντροφύτευση, ενώ ανάμεσα στο Θέατρο και σε αυτήν μεσολαβεί δρόμος.³³

Το 1901, στα πλαίσια του προγράμματος αναβάθμισης των πλατειών της Αθήνας, η πλατεία Λουδοβίκου αναμορφώνεται ριζικά. Το καινούργιο σχέδιο δομείται σαν μια αυστηρή, συμμετρική, γεωμετρική σύνθεση, με στόχο να δοθεί ένας πιο μεγαλοπρεπής χαρακτήρας στην πλατεία. Η φύτευση περιλαμβάνει φοίνικες, χαμηλό πράσινο και άνθη. Ο χώρος περιφράσσεται με σιδερένιο κιγκλίδωμα και είναι προσπελάσιμος από τέσσερις εισόδους στις τέσσερις πλευρές, οι οποίες όμως παραμένουν κλειστές. Το 1905 -7, οι δρόμοι γύρω από την πλατεία είναι από τους πρώτους που ασφαλτοστρώνονται. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920, η επιφάνεια της πλατείας εξακολουθεί να παραμένει αδιαμόρφωτη σε διακοσμητικό κήπο, περιφραγμένο και ουσιαστικά απρόσιτο στο κοινό.³⁴

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Η πλατεία Λουδοβίκου λειτουργεί ως σημείο στάσης και αναδεικνύεται σε έναν από τους κεντρικότερους και πολυσύχναστους χώρους της πρωτεύουσας σε καθημερινή βάση. Πλήθος κόσμου κινείται στην περιοχή για εξυπηρέτηση και επικοινωνία. Πρόκειται κυρίως για πολίτες που διεκπεραιώνουν υποθέσεις τους στις ευρισκόμενες υπηρεσίες ή που κάνουν τα ψώνια τους στα καταστήματα και την Κεντρική Αγορά. Ακόμα, στην περιοχή κυκλοφορούν και ξένοι επισκέπτες, οι οποίοι διαμένουν στα κοντινά ξενοδοχεία και διέρχονται κυρίως από την Αιόλου, στην πορεία τους προς την Ακρόπολη. Όμως, ο κεντρικός υπαίθριος χώρος της, δεν αποτελεί κάποιο κοσμικό κέντρο ούτε σημείο συγκέντρωσης για ομαδικές λειτουργίες. Η χρήση της, που σχετίζεται κυρίως με τις γύρω εξυπηρετήσεις είναι συχνή, καθημερινή, χωρίς όμως να επεκτείνεται σε χρόνους εκτός της λειτουργίας των εξυπηρετήσεων αυτών. Η θέση της στο δυτικό τμήμα της πόλης, στην ευρύτερη περιοχή της Ομόνοιας και των Χαυτειών, την καθιστά τόπο όπου συγχάζουν κυρίως μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η μεγαλοπρέπεια του Δημοτικού Θεάτρου και της διαμόρφωσής της μετά το 1901, δεν πείθει τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα να την προτιμήσουν για καθημερινό στέκι. Ομαδικά χρησιμοποιούν το χώρο της πλατείας μόνο σε περιπτώσεις λειτουργίας του Δημοτικού Θεάτρου, εφ'όσον μάλιστα οι παραστάσεις του απευθύνονται σε αυτά. Ενδεικτικό είναι ότι η Αθηναϊκή Λέσχη, της οποίας τα μέλη ανήκουν στις ανώτερες τάξεις, μεταφέρεται το 1897 από το Μέγαρο Μελά, στη γωνία Πανεπιστημίου και Αμερικής.

³¹ Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 137

³² Άλλες κεντρικές λειτουργίες που υπάρχουν στο ευρύτερο περιβάλλον της πλατείας και επηρεάζουν την κίνηση σε αυτήν είναι η Κεντρική Αγορά στην οδό Αθηνάς και το Εφετείο στην οδό Αιόλου. Επίσης, σημαντική θέση κατέχουν τα ξενοδοχεία, τα οποία βρίσκονται όχι μόνο στην περιφέρεια της πλατείας αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, στην Ομόνοια, τα Χαυτεία, την Αθηνάς. Πρόκειται για ξενοδοχεία που στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν ανήκουν στα πολυτελείας, αλλά απευθύνονται σε λαϊκότερα στρώματα. Οδηγοί της εποχής αναφέρουν ότι υπάρχουν ξενοδοχεία στις οδούς Ευπόλιδος, Κρατίνου, Αθηνάς, Αιόλου και Λυκούργου. Επίσης, σε κτήριο της οδού Ευπόλιδος στεγάζονται το Ειρηνοδικείο και το Πταισματοδικείο. Στα ισόγεια των κτηρίων των οδών Κρατίνου και Ευπόλιδος, όπως και στο ισόγειο του Δημοτικού Θεάτρου λειτουργούν καφενεία, καθώς και καταστήματα αναψυχής και επικοινωνίας. Αυτά απευθύνονται κυρίως σε μικροαστικά και λαϊκά στρώματα (Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 138 - 139).

³³ Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 139

³⁴ Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 140 - 141

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Μετά την ολοκλήρωσή της, η πλατεία Λουδοβίκου αποκτά νεοκλασικό χαρακτήρα, ο οποίος έχει τις ρίζες του σε ευρωπαϊκά απολυταρχικά πρότυπα. Αρχικά, ο νεοκλασικισμός αποτελεί το κύριο εργαλείο για τη νομιμοποίηση του καθεστώτος αυτού. Με την απομάκρυνση της απολυταρχίας όμως, διατηρεί την ελληνική του ταυτότητα και έτσι αφομοιώνεται πολύ πιο γρήγορα από το ελληνικό έθνος.

Η πλατεία Λουδοβίκου συμβολίζει την ανεξαρτησία και τον εξευρωπαϊσμό του ελληνικού κράτους. Ουσιαστικά όμως, συνεχίζει να αποτελεί σύμβολο της βασιλικής εξουσίας. Ο συμβολισμός αυτός γίνεται έμμεσα εμφανής, μέσα από την προσπάθεια αναβίωσης της σχέσης βασιλιά - λαού. Η σχέση ανάμεσα στο Θέατρο και τον διακοσμητικό κήπο, ο οποίος αποτελεί μέρος της διαμόρφωσης της αστικής πλατείας, βρίσκεται σε αντιστοιχία με αυτήν των Ανακτόρων και του Κήπου του Λαού. Πιο συγκεκριμένα, το Θέατρο αντανakλά την βασιλική εξουσία, καθώς φέρει πολλά στοιχεία των Ανακτόρων, ενώ ο κήπος αποτελεί μικρογραφία του Κήπου του Λαού. Αντιπροσωπεύει το λαό, γεγονός που αποδεικνύεται από την κεντρική τοποθέτησή του στον ελεύθερο χώρο της πλατείας, ο οποίος ανέκαθεν αποτελούσε τον δημόσιο χώρο δράσης των πολιτών. Παρ'όλ'αυτά, η παρουσία τόσο του Θεάτρου όσο και του κήπου, συμβάλλουν στην ενίσχυση του ευρωπαϊκού χαρακτήρα της πλατείας.

Επιπλέον, η πλατεία Λουδοβίκου λειτουργεί ως διακοσμητικό στοιχείο. Αντιμετωπίζεται ως έργο τέχνης, κύριοι στόχοι του οποίου είναι η τέρψη του επισκέπτη, η λατρεία και προβολή του ωραίου και η φυγή από την πραγματικότητα. Η αστική πλατεία ως γενεσιουργό στοιχείο της ελληνικής πόλης, χάνει το πολιτικό της νόημα, το οποίο έγκειται στην ελευθερία λόγου των πολιτών και στη συμμετοχή τους στα κοινά, και υποβιβάζεται στο αισθητικό.³⁵ Ουσιαστικά, ο πολίτης παύει να έχει ενεργό ρόλο στο δημόσιο χώρο και μετατρέπεται σε παθητικό δέκτη. Αυτό ενισχύεται από τη διαμόρφωση του κεντρικού ελεύθερου χώρου της πλατείας, όπου στην πρώτη περίπτωση είναι κενός και έτοιμος να υποδεχτεί το κοινό, ενώ στη δεύτερη κυριαρχεί το επιβλητικό στοιχείο του κήπου, το οποίο αποπνέει αίγλη και μνημειακότητα. Η αισθητική χρησιμοποιείται ως υποκατάστατο της πολιτικής, με στόχο τον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης από το πολιτικό γίγνεσθαι και την εξασφάλιση της αποδοχής και νομιμότητας του απολυταρχικού καθεστώτος. Η τέχνη αποτελεί το κατεξοχήν μέσο επιβολής της εξουσίας. Χρησιμοποιεί την εικόνα και τα σύμβολα για να μεταλαμπαδεύει ιδέες και μηνύματα στην κοινωνία. Μέσα από την τέχνη εξασφαλίζονται η ενότητα και η συνοχή της κοινής συνείδησης, εκφράζεται η ιδεολογία της εκάστοτε κοινωνίας. Γι'αυτό και ο νεοκλασικισμός ως καλλιτεχνικό ρεύμα, συνδιαλέγεται με το πολιτικό κίνημα του εθνικισμού. Η ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας και της συλλογικής μνήμης και η αναβίωση του ένδοξου παρελθόντος συνθέτουν το πνεύμα της εποχής, το οποίο καλείται να αποδόσει η τέχνη. Τα δημόσια κτήρια που στεγάζουν τις νέες θεσμικές λειτουργίες, εκφράζουν ένα νέο τρόπο ζωής, νεωτερικό πλέον, όπου η κοινότητα μεταβαίνει σε κοινωνία και ο ηγεμόνας σε μια απρόσωπη κεντρική εξουσία, ανταποκρινόμενη στα πολιτικά οράματα των αστών. Η αισθητική ιδεολογία του νεοκλασικισμού αντικατοπτρίζεται κυρίως στην αρχιτεκτονική. Πιο συγκεκριμένα, τα κτήρια που περιβάλλουν την πλατεία Λουδοβίκου εμφανίζουν μια αισθητική αρμονία, ως αποτέλεσμα της συμμετρίας, της επανάληψης, των χρωμάτων, της τάξης και της γεωμετρικής σύνθεσης, ενώ ταυτόχρονα παραπέμπουν τον επισκέπτη σε μιαν άλλη πραγματικότητα, πιο ωραιοποιημένη.



21. Η πλατεία Λουδοβίκου στις αρχές του 20ου αιώνα. από αριστερά: Εθνική Τράπεζα, Μέγαρο Μελά, Δημοτικό Θέατρο, στο κέντρο η διαμόρφωση του κήπου.

³⁵ Κασσιμάτη Μαριλένα Ζ., ό.π, σελ. 34 - 35

1807 - 1814

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Ως γνωστόν, η πόλη της Κέρκυρας δεν γνωρίζει τον τουρκικό ζυγό. Παρά το γεγονός αυτό όμως, βρίσκεται κάτω από τον έλεγχο ευρωπαϊκών δυνάμεων, όπως των ενετών, των γάλλων και των βρετανών.

Η Σπιανάδα είναι αποτέλεσμα των στρατιωτικών οχυρωματικών έργων των Βενετών για την προστασία της πόλης κατά τον 17ο και 18ο αιώνα.³⁶ Αρχικά, χρησιμοποιείται ως βασικός χώρος λειτουργιών της μεσαιωνικής πόλης (αγορά - *el bazar*) και αργότερα ως χώρος για επίσημες τελετές. Το 1576, πραγματοποιούνται εκτεταμένες κατεδαφίσεις κτηρίων, τα οποία βρίσκονταν μπροστά από το Παλιό Φρούριο, με σκοπό τη βελτίωση της αμυντικής δυνατότητας της πόλης. Έτσι, δημιουργείται η *Srianata* - κενός χώρος, η οποία το 1630 παίρνει το τελικό της σχήμα, με έκταση περίπου όσο το 1/3 του τότε οικισμού.³⁷

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης γαλλικής κατοχής (1807 - 1814), οι γάλλοι δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στην οργάνωση και λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών, αλλά και στην οικοδόμηση και ρυμοτομία της πόλης, που χρωστάει πολλά στη γαλλική καλαισθησία.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η Σπιανάδα κατέχει κεντρική θέση στην παλιά πόλη της Κέρκυρας. Βρίσκεται ανάμεσα στο Παλιό Φρούριο και στο οικιστικό σύνολο και αποτελεί τον μεγαλύτερο δημόσιο χώρο της πόλης.³⁸ Κατά τη διάρκεια της γαλλικής κατοχής, η Σπιανάδα διαχωρίζεται σε δύο επιμέρους πλατείες, την Κάτω και την Άνω Πλατεία.

Στη δυτική πλευρά της Κάτω Πλατείας βρίσκεται το εντυπωσιακό συγκρότημα κατοικιών Λιστόν, που αποτελεί το σήμα κατατεθέν της. Η κατασκευή του πραγματοποιείται από τους γάλλους, κατά τη χρονική περίοδο 1807 - 1814, ενώ τον σχεδιασμό του αναλαμβάνει ο γάλλος αρχιτέκτονας Lesseps, στα πρότυπα της διάσημης Rue de Rivoli του Παρισιού.³⁹ Οι στοές στο ισόγειο του Λιστόν, καθορίζουν από πολύ νωρίς τον χαρακτήρα της πλατείας και της

³⁶ Κατά τη διάρκεια της Ενετοκρατίας (1386 - 1797), που υπήρξε η μακροβιότερη ξένη κατοχή του νησιού, συντελούνται σημαντικές αλλαγές σε όλους τους τομείς. Οι τέσσερις αιώνες, κατά τους οποίους η Κέρκυρα διοικείται σαν μια αποικία της Βενετίας, αφήνουν έντονα τα ίχνη τους στον χαρακτήρα της ζωής του νησιού. Η μεγάλη σημασία της Κέρκυρας για την κυριαρχία των Βενετών στην Ανατολή, σηματοδοτεί την έναρξη εκτεταμένων παρεμβάσεων, στους τομείς των οχυρώσεων και της πολεοδομίας. Πιο συγκεκριμένα, τόσο το αμυντικό σύστημα, όσο και ο αστικός ιστός της πόλης, σχεδιάζονται και αναπτύσσονται σε όλη τη διάρκεια της ενετικής περιόδου, ενώ συνθέτουν τα δομικά στοιχεία της παλιάς πόλης της Κέρκυρας. Οι οχυρώσεις, με κορυφαία στοιχεία τους το Παλιό και Νέο Φρούριο, αποτελούν μεγάλης κλίμακας τεχνικά έργα. Χτίζονται για να υποστηρίξουν τον ιδιαίτερα σημαντικό ναυτικό και στρατιωτικό ρόλο που κατέχει η Κέρκυρα για τη διαφύλαξη των συμφερόντων της Βενετίας, αλλά και για την προβολή του ηθικού κύρους και μεγαλείου της. Αποτελούν σπουδαία μνημεία στρατιωτικής αρχιτεκτονικής, τα οποία σχεδιάζονται και εκτελούνται από τους πιο καταξιωμένους μηχανικούς της Βενετίας. Τα δύο φρούρια αποτελούν ένα από τα τελειότερα αμυντικά συγκροτήματα της Ανατολικής Μεσογείου, του οποίου η αποτελεσματικότητα αποδεικνύεται με τις διαδοχικές αποκρούσεις των τουρκικών επιθέσεων (www.corfuhistory.eu / Παλαιά Πόλη της Κέρκυρας- Περίληψη Σχεδίου Διαχείρισης 2006-2012, σελ. 4-5).

³⁷ www.corfuhistory.eu / Αρχιτεκτονική της παλιάς πόλης

³⁸ Το οικιστικό σύνολο της παλιάς πόλης της Κέρκυρας αναπτύσσεται περιορισμένο από γη και θάλασσα, οριοθετημένο με σαφήνεια από τις περιμετρικές οχυρώσεις του. Συγκεντρώνει όλα τα πολεοδομικά χαρακτηριστικά των περιτειχισμένων πόλεων της Δύσης, αποτελώντας σήμερα ένα ζωντανό και ιδιαίτερο δείγμα πολεοδομικής οργάνωσης πόλης σε σχέση με την άμυνα. Κύρια χαρακτηριστικά του είναι:

Η διαμόρφωση μεγάλης πλατείας (οχυρωματικού κενού) μεταξύ Παλαιού Φρουρίου και πόλης

Η ακτινωτή διάταξη των δρόμων σε σχέση με το κέντρο του Φρουρίου

Το δαιδαλώδες πλέγμα στενών δρόμων στο εσωτερικό των πυρήνων (Μητροπία Μαίρη, Στανέλλος Λεωνίδας, *Παλιά Πόλη Κέρκυρας/ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ 2006 - 2012*, Δήμος Κερκυραίων, ΤΕΕ - Τμήμα Κέρκυρας, Υπουργείο Πολιτισμού, Ιούνιος 2005, σελ.5).

³⁹ Η ρυθμική επανάληψη των στοιχείων του αντικατοπτρίζει την μνημειακή πολεοδομική αντίληψη της Ναπολεόντειας περιόδου. Επίσης, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο σχεδιασμός και η εκτέλεση του Λιστόν πραγματοποιείται εν μέρει από έλληνα μηχανικό, τον Ιωάννη Παρμεζάν. Το κτήριο του Λιστόν, αναπτύσσεται γραμμικά μπροστά στη Σπιανάδα. Διαθέτει ισόγειες τοξωτές στοές (τα λεγόμενα βόλτα), οι οποίες μαζί με τον όροφο του κτηρίου χρησιμοποιούνται αρχικά ως στρατώνες. Αργότερα, προστίθενται οι υπόλοιποι όροφοι και το μεγαλύτερο κομμάτι του μετατρέπεται σε πολυτελή ξενοδοχεία (www.corfuhistory.eu/ Αρχιτεκτονική της παλιάς πόλης).



22. Η πόλη της Κέρκυρας, 16ος αιώνας.
Η Σπιανάδα στην αρχική της μορφή (αγορά - el bazar).



23. Σχέση της Σπιανάδας με την πόλη της Κέρκυρας.
Διακρίνονται τα δύο φρούρια, το οικιστικό σύνολο και η περιφερειακή τείχιση της πόλης.



24. Σχέση της Σπιανάδας με το οδικό δίκτυο.
Διακρίνεται η ακτινωτή διάταξη των δρόμων σε σχέση με το κέντρο του Φρουρίου.



25. Σχέση της Σπιανάδας με τα περιβάλλοντα κτήρια
1 Ανάκτορο των Μιχαήλ και Γεωργίου
2 Λιστόν
3 Ιόνιος Ακαδημία

κοινωνικής δραστηριότητας σε αυτήν, αποτελώντας το πιο κοσμικό σημείο συνάντησης στην πόλη. Το Λιστόν, δεν αποκτά αμέσως αυτή την ονομασία. Έπρεπε να περάσουν ορισμένα χρόνια πριν αυτή η τοξοστοιχία αφομοιωθεί από την τοπική κοινωνία και καθιερωθεί πλέον σαν κύριος χώρος περιπάτου, ακολουθώντας για ακόμη μια φορά τη βενετσιάνικη παράδοση. Το όνομα του Λιστόν αποτελεί παραφθορά της έκφρασης List d' Oro και προέρχεται από τη φράση Libro d' Oro (Χρυσή Βίβλος), επειδή μόνον όσοι ήταν εγγεγραμμένοι στην παραπάνω «Λίστα των Ευγενών» είχαν το δικαίωμα να περάσουν από μπροστά του.⁴⁰

Η Άνω Πλατεία περιβάλλεται από το κτήριο της Ιονίου Ακαδημίας, το οποίο βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της, στη συμβολή των οδών Ακαδημίας και Καποδιστρίου. Το κτήριο κατασκευάζεται από τους ενετούς σε σχήμα Γ κοντά στην τότε είσοδο της πόλης. Σκοπός της ανέγερσής του είναι η λειτουργία του ως στρατώνας. Το 1808, ιδρύεται η πρώτη Ιόνιος Ακαδημία, το πρώτο πανεπιστήμιο της νεότερης Ελλάδας, το οποίο όμως διατηρείται μέχρι το 1814.

Οι υπόλοιποι δημόσιοι χώροι βρίσκονται διασκορπισμένοι στον οικιστικό πυρήνα, είναι πολύ μικρότερης κλίμακας σε σχέση με τη Σπιανάδα και αποτελούν μικρούς πνεύμονες πρασίνου, που δίνουν ανάσα στον πυκνοδομημένο αστικό ιστό. Όσον αφορά το οδικό δίκτυο, η οδός Ε. Βούλγαρη και η Νικηφόρου Θεοτόκη, αποτελούν τους βασικούς άξονες της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, η Ν. Θεοτόκη αποτελεί έναν από τους κύριους εμπορικούς άξονες, αλλά και έναν από τους παλαιότερους δρόμους της πόλης, ο οποίος ενώνει τη Σπιανάδα με το Νέο Φρούριο και το λιμάνι. Ο ιστορικός αυτός δρόμος, υπήρξε από πολύ νωρίς η εμπορική ραχοκοκαλιά της πόλης. Είναι ο πλατύτερος δρόμος του ιστορικού κέντρου και σε συνδυασμό με τις εκατέρωθεν στοές, δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης της εμπορικής δραστηριότητας.

Σχεδιασμός

Στη μετάβαση από τον 18^ο στον 19^ο αιώνα, πραγματοποιείται και η μετάβαση από τη Spianata σε Esplanade. Την περίοδο 1807 - 1809, πραγματοποιείται ο εξωραϊσμός της πλατείας Σπιανάδα. Αυτός ο μεγάλος και απροσδιόριστος αδόμητος χώρος, ο συνδεδεμένος με στρατιωτικές ανάγκες, μεταμορφώνεται σε αρχιτεκτονικά καθορισμένο χώρο, που προορίζεται να εκπληρώνει πολιτικές και αστικές λειτουργίες. Η επέμβαση των γάλλων, διέπεται τόσο από στρατηγικούς όσο και εξωραϊστικούς σκοπούς: είναι οι πρώτοι που φυτεύουν εκεί δέντρα και θάμνους, οι πρώτοι που δίνουν αρχιτεκτονική αξία στο πολεοδομικό μέτωπο, αλλά και οι τελευταίοι που την προσδιορίζουν με τη στρατιωτική έκφραση «Πεδίο του Άρεως» (Champ de Mars). Η κατασκευή της πλατείας Σπιανάδα πραγματοποιείται σύμφωνα με το στυλ των Βασιλικών Κήπων της Ευρώπης, ενώ μεγάλο μέρος της πλατείας καλύπτεται από γκαζόν. Παρά την απουσία ενός ενιαίου σχεδίου, η Esplanade νοείται ως η πολεοδομική προβολή μιας νέας εποχής, που εγκαινιάζεται με την βρετανική διοίκηση.⁴¹ Καλείται επομένως, να συνοψίσει και να συμπικνώσει τα χαρακτηριστικά της νέας πόλης, που αντικαθιστούν εκείνα της παλιάς. Πρόκειται για χαρακτηριστικά καθαρότητας και γεωμετρικού ορθολογισμού, σε σαφή αντίθεση με τη λαβυρινθώδη και κατάμεστη πλήθους φυσιογνωμία του ιστορικού οικισμού. Η πλατεία Σπιανάδα, συντελεί στη συγκρότηση μιας συγκεκριμένης αστικής ταυτότητας και επηρεάζει την κοινωνική ζωή τη Κέρκυρα. Παρά το γεγονός ότι απομακρύνει την πόλη από τη θάλασσα, δημιουργεί το πιο ζωντανό μέρος της σύγχρονης ζωής, συνδυάζοντας το εμπόριο, την αναψυχή, τη βόλτα, τις κοινωνικές δραστηριότητες και τα σημαντικά δρώμενα της πόλης.

⁴⁰ Σύμφωνα με τον Giovanni Rapelli, η ονομασία του Λιστόν μπορεί να προέρχεται και από τη λέξη Lista (δηλαδή ευθεία γραμμή). Στη βενετική διάλεκτο υποδήλωνε αρχικά ένα τμήμα δρόμου μπροστά από την κατοικία ενός πρεσβευτή, το οποίο ήταν οριοθετημένο από άσπρες πλάκες. Όποιος βρισκόταν εντός του οριοθετημένου χώρου έχαιρε διπλωματικής ασυλίας. Με την πάροδο του χρόνου, η λέξη liston ταυτίστηκε με την έννοια της κατά μήκος οριοθέτησης με άσπρες πλάκες και στη συνέχεια με τον χώρο περιπάτου και συναναστροφής. Τελικά, ο όρος liston απέκτησε τη σημασία του ως «ο κεντρικός χώρος για περίπατο». Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο αρχικός σκοπός των γάλλων ήταν το κτήριο του Λιστόν να φτάσει μέχρι το σημείο που βρίσκεται σήμερα η Ιόνιος Ακαδημία. Δεν πρόλαβαν όμως να το πετύχουν, καθώς το νησί κατελήφθη από τους Αγγλους (www.corfuhistory.eu / Η προέλευση της ονομασίας «Λιστόν»).

⁴¹ www.corfuhistory.eu / Η Βρετανική Κέρκυρα (1814- 1864): Αρχιτεκτονική και αστικές στρατηγικές στην πρωτεύουσα του Ιόνιου Κράτους



26. Σπιανάδα. Πανοραμική άποψη



27. Κάτω Πλατεία
Αριστερά διακρίνεται το Λιστόν και στο βάθος το Ανάκτορο των Μιχαήλ και Γεωργίου



28. Άνω Πλατεία



29. Λιστόν, 1807 - 1814



30. Ιόνιος Ακαδημία, 1808

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Το μεγάλο μέγεθος της πλατείας Σπιανάδα, σε συνδυασμό με τον σχεδιασμό της σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, προσθέτουν στην πλατεία κύρος και αίγλη, στοιχεία τα οποία τη συνδέουν με την ανάδειξη της αριστοκρατικής τάξης. Το Λιστόν, αποτελεί το πιο κοσμικό σημείο της πόλης και τόπο συγκέντρωσης της αριστοκρατικής τάξης. Εκτός όμως από το Λιστόν και οι υπόλοιπες καφετέριες που ανοίγουν, φιλοξενούν αποκλειστικά αριστοκράτες. Τα κατώτερα λαϊκά στρώματα περιορίζονται στα καφενεία, τα οποία βρίσκονται στις μικρές πλατείες του πυκνοδομημένου αστικού ιστού.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Σε αντίθεση με την Αθήνα, η πόλη της Κέρκυρας, και κατ'επέκταση η πλατεία Σπιανάδα διαμορφώνει έναν διαφορετικό νεοκλασικό χαρακτήρα. Αυτό οφείλεται αρχικά, στο γεγονός ότι η Κέρκυρα δεν γνώρισε ποτέ τον τουρκικό ζυγό, καθώς επίσης και στις ποικίλες δυτικές επιρροές που φέρει, κυρίως ενετικές, γαλλικές και αγγλικές. Η Κέρκυρα, όντας από τους λίγους χώρους του ελληνισμού, στους οποίους ο πολιτισμός εξελίχθηκε ομαλά και δεν διακόπηκε βίαια, αποτελεί μοναδικό διατηρημένο παράδειγμα ομαλής μετάβασης στο νεοκλασικισμό. Ο επτανησιακός κλασικισμός βασίζεται στις αρχές του ευρωπαϊκού κλασικισμού, ενώ επηρεάζεται περισσότερο από τον ιταλικό και τον αγγλικό. Χαρακτηρίζεται από αρμονική ένταξη στο φυσικό περιβάλλον, απλοποίηση των μορφών, λείες καθαρές επιφάνειες, αίσθηση του μέτρου, ποικιλία των στοιχείων και απόλυτη ταύτιση του χώρου με τις ανάγκες που τον διαμόρφωσαν. Όλα αυτά τα στοιχεία, κατάφεραν να αναδείξουν ένα ενιαίο αρχιτεκτονικό σύνολο, απλό και ισορροπημένο, που χαρακτηρίζεται κυρίως από ομοιογένεια.⁴² Η Κέρκυρα, λόγω της απουσίας της τουρκικής κατοχής, δεν έχει την ανάγκη να συγκροτήσει την εθνική της ταυτότητα. Έτσι, ο νεοκλασικισμός δεν αποκτά συμβολικό χαρακτήρα ούτε αποτελεί εργαλείο ανάδειξης και προβολής της εξουσίας.⁴³ Συνεπώς, το κέντρο της Παλιάς Πόλης της Κέρκυρας, δηλαδή η πλατεία Σπιανάδα αποτελεί ένα μωσαϊκό ενετικών, γαλλικών και βρετανικών επιρροών, που δίνουν στην πόλη έναν ευρωπαϊκό χαρακτήρα.

⁴² www.corfuhistory.eu / Παλιά Πόλη της Κέρκυρας, μνημείο Unesco

⁴³ Η εξουσία ανήκει αρχικά στα χέρια των ενετών. Αυτοί διατηρούν και ισχυροποιούν την αριστοκρατία και το φεουδαρχικό σύστημα της Κέρκυρας. Η διοικητική τους οργάνωση βασίζεται στον συγκεντρωτισμό και την αναγνώριση μιας σχετικής αυτονομίας, η οποία εξυπηρετεί τα συμφέροντα της αριστοκρατικής τάξης ([www.teekerk.gr/ Ιστορία της Κέρκυρας](http://www.teekerk.gr/)). Στη συνέχεια, η εξουσία περνάει στα χέρια των γάλλων. Στην προσπάθειά τους να αλλάξουν τις βαθύτερες πολιτειακές και κοινωνικές δομές στην Κέρκυρα, οι γάλλοι απαλλάσσουν το λαό από την τυραννία του αριστοκρατικού καθεστώτος και θεμελιώνουν για πρώτη φορά στον ελλαδικό χώρο τις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας και της ελεύθερης δημοκρατικής αυτοδιοίκησης. Έτσι, ο λαός μέσω των γάλλων, γνωρίζει τις κλασικές ευρωπαϊκές αξίες, ενώ η αριστοκρατική τάξη ενισχύεται με την δημοκρατική πολιτική που ασκούν (www.corfuhistory.eu / Ιστορία της Επτανήσου, από την ενετοκρατία έως την ένωση). Κατά τη διάρκεια της δεύτερης γαλλικής κυριαρχίας όμως, επανέρχεται το αριστοκρατικό καθεστώς. Τέλος, ακολουθεί η αγγλική κατοχή του νησιού, με επικεφαλής τον αρμοστή Maitland Thomas, ο οποίος μεταβάλλει την αγγλική προστασία σε επικυριαρχία. Την περίοδο αυτή, οι αριστοκράτες, οι λεγόμενοι signori, διατηρούν μια συνεχή υποστήριξη από την πολιτική εξουσία. Σαν αντάλλαγμα, ελέγχουν τον κρατικό μηχανισμό και κατέχουν όλες τις τοπικές εξουσίες.

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Στα χρόνια της Αγγλοκρατίας (1814 - 1864) διαγράφονται νέες τάσεις ανάπτυξης. Ο ρόλος της πόλης αλλάζει, παύει πια να είναι εκείνος του ισχυρού οχυρού. Με σταδιακές κατεδαφίσεις εξαφανίζονται σημαντικά τμήματα των τειχών και των συμπληρωματικών οχυρώσεων, ενώ ο ρόλος του λιμανιού καθορίζει πλέον την εξέλιξη της πόλης. Η οικονομία ενισχύεται, ενώ κατασκευάζονται πολλά έργα κοινής ωφελείας, όπως το οδικό δίκτυο κ.ά. Η πολεοδόμηση και επέκταση της πόλης με αυστηρούς κανόνες δόμησης, συντελούν στην υψηλής στάθμης τεχνική κατασκευή των κτισμάτων. Παρά την έντονη οικοδομική δραστηριότητα όμως, ο πολεοδομικός ιστός παραμένει ανέπαφος, παραπέμποντας στη μακρινή μεσαιωνική τάξη πραγμάτων.⁴⁴

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η θέση της πλατείας Σπιανάδα παραμένει σταθερή μέσα στην πόλη. Εξακολουθεί να αποτελεί τον κεντρικό και πιο σημαντικό δημόσιο χώρο της παλιάς πόλης της Κέρκυρας. Ο ελεύθερος δημόσιος χώρος της Κάτω Πλατείας της Σπιανάδας, καταλαμβάνεται από το γήπεδο κρίκετ. Πρόκειται για ένα ομαδικό παιχνίδι βρετανικής προέλευσης, που υιοθετείται από τους Κερκυραίους και αποτελεί σημαντικό κομμάτι της καθημερινής τους ζωής. Επιπλέον, ένα μεγάλο κομμάτι της πλατείας καταλαμβάνει ο χώρος στάθμευσης ιδιωτικών αυτοκινήτων, αλλά και ταξί.

Την περίοδο αυτή, οι άγγλοι επεκτείνουν τις τοξοστοιχίες του Λιστόν. Σταδιακά προσθέτουν τους ορόφους, που σήμερα φιλοξενούν κατοικίες και γραφεία. Οι στοές στο ισόγειο του Λιστόν, αποτελούν ένα αρχιτεκτονικό στοιχείο που προστατεύει και ενοποιεί το κτήριο με το δημόσιο χώρο, και αποτελούν το χαρακτηριστικό στοιχείο της αστικής ζωής στην Κέρκυρα. Αξίζει να σημειωθεί, ότι τα καφενεία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής ζωής της πόλης. Τα πλέον γνωστά και πολυτελή καφενεία στεγάζονται κάτω από τα βόλτα του Λιστόν τα τελευταία χρόνια της αγγλοκρατίας, ενώ πολλά καφενεία παρατηρούνται και στη δυτική πλευρά της Άνω Πλατείας.⁴⁵

Στο νότιο άκρο της Άνω Πλατείας βρίσκεται το Περιστύλιο του Maitland. Πρόκειται για ένα απέριττο, κυκλικό, ιωνικό μνημείο, το οποίο κατασκευάζεται το 1816, σε σχέδια του George Whitmore. Είναι αφιερωμένο στον πρώτο άγγλο αρμοστή των Ιονίων νήσων Thomas Maitland και αποπνέει το γενικότερο κλίμα του κλασικισμού που επικρατεί εκείνη την εποχή.⁴⁶ Ένα από τα σπουδαιότερα δημόσια κτήρια που περιβάλλουν τη Σπιανάδα, είναι το ανάκτορο των Μιχαήλ και Γεωργίου, του άγγλου Αρμοστή Maitland. Πρόκειται για ένα κτήριο του πρώιμου νεοκλασικισμού, το οποίο κατασκευάζεται τη χρονική περίοδο 1819 - 1823, με σκοπό να στεγάσει την πολιτική εξουσία και να αποτελέσει την κατοικία του Maitland. Είναι τοποθετημένο στο βόρειο άκρο της Κάτω Πλατείας, την οποία αγκαλιάζει με τα καμπυλωμένα άκρα του.⁴⁷

Το 1824, επανιδρύεται η Ιόνιος Ακαδημία από τον φιλέλληνα λόρδο Γκίλφορντ. Το 1827, οι οικονομικοί της πόροι περιορίζονται σημαντικά και σταδιακά αρχίζει η παρακμή της.

⁴⁴ www.corfuhistory.eu/ Αρχιτεκτονική της παλιάς πόλης

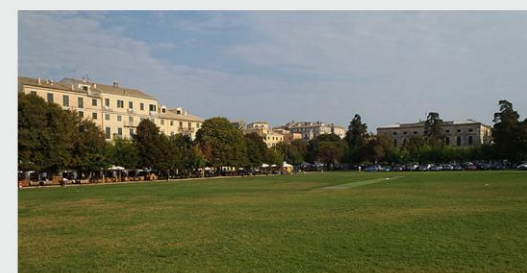
⁴⁵ Όπως σημειώνει ο Ελβετός περιηγητής A. Mousson: «η περιοχή ήταν χώρος συγκέντρωσης της αριστοκρατίας, όπου οι χαριτωμένες υπερβολές της παριζιάνικης μόδας έφθαναν εύκολα και γρήγορα με τα πιο σημαντικά πολιτικά γεγονότα» (www.corfuhistory.eu/ Τα Κερκυραϊκά καφενεία).

⁴⁶ Το μνημείο του Maitland είναι χτισμένο πάνω από παλιά ενετική υδατοδεξαμενή μεγάλης χωρητικότητας, απ' όπου πήρε και το όνομα «Στέρνα». Οι δύο είσοδοι εξυπηρετούν τους πολίτες της Κέρκυρας, που συνεχίζουν να χρησιμοποιούν το πηγάδι και μετά την κατασκευή του μνημείου (www.corfuhistory.eu/ Αρχιτεκτονική της παλιάς πόλης).

⁴⁷ Χάρη στην αλληλουχία των κιόνων που χαρακτηρίζει την πρόσοψή τους, τα ανάκτορα αποτελούν συνέχεια των περίστυλων οικοδομημάτων του δυτικού μετώπου και της γοητευτικής ομοιομορφίας τους. Έτσι, το σύνολο εμφανίζεται ως ένα ενιαίο μεγάλο παραλληλεπίπεδο, κλειστό στις δύο πλευρές και ανοιχτό στις άλλες (www.corfuhistory.eu/ Αρχιτεκτονική της παλιάς πόλης).



31. Γήπεδο κρίκετ στην Κάτω Πλατεία της Σπιανάδας. Στο βάθος φαίνεται το Παλαιό Φρούριο.



32. Γήπεδο κρίκετ. Στο βάθος δεξιά φαίνεται το Ανάκτορο των Μιχαήλ και Γεωργίου και αριστερά το συγκρότημα κατοικιών Λιστόν.



33. Περιστύλιο του Maitland στην Άνω Πλατεία της Σπιανάδας, 1816



34. Το Ανάκτορο των Μιχαήλ και Γεωργίου, 1819 - 1823 και το άγαλμα του Φρειδερίκου Άνταμ, 1837.

Το 1833, ολοκληρώνεται η κατασκευή του κήπου, ο οποίος βρίσκεται μπροστά από τα Ανάκτορα, ενώ το 1837 τοποθετείται σε αυτόν το χάλκινο άγαλμα του Φρειδερίκου Άνταμ.⁴⁸ Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ιόνιος Ακαδημία συνεχίζει να λειτουργεί μέχρι το 1864, οπότε και διακόπτει οριστικά τη λειτουργία της, για την υποστήριξη του νέου Πανεπιστημίου Αθηνών.

1864 - 1922

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Το 1864 πραγματοποιείται η ένωση της Κέρκυρας, αλλά και των υπόλοιπων Επτανήσων με την Ελλάδα. Το γεγονός αυτό έχει σαν συνέπεια, την αύξηση του πληθυσμού της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, το 1870 ο πληθυσμός διπλασιάζεται σε σχέση με αυτόν του 1803. Η πληθυσμιακή αυτή αύξηση, δεν επιφέρει αλλαγές στον πολεοδομικό ιστό, εκτός από την αύξηση των ορόφων στα κτήρια, σε μια προσπάθεια στέγασης του νέου πληθυσμού.⁴⁹

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Την περίοδο αυτή, η διαμόρφωση της πλατείας Σπιανάδα έχει ολοκληρωθεί. Το Λιστόν και τα Ανάκτορα των Μιχαήλ και Γεωργίου, συγκροτούν το αστικό μέτωπο της Κάτω Πλατείας, ενώ η Άνω Πλατεία, η οποία φέρει την ονομασία πλατεία Ενώσεως, αποτελεί κυρίως τον χώρο διεξαγωγής κοινωνικών εκδηλώσεων. Η θέση, η μορφή και η λειτουργία της, χαρακτηρίζονται από σταθερότητα σε όλη τη διάρκεια της περιόδου.

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Σταδιακά, οι χώροι που φιλοξενούν την κοινωνική ζωή της πόλης και καταλαμβάνουν το δυτικό μέτωπο της πλατείας, αρχίζουν να υποδέχονται και άλλες κοινωνικές τάξεις, εκτός από την αριστοκρατία. Έτσι, η Σπιανάδα αποτελεί τον βασικό χώρο συγκέντρωσης όλων των κοινωνικών ομάδων της πόλης.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η Σπιανάδα λειτουργεί αρχικά, ως χώρος εκτόνωσης της πόλης. Ο πυκνοδομημένος αστικός ιστός της παλιάς πόλης, χαρακτηρίζεται από ένα λαβυρινθώδες οδικό δίκτυο, με μικρές πλατείες, οι οποίες αποτελούν τα κοινωνικά κέντρα, τους πνεύμονες κάθε γειτονιάς. Η ακτινωτή διάταξη των δρόμων αναδεικνύει τη Σπιανάδα σε σημείο συνάντησής τους. Έτσι, η Σπιανάδα αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την πόλη της Κέρκυρας, καθώς αποτελεί τον μοναδικό ζωτικό δημόσιο χώρο, ο οποίος υποδέχεται όλη την κίνηση της πόλης. Παράλληλα, αποτελεί έναν πολυπολιτισμικό καμβά, καθώς φιλοξενεί πολλούς και διαφορετικούς πολιτισμούς. Η επίσκεψη στην πλατεία Σπιανάδα νοείται σαν ένα είδος ανάβασης, όχι μόνο με έννοια υψομετρική. Ο επισκέπτης οδηγείται από το λιμάνι (χαμηλά) στην Esplanade (ψηλά), δια μέσου της χαοτικής και γραφικής ville indigene. Αρχικά, ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται την Κέρκυρα ως μια ανατολίτικη πόλη, που πιστοποιείται ως τέτοια, στη διαπλοκή των στενών και ελυσόμενων δρόμων. Ωστόσο, στο υψηλότερο τμήμα, το ύψος αλλάζει σταδιακά. Ο επισκέπτης βρίσκεται αντιμέτωπος με έναν δημόσιο χώρο με ευρωπαϊκό χαρακτήρα. Οι μεγάλες διαστάσεις του, η διαμόρφωσή του, οι πλατύτεροι δρόμοι, τα κτίσματα που τον περιβάλλουν είναι στοιχεία που τον διαμορφώνουν.⁵⁰ Ο σύνθετος χαρακτήρας της πόλης, ο οποίος προκύπτει τόσο από την ιστορία της, όσο και από τη δυνατότητα να αφομοιωθούν οι διαφορές χωρίς σύγκρουση, οδηγεί στην ανάπτυξη μιας ιδιαίτερης κοσμοπολίτικης ατμόσφαιρας, με έντονο Ευρωπαϊκό συμβολισμό, ο οποίος αντανάκλαται και στην Σπιανάδα.

⁴⁸ Πρόκειται για έναν από τους πιο σημαντικούς Άγγλους Αρμοστές, γνωστός για τα τεχνικά έργα που υλοποίησε για την πόλη, με σπουδαιότερο αυτό του υδραγωγείου (www.corfuhistory.eu/ Αρχιτεκτονική της παλιάς πόλης).

⁴⁹ Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, ό.π, σελ. 148 - 151

⁵⁰ www.corfuhistory.eu/ Η Βρετανική Κέρκυρα (1814- 1864): Αρχιτεκτονική και αστικές στρατηγικές στην πρωτεύουσα του Ιόνιου Κράτους



35. Η διαμόρφωση της Άνω Πλατείας και η μετονομασία της σε πλατεία Ενώσεως. Στο βάθος διακρίνεται το Παλαιό Φρούριο.



36. Το Κιόσκι στο κέντρο της πλατείας Ενώσεως.



37. Η πλατεία Ενώσεως

Ο νεοκλασικός της χαρακτήρας δεν προέρχεται από τον αυστηρό γερμανικό κλασικισμό, αλλά από τον αγγλικό παλλαδιανισμό και τον ιταλικό κλασικισμό, και εναρμονίζεται καλύτερα με το δομημένο περιβάλλον της Κέρκυρας. Οι επιρροές αυτές φέρουν στοιχεία του μεσαίωνα, της Αναγέννησης, του μανιερισμού και του μπαρόκ, τα οποία εκφράζονται με έναν αυστηρότερο και λιτότερο τρόπο, προσαρμοσμένο στα τοπικά δεδομένα. Το κλίμα, τα ντόπια υλικά, ο διαφορετικός τρόπος ζωής, η κλίμακα διαμορφώνουν έναν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό χαρακτήρα.⁵¹

Συγκριτικά με την πλατεία Λουδοβίκου, η πλατεία Σπιανάδα διαθέτει έναν διαφορετικό νεοκλασικό χαρακτήρα, πιο εναρμονισμένο με το περιβάλλον, ο οποίος διαμορφώθηκε από τους πολλούς και διαφορετικούς πολιτισμούς που πέρασαν και άφησαν το στίγμα τους σε αυτήν. Σε αντίθεση με την πλατεία Λουδοβίκου, η Σπιανάδα καταφέρνει μέσα από την απλότητα και την αρμονία της σύνθεσης, να αποπνέει αίγλη, κύρος και δυναμικότητα. Όπως η πλατεία Λουδοβίκου, έτσι και η Σπιανάδα σχεδιάστηκε σύμφωνα με τα πρότυπα των βασιλικών κήπων. Παρ'όλ'αυτά όμως, η Σπιανάδα δεν αποτελεί σύμβολο ανάδειξης της εξουσίας, ούτε και διακοσμητικό στοιχείο. Οι χρήσεις που τοποθετούνται σε αυτήν, όπως το γήπεδο κρίκετ, ο χώρος στάθμευσης και οι κοινωνικές εκδηλώσεις στην Άνω Πλατεία, ενισχύουν τη λειτουργία της ως χώρου κοινωνικής συγκέντρωσης. Η λειτουργία της αυτή, βασίζεται στην ανάγκη για έντονη κοινωνική ζωή των κατοίκων, η οποία οφείλεται στον πυκνοδομημένο αστικό ιστό της πόλης.

⁵¹ Μπίρης Μάνος/ Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρω, *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2001, σελ. 32

1837 - 1876

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η Ερμούπολη δημιουργείται από πρόσφυγες, οι οποίοι εγκαθίστανται στη Σύρο μετά την Επανάσταση του 1821, ερχόμενοι από διάφορα μέρη της Μ. Ασίας, αλλά και από ολόκληρη την Ελλάδα. Το 1837, συντάσσεται το σχέδιο πόλης της Ερμούπολης από τον μηχανικό Wilhelm von Weiler και το 1839 εγκρίνεται η εφαρμογή του.⁵² Η ανάπτυξη της Ερμούπολης οφείλεται αρχικά στο γεγονός ότι η πόλη δεν συμμετείχε ενεργά στον πόλεμο με την Τουρκία, καθώς βρισκόταν υπό την προστασία μιας Ευρωπαϊκής δύναμης, της Γαλλίας. Έτσι, το οθωμανικό στοιχείο δεν κατάφερε να εισχωρήσει μέσα στην πόλη. Επίσης, ένα μεγάλο μέρος της εξέλιξης της Ερμούπολης οφείλεται στους ίδιους τους κατοίκους της, οι οποίοι συνέβαλαν όχι μόνο στην ανάπτυξη της βιομηχανίας, της ναυτιλίας και του εμπορίου, αλλά και στην ανάπτυξη της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής της πόλης.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η πλατεία Όθωνος αποτελεί τον πυρήνα του σχεδίου πόλεως, ενώ γύρω από αυτήν αναπτύσσεται η υπόλοιπη πόλη. Η κεντρικότητά της, σε συνδυασμό με την έλλειψη ελεύθερων δημόσιων χώρων, καθιστά την πλατεία ιδιαίτερα σημαντική για την πόλη. Επιπλέον, η οδός Ερμού αποτελεί τον κεντρικό άξονα που συνδέει την πλατεία Όθωνος με την προκυμαία. Τα κτήρια που σταδιακά δίνουν το σχήμα στην πλατεία, αρχίζουν να χτίζονται στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, με τις χαρακτηριστικές στοές που θεσμοθετούνται από τον αρχικό σχεδιασμό της, κατά το πρότυπο των ευρωπαϊκών και κυρίως των ιταλικών πόλεων.

Το πρώτο κτήριο που ορίζει την πλατεία είναι το Ελληνικό Λύκειο Ευαγγελίδη. Πρόκειται για ένα ιδιωτικό σχολείο, με ιδρυτή τον Χρήστο Ευαγγελίδη, το οποίο οικοδομείται το 1844, στην ανατολική πλευρά της πλατείας.⁵³ Το 1851, χρονολογούνται οι πρώτες ενέργειες για την οικοδομή του Παντοπωλείου, στο νοτιοδυτικό τμήμα της πλατείας Όθωνος. Η θεμελίωση του κτηρίου γίνεται το 1855 και ύστερα από ένα χρόνο ολοκληρώνεται η οικοδομή του.⁵⁴ Την ίδια χρονιά, αρχίζει η δεντροφύτευση της πλατείας, ενώ το 1860 πραγματοποιείται μια πρώτη ισοπέδωση του εδάφους. Ακολουθεί η οικοδόμηση της Λέσχης «Ελλάς» (1861 - 1863), σε σχέδια του ιταλού αρχιτέκτονα Pietro Sampro. Πρόκειται για ένα μνημειώδες κτήριο, το οποίο αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο προβολής της νέας αστικής τάξης.⁵⁵ Το 1870, η πλατεία Όθωνος λιθοστρώνεται από μάρμαρα Τήνου, ενώ στο βορειοδυτικό τμήμα της οικοδομείται το μέγαρο Λαδόπουλου, ακολουθώντας τη μορφολογία της Λέσχης «Ελλάς».⁵⁶



38. Σχέση της πλατείας Όθωνος με την πόλη. Η πλατεία, η Αιμασιά (προκυμαία) και ο άξονας που τις συνδέει (οδός Ερμού) αποτελούν τις βασικές χαράξεις του σχεδίου πόλεως.



1 Μέγαρο Λαδόπουλου 2 Λέσχη «Ελλάς»
3 Λύκειο Ευαγγελίδη 4 Παντοπωλείο

39. Σχέση της πλατείας Όθωνος με τα περιβάλλοντα κτήρια.



40. Λύκειο Ευαγγελίδη, 1844. Το πρώτο κτήριο που ορίζει την πλατεία Όθωνος.

⁵² Ι. Τραυλός / Α. Κόκκου, *ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ - Η δημιουργία μιας νέας πόλης στη Σύρο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα*, Έκδοση Εμπορικής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα, 1980, σελ. 64 - 67

⁵³ Ο Χ. Ευαγγελίδης είναι ο πρώτος έλληνας απόφοιτος του Columbia, δηλ. της Παιδαγωγικής Ακαδημίας της Νέας Υόρκης. Εφαρμόζει καινοτομίες πρωτοποριακές για την εποχή του, με αποκορύφωμα το ανέβασμα θεατρικών παραστάσεων. Η πρώτη παράσταση που ανεβαίνει είναι της «ΕΣΘΗΡ», το 1851, σε έμμετρη μετάφραση του μαθητή του Λυκείου, Δημήτριου Βικέλα.

⁵⁴ Ο αρχιτέκτονας που σχεδίασε το Παντοπωλείο παραμένει άγνωστος (Ι. Τραυλός / Α. Κόκκου, *ό.π.*, σελ. 118 - 120).

⁵⁵ Ι. Τραυλός / Α. Κόκκου, *ό.π.*, σελ. 128 - 131

⁵⁶ Η επιγραφή στο ανώθυρο «ASSISTENZA CIVILE» μαρτυρεί τη χρήση του κτηρίου κατά την διάρκεια της ιταλικής κατοχής. Στο κτήριο αυτό στεγάζεται η υπηρεσία πολιτικής διοίκησης Κυκλάδων και τα γραφεία κοινωνικής πρόνοιας.

Το 1876, πραγματοποιείται η θεμελίωση του Δημαρχιακού Μεγάρου της Ερμούπολης, ενώ το 1898 ολοκληρώνεται η οικοδόμησή του. Είναι έργο του γερμανού αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ (Ernst Ziller) και αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα δημαρχεία της χώρας. Το Δημαρχείο είναι χτισμένο στη βόρεια πλευρά της πλατείας, ακριβώς στον άξονα της οδού Ερμού. Υψώνεται τριώροφο στην πρόσοψη και διώροφο στην πίσω πλευρά, λύση που επέβαλε η υψομετρική διαφορά, ενώ δύο δρόμοι, ο ένας βαθμιδωτός και ο άλλος επίπεδος, ορίζουν τις στενές πλευρές του.⁵⁷ Το Δημαρχιακό Μέγαρο είναι ένα μνημειώδες κτήριο, με ενιαία μορφή. Επιβάλλεται στον χώρο με την παρουσία του και μπορεί να παρομοιαστεί με ανάκτορο.

Σχεδιασμός

Η πλατεία Όθωνος, η Αιμασιά (προκουμαία) και ο άξονας που τις συνδέει, αποτελούν τις τρεις βασικές χαράξεις του σχεδίου πόλεως. Ο σχεδιασμός τους γίνεται σε επίπεδο έδαφος, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, ενώ οι υπόλοιπες χαράξεις ακολουθούν το φυσικό ανάγλυφο του εδάφους της πόλης. Το μεγάλο, απόλυτο, ορθογώνιο, γεωμετρικό περίγραμμα και ο δρόμος, που από το κέντρο της πλατείας οδηγεί στην ακτή, δίνουν εξ' αρχής μια μνημειώδη διάσταση στην πλατεία.⁵⁸

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η περίοδος ακμής της Ερμούπολης συμπίπτει με την περίοδο ανάπτυξης του νεοκλασικισμού στην Ελλάδα, ο οποίος χαρακτηρίζει την πόλη. Το γεγονός μάλιστα ότι οι κάτοικοί της προέρχονται από διάφορα μέρη, έχει σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση ποικίλων μορφολογικών στοιχείων. Οι συχνές επαφές της πόλης με τα ευρωπαϊκά κέντρα, καθώς και οι επιρροές που δέχεται από ευρωπαίους αρχιτέκτονες, Γερμανούς και Ιταλούς κυρίως, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αρχιτεκτονικού ρυθμού, σύμφωνου με τις αρχές του Ρομαντικού Κλασικισμού, αλλά επηρεασμένου περισσότερο από δυτικά πρότυπα.⁵⁹

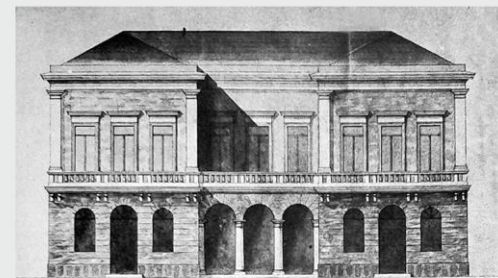
Ο νεοκλασικός χαρακτήρας της πλατείας Όθωνος, αποτελεί ένα κράμα τόσο του αθηναϊκού όσο και του ευρωπαϊκού κλασικισμού. Η Ερμούπολη, όπως και η Κέρκυρα, δεν γνώρισε τον τουρκικό ζυγό. Συνεπώς, θα περίμενε κανείς ο νεοκλασικός χαρακτήρας της Ερμούπολης και κατ' επέκταση της πλατείας Όθωνος να μην σχετίζεται ούτε με συμβολισμούς, αλλά ούτε και με την προβολή της εξουσίας. Παρ' όλα αυτά όμως, παρατηρείται το ακριβώς αντίθετο. Αιτία, είναι το γεγονός ότι η πλατεία Όθωνος είναι μεταγενέστερη της πλατείας Λουδοβίκου. Η τελευταία, αποτελεί την πρώτη σχεδιασμένη πλατεία της πρωτεύουσας Αθήνας, με αποτέλεσμα να γίνεται πρότυπο για τις επόμενες. Έτσι, τόσο ο σχεδιασμός όσο και η λειτουργία της πλατείας Όθωνος, βασίζονται στα πρότυπα των ευρωπαϊκών κήπων. Οι ξένες επιρροές που δέχεται η Ερμούπολη συμβάλλουν, ώστε τα ευρωπαϊκά στοιχεία να αφήσουν το στίγμα τους, τόσο στην πόλη όσο και στην πλατεία.

⁵⁷ Το ισόγειο, είναι διαμορφωμένο σε καταστήματα και είναι το πιο μνημειακό τμήμα, χτισμένο ολόκληρο από μαρμάρινη λαξευτή τοιχοποιία. Στον πρώτο όροφο στεγάζονται οι υπηρεσίες του Δήμου, τα Δικαστήρια, το Υποθηκοφυλακείο και το Αρχαιολογικό Μουσείο (1899 -1901), ενώ στον δεύτερο όροφο υπάρχει η αίθουσα συνεδριάσεων.

Κατά τη διάρκεια της κατασκευής του δημαρχείου παρουσιάστηκαν αρκετά προβλήματα, τα οποία οδήγησαν σε αλλαγές των αρχικών σχεδίων. Τα σχέδια αυτά, αν και συμφωνούν με το σημερινό κτήριο, ως προς το μέγεθος και τη γενική διάταξη, παρουσιάζουν πολλές και διαφορετικές λύσεις. Τρεις είναι οι βασικές αλλαγές που έγιναν στη διάρκεια της κατασκευής. Πρώτα απ' όλα η κεντρική είσοδος, σύμφωνα με το πρώτο σχέδιο, βρισκόταν στο ισόγειο, όπου έφτανε κανείς απευθείας από την πλατεία, χωρίς την ψηλή μαρμάρινη σκάλα που υπάρχει σήμερα. Στην πίσω πλευρά, η είσοδος ήταν αρχικά στον δεύτερο όροφο, όπου οδηγούσε μια πλατιά σκάλα, που την επέβαλε η υψομετρική διαφορά σ' αυτό το σημείο. Τέλος, στις τρεις πλευρές του κτηρίου, εκτός από την πρόσοψη, προέβλεπαν τρίτο όροφο, που θα ένωνε τους πύργους που υπάρχουν στις τέσσερις γωνίες του κτηρίου (Ι. Τραυλός / Α. Κόκκου, *ό.π.*, σελ.137 - 142).

⁵⁸ Το σημείο στο οποίο βρίσκεται σήμερα η πλατεία Όθωνος, ήταν κάποτε μια αμμώδης έκταση, την οποία αγόρασε ο Δήμος για να δημιουργήσει τον κεντρικό ελεύθερο χώρο της πόλης, σύμφωνα με το πολεοδομικό σχέδιο του Weiler (www.hermoupolis.gr).

⁵⁹ Ι. Τραυλός / Α. Κόκκου, *ό.π.*, σελ.72



41. Σχέδιο του Pietro Sampo για την οικοδομή της Λέσχης "Ελλάς", 1862.



42. Η Λέσχη "Ελλάς", 1861 - 1863



43. Το Μέγαρο Λαδόπουλου, 1870

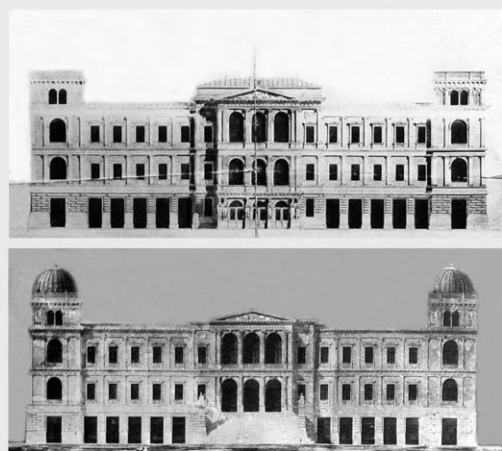


44. Η πλατεία Όθωνος χωρίς το Δημαρχείο, 1868. Στο βάθος διακρίνεται το Λύκειο Ευαγγελίδη.



- 1 Μέγαρο Λαδόπουλου 2 Δημαρχείο 3 Λέσχη "Ελλάς"
4 Λύκειο Ευαγγελίδη 5 Παντοπωλείο

45. Σχέση της πλατείας Όθωνος με τα περιβάλλοντα κτήρια.



46. Σχέδια - προτάσεις του Ziller για την οικοδομή του Δημαρχείου, 1898. Η βασική διαφορά τους έγκειται στην αρχική απουσία της μνημειακής σκάλας.



47. Η πλατεία Όθωνος με το Δημαρχείο, 1900. Στο βάθος διακρίνεται το Λύκειο Ευαγγελίδη.



48. Η οδός Ερμού. Ο κεντρικός άξονας που οδηγεί στην πλατεία Όθωνος. Στο βάθος φαίνεται το Δημαρχείο.

Σχέση της πλατείας με την πόλη (σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Με την οικοδόμηση του Δημαρχείου, ολοκληρώνεται η εικόνα της πλατείας. Η τελευταία, διατηρεί την κεντρικότητά της στο πολεοδομικό σχέδιο, καθώς και τη ζωτική σημασία της για τους κατοίκους. Οι δημόσιοι χώροι που διαμορφώνονται είναι ελάχιστοι και μικρότερης κλίμακας, σε σχέση με την πλατεία Όθωνος. Το μέγεθός της, η καθαρότητα στη μορφή, οι γεωμετρικές χαράξεις και η συμμετρία, είναι στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν και ενισχύουν την επιβλητικότητά της. Επίσης, η βόρεια και η νότια πλευρά της πλατείας διαμορφώνονται από κτήρια, στα οποία λειτουργούν καφενεία. Η σημασία τους για την κοινωνική ζωή των κατοίκων, αποδεικνύεται από την τοποθέτησή τους στον χώρο της πλατείας. Παρ'όλ'αυτά όμως, η ένταξή τους σε αυτήν γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρείται το καθαρό και γεωμετρικό της σχήμα. Το 1889, τοποθετείται στην πλατεία Όθωνος ο ανδριάντας του ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη και έτσι αποκτά την ονομασία «πλατεία Μιαούλη». Τέλος, το 1907 τοποθετείται στο κέντρο της πλατείας, η υπερυψωμένη μαρμάρινη εξέδρα για τη μουσική μπάντα της πόλης.

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Η πλατεία Μιαούλη είναι αρχικά ένας χώρος ταξικού διαχωρισμού των κατοίκων της Ερμούπολης. Η πλατεία χωρίζεται νοητά σε τρεις λωρίδες. Η πρώτη, καταλαμβάνει το βόρειο τμήμα της πλατείας και φτάνει μέχρι το Λύκειο. Η δεύτερη, καταλαμβάνει το κέντρο της πλατείας και η τρίτη, είναι στο νότιο και δυτικό τμήμα της πλατείας, προς την μεριά της μαρμάρινης εξέδρας. Στην πρώτη λωρίδα βρίσκονται τα καφενεία της αριστοκρατίας, ενώ στην τρίτη βρίσκονται τα κέντρα κατώτερων κοινωνικών τάξεων.⁶⁰ Ο κοινωνικός διαχωρισμός που εμφανίζεται, είναι αποτέλεσμα της επιρροής των ευρωπαϊκών κήπων, οι οποίοι έχουν ως στόχο την ανάδειξη της αριστοκρατικής τάξης. Παρ'όλ'αυτά όμως, ο διαχωρισμός αυτός δεν αποτελεί τροχοπέδη στην ομαλή συμβίωση των κοινωνικών τάξεων. Οι κάτοικοι της Ερμούπολης δρουν για το κοινό συμφέρον, συμμετέχουν στα κοινά, ενδιαφέρονται για τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, συμβάλλοντας έτσι στην δημιουργία μιας ανώτερης, πολιτισμένης κοινωνίας.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Έχοντας ως πρότυπο την πλατεία Λουδοβίκου, η πλατεία Όθωνος λειτουργεί ως σύμβολο της βασιλικής εξουσίας. Αυτό υποδηλώνεται από την ονομασία της πλατείας, η οποία φέρει το όνομα του βασιλιά. Επιπλέον, η πλατεία λειτουργεί ως μέσον ανάδειξης ενός κτηρίου εξουσίας, δηλαδή του Δημαρχείου. Το Δημαρχιακό Μέγαρο αποκτά τις ιδιότητες των Ανακτόρων της Αθήνας. Τοποθετείται στο κέντρο της πλατείας, ενώ ένας κεντρικός άξονας (η οδός Ερμού) οδηγεί σε αυτό. Επίσης, το Δημαρχείο τοποθετείται σε βάθρο και η πρόσβαση σε αυτό γίνεται μέσω μιας μνημειακής σκάλας. Τέλος, η πλατεία Όθωνος λειτουργεί ως διακοσμητικό στοιχείο. Θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα έργο τέχνης, στο φόντο του οποίου βρίσκεται το Δημαρχείο. Με τη βοήθεια των οπτικών θεάσεων, το Δημαρχείο γίνεται αντιληπτό από οποιοδήποτε σημείο της πόλης. Στην περιφέρειά της διαθέτει φύτευση σε γεωμετρικές διατάξεις, η οποία τονίζει το καθαρό σχήμα της. Έτσι, ο κεντρικός ελεύθερος χώρος της πλατείας παραμένει κενός, τονίζοντας για ακόμα μια φορά τον διακοσμητικό της ρόλο. Σε αντίθεση με την πλατεία Λουδοβίκου, η πλατεία Μιαούλη λειτουργεί και ως χώρος κοινωνικής συνεύρεσης. Η σύσταση της κοινωνίας, σε συνδυασμό με τις πολεοδομικές ιδιαιτερότητες, συμβάλλουν στην διαμόρφωση ενός ζωντανού κοινωνικού χώρου, στον οποίο συνυπάρχουν πολλοί, διαφορετικοί πολιτισμοί. Αξίζει να σημειωθεί ότι, τα ευρωπαϊκά στοιχεία επιδρούν στη φυσιογνωμία της πλατείας, ενώ ταυτόχρονα διατηρούνται τα τοπικά χαρακτηριστικά. Η πλατεία Μιαούλη διακρίνεται από γραφικότητα, ορθολογισμό, αρμονία, μορφολογική ενότητα και λιτότητα. Το Δημαρχείο, τα άλλα δημόσια κτήρια και τα σπίτια με τις στοές, που υψώνονται στις τέσσερις πλευρές της, της δίνουν ξεχωριστό, μνημειακό χαρακτήρα. Παρ'όλ'αυτά όμως, δεν πρόκειται για μια κραυγαλέα, αλλά για μια μετριοπαθή μνημειακότητα, που δίνει μια διαφορετική ποιότητα στον χώρο.⁶¹

⁶⁰ <http://dhalaris.wordpress.com>

⁶¹ Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, ό.π, σελ. 205 - 206

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Το 1829, ο Στ. Βούλγαρης συντάσσει το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Πάτρας.⁶² Το σχέδιο αποβλέπει στη δημιουργία της πόλης από την αρχή, καθώς είχε καταστραφεί εξ' ολοκλήρου κατά την διάρκεια της επανάστασης. Ο Βούλγαρης σχεδιάζει μια νέα πόλη που δεν περιορίζεται στην περιοχή της υπάρχουσας γύρω από το κάστρο, αλλά επεκτείνεται χαμηλότερα στην παραλιακή ζώνη. Το πολεοδομικό πρότυπο του σχεδίου Βούλγαρη, πρέπει να αναζητηθεί στην αναγεννησιακή συγκρότηση των πόλεων, με την οποία υπάρχει πλήρης ταύτιση σε όλα τα επιμέρους επίπεδα του σχεδιασμού.⁶³

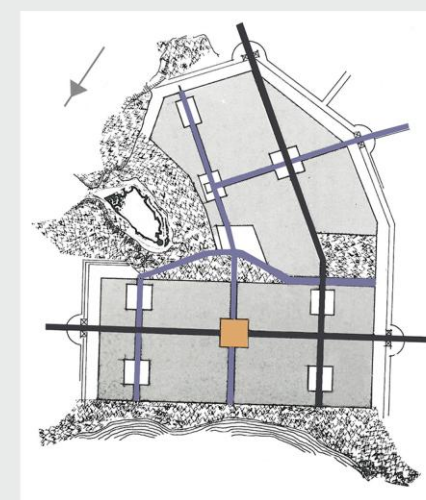
Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η πλατεία Βασιλέως Γεωργίου Α', βρίσκεται στο κέντρο της Κάτω Πόλης της Πάτρας, εκεί όπου διασταυρώνονται οι οδοί Γεροκωστοπούλου και Μαιζώνος - Κορίνθου. Η οδός Γεροκωστοπούλου (παλαιότερα Ανεξαρτησίας) αποτελεί τον κεντρικό άξονα που διέρχεται μέσα από την πλατεία, συνδέοντάς την με το λιμάνι και την Άνω Πόλη. Ο Βούλγαρης σχεδιάζει άλλες τέσσερις πλατείες, ίσου μεγέθους με την κεντρική, οι οποίες τοποθετούνται συμμετρικά ως προς αυτήν. Η σύνδεση και των πέντε αστικών πλατειών γίνεται αξονικά, μέσω σημαντικών οδικών αρτηριών, όπως είναι η οδός Γούναρη και η οδός Κολοκοτρώνη. Η πλατεία Γεωργίου Α' δεν είχε από την αρχή αυτό το όνομα. Κατά καιρούς έχει αλλάξει ονομασίες. Αρχικά, ονομαζόταν πλατεία Δημοκρατίας, ενώ στη συνέχεια πλατεία Καλαμογδάρτη. Το όνομα αυτό προέρχεται από τον Περικλή Καλαμογδάρτη, ο οποίος το 1843 ανέγνωσε σε αυτήν το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδος. Άλλες ονομασίες που έχει πάρει είναι Όθωνος και Κεντρική.



49. Το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Πάτρας, Στ. Βούλγαρης, 1829. Σχέση της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α' με την πόλη και τους άλλους δημόσιους χώρους.



— βασικές κυκλοφοριακές αρτηρίες
— δευτερεύουσες κυκλοφοριακές αρτηρίες

50. Διαγραμματική απεικόνιση του κυκλοφοριακού συστήματος στο σχέδιο Βούλγαρη.

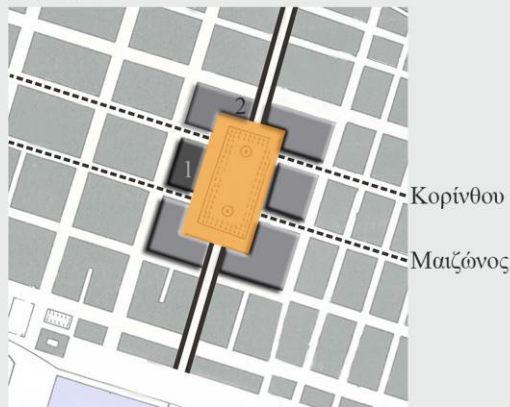
⁶² Το σχέδιο συντάσσεται σύμφωνα με το υποδάμειο σύστημα, με κάθετους και οριζόντιους δρόμους, ενώ περιλαμβάνει μεγάλες πλατείες και αρκετούς χώρους πρασίνου. Πιο συγκεκριμένα, το σχέδιο πόλης χωρίζεται σε δύο ενότητες, στο σχέδιο της Άνω και της Κάτω Πόλης, με διαφορετική διάταξη των ορθογωνίων. Οι δύο αυτές πόλεις, συνδέονται μεταξύ τους με σκάλες, ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στη φυσική γεωγραφία της περιοχής και του μοντέλου της ανθρώπινης κατοίκησης. Η Άνω Πόλη, καλύπτει την περιοχή των παλαιότερων οικισμών γύρω από το Φρούριο, ενώ η Κάτω Πόλη, η οποία περιλαμβάνει τον αστικό πυρήνα του 19^{ου} αιώνα και το λιμάνι, βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα.

Το σχέδιο του Βούλγαρη χαρακτηρίζεται από απόλυτη αξονική συμμετρία του αστικού ιστού, σημαντικές οδικές αρτηρίες, οι οποίες διέρχονται από συμμετρικά τοποθετημένες πλατείες, από τις οπτικές φυγές και από τις στοές. Μια σύνθεση καθαρά γεωμετρική, η οποία όμως δεν αφήνει τελικά την εντύπωση της αυστηρής γεωμετρικής μονοτονίας, αλλά μετατρέπει την αναγεννησιακή πολεοδομική ρυθμολογία, σε μια ευρηματική πολεοδομική σύνθεση (Παπαδάτου - Γιαννοπούλου Χαρά, *Εξέλιξη του σχεδίου πόλεως των Πατρών, 1829 - 1989*, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1991, σελ.32 - 36).

⁶³ Παπαδάτου - Γιαννοπούλου Χαρά, *Μια πολεοδομική περιπέτεια - Από το φιλόδοξο σχέδιο του Στ.Βούλγαρη, το 1830, μέχρι τις πρώτες πολυκατοικίες*, Η Καθημερινή/ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Χορηγός: Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, Κυριακή 21 Φεβρουαρίου 1999, σελ. 5



51. Στ. Βούλγαρης, τροποποιητικό σχέδιο του Σχεδίου της Πάτρας. Σχέση της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α' με την πόλη και τους άλλους δημόσιους χώρους. Διακρίνεται ο κεντρικός άξονας της οδού Ανεξαρτησίας και η οδός Κορίνθου, η οποία δεν τέμνει πλέον συμμετρικά την πλατεία.



1 Δημοτικό Θέατρο, αρχοντικό Θωμόπουλου, κτήριο Εθνικής Τράπεζας 2 οικία Παπαγιάννη

52. Σχέση της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α' με το οδικό δίκτυο και τα περιβάλλοντα κτήρια.



53. Σχέδιο της πρόσοψης του Δημοτικού Θεάτρου, Ernst Ziller, έτος κατασκευής 1872.



54. Το αρχοντικό του Ν. Θωμόπουλου και το κτήριο στο οποίο σήμερα στεγάζεται η Εθνική Τράπεζα, 1870.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την τροποποίηση του πολεοδομικού σχεδίου του Βούλγαρη.⁶⁴ Η κεντρική πλατεία Βασιλέως Γεωργίου Α' γίνεται διπλάσια, οι πλατείες στην οδό Γούναρη και στην οδό Κολοκοτρώνη καταργούνται, ενώ οι δύο που απομένουν αλλάζουν θέση. Η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α', συνεχίζει να αποτελεί το κέντρο της πόλης. Το γεγονός αυτό, σε σημαντικό δημόσιο χώρο της πόλης. Επιπλέον, η οδός Κορίνθου δεν τέμνει πλέον την πλατεία συμμετρικά, γεγονός που οφείλεται στην αλλαγή του μεγέθους της.

Σημαντική θέση στη διαμόρφωση της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α' κατέχουν τα κτήρια που την περιβάλλουν. Πρόκειται για νεοκλασικά κτήρια που ενισχύουν την αίγλη της πλατείας. Στη συμβολή των οδών Γεροκωστοπούλου, Κορίνθου και Κανακάρη, βρίσκεται η οικία του μεγαλέμπορου και εφοπλιστού Παπαγιάννη. Πρόκειται για ένα νεοκλασικό κτήριο της περιόδου 1870 -80 και αποτελεί έργο του γερμανού αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ. Δεσπόζουσα θέση στην πλατεία κατέχει το Δημοτικό Θέατρο «Απόλλων», το οποίο εισάγεται ως νεωτερισμός. Σχεδιάζεται από τον γερμανό αρχιτέκτονα Ερνέστο Τσίλλερ (Ernst Ziller), σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Κατασκευάζεται το 1872, με την οικονομική συνεισφορά της εμπορικής κοινωνίας, η οποία του προσδίδει ξεχωριστή αίγλη και το καθιστά εξάρχοντα χώρο κοινωνικής προβολής.⁶⁵ Το νεοκλασικό κτήριο στη συμβολή της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α' με την οδό Κορίνθου, αποτελεί συνέχεια του αρχιτεκτονικού ύφους που το θέατρο «Απόλλων» υποβάλλει με την αισθητική του και πιθανολογείται ότι σχεδιάστηκε και αυτό από τον Τσίλλερ. Είναι το περίφημο αρχοντικό του Νικόλαου Θωμόπουλου, το οποίο χτίζεται τη δεκαετία του 1870. Το 1875, επί δημαρχίας Γ. Ρούφου, τοποθετούνται στην πλατεία δύο περίτεχνα συντριβάνια. Το κάθε συντριβάνι κοσμεύεται από τέσσερα μπρούτζινα φτερωτά λιοντάρια. Το 1902, η πλατεία ισοπεδώνεται και δεντροφυτεύεται, λαμβάνοντας έτσι την τελική της μορφή. Τέλος, από το 1904, το κτήριο της οικίας Παπαγιάννη στεγάζει τον Εμπορικό Σύλλογο «Ερμής».

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Ο ταχύρρυθμος εποίκισμός της Πάτρας από κατοίκους πολλών περιοχών και εθνοτήτων, έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία ποικίλων κοινωνικών ζυμώσεων. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, Επτανήσιοι, Άγγλοι, Γερμανοί και Ιταλοί συγκροτούν μια πολυεθνική κοινωνία, διαμορφώνοντας το πολυπολιτισμικό πρόσωπο της πόλης και ενισχύοντας το «ευρωπαϊκό» ήθος και ύφος της. Ο αέρας κοσμοπολιτισμού που αποκτά η κοινωνία, έχει σαν αποτέλεσμα την υιοθέτηση δυτικότερων συνηθειών.

Από πολύ νωρίς γίνεται εμφανής, η ευμάρεια του αστικού στοιχείου της Πάτρας, με την έντονη κοινωνική ζωή και με την ανοικοδόμηση μεγαλόπρεπων κτηρίων στην Κάτω Πόλη. Απότοκο της ανάπτυξης της πόλης και της αστικής συνείδησης των κατοίκων αποτελεί το Καρναβάλι. Πρόκειται για το χαρακτηριστικότερο αστικό Καρναβάλι, απόρροια της επανησιακής και ευρωπαϊκής παιδείας, που επηρέασε την κουλτούρα των κατοίκων. Από το 1870, καθιερώνεται και η παρέλαση, η οποία πραγματοποιείται στην κεντρική πλατεία Βασ. Γεωργίου Α', ενισχύοντας τον κοινωνικό της χαρακτήρα.

⁶⁴ Οι αλλοιώσεις στο αρχικό σχέδιο του Βούλγαρη είναι τριών ειδών. Αρχικά, μειώνονται οι πλατείες και οι ζώνες πρασίνου. Επιπλέον, η ζώνη πρασίνου γύρω από το Φρούριο καταργείται, ενώ η αδόμητη ζώνη μεταξύ των δύο σκελών του σχεδίου οικοπεδοποιείται. Στη συνέχεια, αλλάζει η πολεοδομική μονάδα. Καταργείται η οργανωμένη δόμηση των οικοδομικών τετραγώνων. Μετατίθεται δηλαδή, η πολεοδομική μονάδα από το ενοποιημένο οικοδομικό σύστημα, στην μεμονωμένη ιδιοκτησία. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη διάσπαση των αρχικών οικοδομικών τετραγώνων σε μικρότερα και την οικοπεδοποίηση των ακάλυπτων χώρων. Τέλος, καταργούνται οι στοές.

⁶⁵ Το Δημοτικό Θέατρο είναι μια μικρογραφία της «Σκάλας του Μιλάνου» και αποτελεί το παλαιότερο από τα σωζόμενα κλειστά θέατρα των νεότερων χρόνων και το εντυπωσιακότερο αρχιτεκτονικό στολίδι της Πάτρας (Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, *ό.π.*, σελ. 221 - 223).

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Ο νεοκλασικός χαρακτήρας της πλατείας Βασιλέως Γεωργίου Α' διαφέρει από αυτόν της Αθήνας, καθώς ο σχεδιασμός της πλατείας πραγματοποιείται πριν από την άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα η λειτουργία της να μην επηρεάζεται από την αντίστοιχη των γαλλικών κήπων. Οι αρχές που διέπουν τόσο τον σχεδιασμό όσο και τη χωροθέτησή της, ακολουθούν τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Λειτουργεί ως σύμβολο της πόλης, εκφράζοντας το πνεύμα της εποχής, δηλαδή τον εκσυγχρονισμό και την πρόοδο. Η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' αποτελεί την πλατεία του πολιτικού και πολιτιστικού γίνεσθαι της πόλης. Λειτουργεί ως ένας χώρος που υποδέχεται την έντονη κοινωνική ζωή της πόλης. Σε αυτόν φιλοξενούνται οι πιο σημαντικές δραστηριότητες (εθνικοί χοροί, υπαίθριες συγκεντρώσεις), με κυρίαρχη το Καρναβάλι. Αξίζει να σημειωθεί, ότι στα ισόγεια των κτηρίων που περιβάλλουν την πλατεία, στεγάζονται χιλιάδες καφενεία, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής των κατοίκων. Ο νεοκλασικισμός δεν χρησιμοποιείται ως μέσον χειραγώγησης, δεν αποτελεί εργαλείο στα χέρια της εξουσίας. Η εμφάνισή του σχετίζεται με την προσπάθεια του νεοσυσταθέντος κράτους να αναζητήσει και να προβάλλει την ταυτότητά του. Χρησιμοποιείται ως καλλιτεχνικό ρεύμα και επηρεάζεται από τον ευρωπαϊκό κλασικισμό, εξαιτίας της συχνής και άμεσης επαφής της πόλης με την Ευρώπη.

Η Πάτρα του 19^{ου} αιώνα είναι μια πολυεθνική πόλη. Αποτελεί το σταυροδρόμι ανθρώπων διαφόρων εθνικοτήτων και ως εκ τούτου σταυροδρόμι πολιτιστικών τάσεων του ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου. Ο πολεοδομικός χαρακτήρας της πόλης σφραγίζεται από αυτή την πολυμορφία, τόσο πολεοδομικά όσο και αρχιτεκτονικά. Η Κάτω Πόλη διατηρεί κατά μεγάλο μέρος τον αρχικό της αναγεννησιακό χαρακτήρα. Μετά το 1880, που αποτελεί το ξενίθι του νεοκλασικισμού, εμφανίζονται στην Πάτρα και τα νέα ρεύματα, που πνέουν ήδη στην υπόλοιπη Ευρώπη, με έντονα μορφοκρατικά στοιχεία όπως ο εκλεκτικισμός, η art nouveau κ.ά., προσαρμοσμένα πάντα στην ελληνική και μάλιστα επαρχιώτικη μικροκλίμακα.⁶⁶

Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής, τα περισσότερα κτήρια που κτίζονται ακολουθούν το ρυθμό του νεοκλασικισμού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αγνοούνται οι τοπικές παραδόσεις. Τα κτήρια δεν αποτελούν απομιμήσεις των αντίστοιχων ευρωπαϊκών νεοκλασικών, αλλά προσαρμόζονται στα ελληνικά δεδομένα. Τα ισχνά οικονομικά του κράτους επιβάλλουν κατασκευές όχι ιδιαίτερα μνημειακές, αλλά μικρής κλίμακας, με χαμηλό προϋπολογισμό και πιο λιτές μορφές στις όψεις. Έτσι, το αποτέλεσμα είναι πιο ανάλαφρο και τελικά πιο προσαρμοσμένο στο ήρεμο, ελληνικό τοπίο και τις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες.



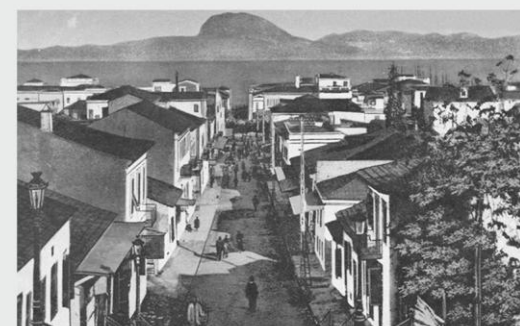
55. Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' προς την Άνω Πόλη, 1900. Αριστερά διακρίνεται το Δημοτικό Θέατρο και στο βάθος η οικία Παπαγιάννη (από το 1904 σταγάζει τον Εμπορικό Σύλλογο "Ερμής").



56. Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' προς τη θάλασσα, 1900.



57. Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α', 1900. Διακρίνονται η οδός Μαιζώνος και το Δημοτικό Θέατρο.



58. Οδός Ανεξαρτησίας (σημερινή Γεροκωστοπούλου).

⁶⁶ Γατοπούλου Ευγενία, *Αρχιτεκτονική της Πάτρας - Αρχιτεκτονικές τάσεις που διαμόρφωσαν τη φυσιογνωμία της πόλης μέχρι τον Πόλεμο*, Η Καθημερινή/ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Χορηγός: Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, Κυριακή 21 Φεβρουαρίου 1999, σελ. 6 - 7

1828 - 1834

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Την περίοδο αυτή το Ναύπλιο αποτελεί την πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Το γεγονός αυτό, ασκεί επίδραση τόσο στη μορφή της πόλης, όσο και στην κοινωνία της. Πιο συγκεκριμένα, εισάγονται τα δυτικά πρότυπα, δημιουργείται ένα κοσμοπολίτικο πνεύμα και διαμορφώνεται η αστική κοινωνία.

Το 1828, ο Καποδίστριας αναθέτει στον αρχιτέκτονα Στ. Βούλγαρη τον πολεοδομικό σχεδιασμό του Ναυπλίου, η ολοκλήρωση του οποίου συντελείται το 1832.⁶⁷ Βασικός στόχος του Καποδίστρια είναι ο εξευρωπαϊσμός της πόλης. Για την επίτευξή του, εξασφαλίζονται υγιεινότερες συνθήκες ζωής, κατεδαφίζονται τα «σαχνισιά» της Τουρκοκρατίας και διανοίγονται πλατιοί δρόμοι και πλατείες.⁶⁸

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η Πλατεία Συντάγματος, αποτελεί τον πυρήνα του ιστορικού κέντρου του Ναυπλίου και είναι η βασική πλατεία της πόλης.⁶⁹ Το 1832, η πλατεία αποκτά τις τελικές της διαστάσεις σε σχέδια των Βαλλιάνου και Βούλγαρη, ενώ την ίδια περίοδο πραγματοποιείται η διάνοιξη του Μεγάλου Δρόμου. Είναι ο σημαντικότερος δρόμος της πόλης τον 19^ο αιώνα, γι' αυτό και ονομάζεται «Μεγάλος». Ξεκινά από το Κυβερνείο και καταλήγει αξονικά στο κέντρο της πλατείας Συντάγματος. Κατά μήκος του Μεγάλου Δρόμου, διατηρούνται ορισμένα σπίτια της καποδιστριακής και οθωνικής περιόδου. Είναι κτισμένα κατά τον νεοκλασικό ρυθμό, με την χαρακτηριστική συμμετρία στις όψεις. Η σημασία της πλατείας είναι ενδεικτική και από τις αλλαγές που υπέστη η ονομασία της. Αρχικά, ονομάζεται Piazza d'Armi (Πλατεία των Όπλων) και αργότερα Πλατεία Πλατάνου, από τον πλάτανο που καταλάμβανε άλλοτε το μέσον της. Το 1834, μετονομάζεται σε Πλατεία Λουδοβίκου, προς τιμήν του βασιλιά Λουδοβίκου Α'. Τα δημόσια κτήρια που περιβάλλουν την πλατεία Συντάγματος, χαρακτηρίζονται από την καθαρότητα των όγκων και τη γνώριμη ελληνική κλίμακα. Τα περισσότερα από αυτά είναι χαρακτηριστικά δείγματα ενός πρώιμου ελληνικού κλασικισμού, μιας αρχιτεκτονικής που γεννήθηκε στην Ελλάδα των κλασικών χρόνων, ξαναγεννήθηκε και επικράτησε στην Ευρώπη του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.⁷⁰ Κυρίαρχο στο βάθος της πλατείας Συντάγματος υψώνεται το σπουδαιότερο βενετσιάνικο κτήριο της πολιτείας, ένα από τα ωραιότερα παλάτια της Ελλάδας. Το 1713, ολοκληρώνεται η οικοδόμησή του από τον Προβλεπτή Σαγρέδο, με σκοπό την χρήση του ως αποθήκη του στόλου, αλλά και ως αποθήκη των όπλων και των άλλων στρατιωτικών

⁶⁷ Την εφαρμογή του σχεδίου αναλαμβάνει ο μηχανικός Θ. Βαλλιάνος, το 1829. Η συνεργασία αυτή διακόπτεται, όταν ο Βούλγαρης παραιτείται, και τη θέση του παίρνουν οι αρχιτέκτονες Κλεάνθης και Schaubert, ύστερα από προτροπή του βασιλιά.

⁶⁸ Η ανάπτυξη της πόλης του Ναυπλίου πραγματοποιείται σε τρεις ζώνες. Η πρώτη ζώνη εκτείνεται από τα τείχη της Ακροναυπλίας μέχρι τις οδούς Σταϊκοπούλου - Πλαπούτα. Χαρακτηρίζεται από την ελεύθερη χάραξη των δρόμων και την προσαρμογή τους στις έντονες κλίσεις του εδάφους. Τα κτίσματα, απόλυτα προσαρμοσμένα στις κλίσεις αυτές, είναι μικρής κλίμακας, έχουν λαϊκό χαρακτήρα και είναι ελεύθερα τοποθετημένα στο χώρο. Η ομοιογένεια της ζώνης διακόπτεται από κάποια μεγαλύτερα, ενετικής ή οθωμανικής εποχής. Σε αυτήν την περιοχή ελάχιστες είναι οι μεταβολές που επιφέρει ο Βούλγαρης.

Η δεύτερη ζώνη αναπτύσσεται παράλληλα με την πρώτη, φτάνει μέχρι τα επιθαλάσσια τείχη και ορίζεται από τους άζονες Σταϊκοπούλου - Πλαπούτα και τη Λεωφόρο Αμαλίας. Σε αυτήν την ζώνη, ο Βούλγαρης επιφέρει τις περισσότερες αλλαγές. Το έδαφος εδώ είναι λιγότερο επικλινές και το ύψος της περιοχής αστικό. Τα κτήρια της ζώνης αυτής, κτισμένα σε συνεχές σύστημα, εμφανίζουν νεοκλασικά χαρακτηριστικά. Εδώ βρίσκονται τα σημαντικότερα δημόσια κτήρια ενετικής ή οθωμανικής περιόδου.

Η τρίτη ζώνη ορίζεται από τη λεωφόρο Αμαλίας και τη θάλασσα. Εδώ, το έδαφος είναι οριζόντιο και οι δρόμοι στενοί, με χάραξη απόλυτα κανονική, που οφείλεται σε μετεπαναστατικά ρυμοτομικά σχέδια (1828 - 1834) (Κασιμάτη Μαριλένα Ζ., ό.π., σελ. 74 - 75).

⁶⁹ Κατά τη διάρκεια της πρώτης Ενετικής περιόδου (1389 - 1540) δημιουργείται με επίχωση ο Φόρος (Forum, αγορά-πλατεία). Κατά τη διάρκεια της πρώτης Τουρκικής περιόδου (1540 - 1686) δημιουργούνται δύο τεμένη καθώς και το παλάτι του Μόρα Πασά, το οποίο δεν υπάρχει πια. Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της δεύτερης Ενετικής περιόδου (1686 - 1715), οι Βενετοί διαμορφώνουν την πλατεία χτίζοντας το Οπλοστάσιο του Στρατού. Δεν καταφέρνουν όμως να δώσουν την οριστική μορφή στην πλατεία, καθώς ξέσπασε νέος πόλεμος με τους Τούρκους (Ανανιάδου - Τζημοπούλου Μ., Καραδήμου - Γερολύμπου Α., ό.π., σελ. 163).

⁷⁰ Κασιμάτη Μαριλένα Ζ., ό.π., σελ. 75



- Ζώνη1: έντονες κλίσεις εδάφους, λαϊκός χαρακτήρας κτηρίων.
- Ζώνη2: αστικό ύψος περιοχής, νεοκλασικός χαρακτήρας κτηρίων.
- Ζώνη3: απόλυτα κανονικές χαράξεις

59. Στ. Βούλγαρης, πολεοδομικό σχέδιο Ναυπλίου, 1828. Σχέση της πλατείας Συντάγματος με την πόλη.



- 1 Οπλοστάσιο
- 2 Τριανόν
- 3 Βουλευτικόν
- 4 Εθνική Τράπεζα

60. Σχέση της πλατείας με τα περιβάλλοντα κτήρια.



61. Μεγάλος Δρόμος, 1922.

σκευών. Το Οπλοστάσιο, εκτός από ωραίο και χρήσιμο οικοδόμημα, είναι για τους Βενετούς η ενσάρκωση της κυριαρχίας τους, το σύμβολο της πόλης που εξουσιάζουν. Μέσα στα άλλα σύγχρονα κτήρια, το οικοδόμημα αυτό ξαφνιάζει για την απλότητα του, δίνοντας με την πρώτη ματιά, την εντύπωση προχωρημένης Αναγέννησης. Η αυστηρή λιτότητα του οικοδομήματος οφείλεται στη στρατιωτική του χρήση, αλλά και στον ίδιο τον αρχιτέκτονα. Ο τελευταίος ακολουθεί πιστά τα δυτικά πρότυπα, ώστε το κτήριο να μην αποτελεί παραφωνία στο περιβάλλον. Οι κατά καιρούς χρήσεις του κτηρίου είναι πολυάριθμες. Σε όλη τη διάρκεια της Ενετοκρατίας έχει στρατιωτική χρήση, ενώ μέχρι το 1929 στεγάζει τη Στρατιωτική Λέσχη.⁷¹ Ένα άλλο σημαντικό κτήριο της πλατείας Συντάγματος είναι το Βουλευτικόν. Βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της πλατείας και κατέχει ξεχωριστή θέση στην ελληνική ιστορία, καθώς την περίοδο 1825 - 1826 αποτελεί τη στέγη για τη Βουλή των Ελλήνων. Η κατασκευή του χρονολογείται το 1730, στα χρόνια της δεύτερης Τουρκοκρατίας της πόλης, ενώ αρχικά λειτουργεί ως τζαμί.⁷² Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο ως προς την αρχιτεκτονική του διαμόρφωση όσο και ως προς την ιστορία του, παρουσιάζει το μνημείο που έμεινε γνωστό ως «Τριανόν», από την ονομασία του κινηματογράφου που στεγαζόταν εδώ. Αποτελεί το παλαιότερο τζαμί που σώζεται στην πόλη και φέρει έντονες επιρροές από τη βυζαντινή ναοδομία.⁷³

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Την περίοδο αυτή, όπου το Ναύπλιο αποτελεί την πρωτεύουσα της χώρας, ο πληθυσμός του αυξάνεται ραγδαία. Ένας πληθυσμός ποικιλόμορφος και πολυεθνικός, που προσφέρει στο Ναύπλιο την επίδραση μιας σύνθετης κοινωνικής αντίληψης. Οι αλλαγές στην κοινωνική δομή δεν είναι κάτι άγνωστο σ' αυτήν την πόλη, καθώς είχε πάντα κινητό πληθυσμό. Τα δύο βασικά χαρακτηριστικά της διαχρονικότητάς της είναι η συνεχής ανάμειξη των επιρροών και η συνύπαρξη νέων στοιχείων με τα παλιά.⁷⁴ Η ποικιλομορφία στη σύνθεση της κοινωνίας, η διατήρηση των μορφολογικών στοιχείων και της τοπικής παράδοσης, σε συνδυασμό με την κεντρικότητα και το μέγεθός της, καθιστούν την πλατεία Συντάγματος πόλο έλξης όλων των κοινωνικών ομάδων.

⁷¹ Σέμνη Καρούζου, *Το Ναύπλιο*, Έκδοση της Εμπορικής Τραπεζής της Ελλάδος, Αθήνα, 1979, σελ. 47 - 49

⁷² www.nafplio.gr

⁷³ Χρονολογείται στα χρόνια της πρώτης Τουρκοκρατίας, πιθανώς στο β' μισό του 16^{ου} αιώνα, και είναι ίσως το μοναδικό κτίσμα που σώζεται από την περίοδο αυτή στην πόλη. Διαφέρει από το Βουλευτικόν, το μεγάλο τζαμί της Πλατείας Συντάγματος, καθώς στο τελευταίο η οθωμανική αρχιτεκτονική παρουσιάζεται πλέον αποκρυσταλλωμένη. Στα χρόνια της δεύτερης Ενετοκρατίας, το τζαμί προορίζεται για τη λατρεία των Καθολικών. Από το 1828 μέχρι και τις αρχές του 1833, στεγάζεται σε αυτό το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Αρρένων. Αργότερα, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ο χώρος χρησιμοποιείται ως θέατρο, ενώ το 1915 γίνονται μετατροπές στο εσωτερικό του κτηρίου, οι οποίες αλλοιώνουν ως έναν βαθμό την αρχική του όψη.

⁷⁴ Κανέλλος Κανελλόπουλος, *Ναύπλιο: παρόν και μέλλον*, Η Καθημερινή/ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Χορηγός: Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, Κυριακή 12 Νοεμβρίου 1995, σελ. 29 - 30



62. Οπλοστάσιο, αρχές 20ου αιώνα.
Έτος κατασκευής: 1713



63. Τριανόν, αρχές 20ου αιώνα.



64. Βουλευτικόν, αρχές 20ου αιώνα.
Έτος κατασκευής: 1730.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η πλατεία Συντάγματος αποτελεί μια γνήσια νεοκλασική πλατεία, στην οποία αποτυπώνεται ο πραγματικός ρόλος του νεοκλασικισμού.⁷⁵ Αυτός είναι η γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον της χώρας. Ο τρόπος με τον οποίον ο νεοκλασικισμός αποτυπώνεται στην αρχιτεκτονική της πόλης, αναβιώνει το παρελθόν, η αναζήτηση του οποίου γίνεται στην κλασική Ελλάδα.⁷⁶ Ταυτόχρονα, η διατήρηση ανατολίτικων στοιχείων, συμβάλλει στην επίτευξη της ιστορικής συνέχειας, που αποτελεί το κλειδί για την αναζήτηση της εθνικής ταυτότητας. Παρά το γεγονός ότι η Τουρκοκρατία ήταν μια πληγή για την ιστορία της Ελλάδας, εντούτοις αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της. Η αρμονική συνύπαρξη ανατολικών και δυτικών στοιχείων, έχει σαν αποτέλεσμα την αποκατάσταση της ιστορικής συνέχειας. Η πλατεία Συντάγματος είναι το πλησιέστερο παράδειγμα αρχιτεκτονικού σχεδιασμού κοντά στο μοντέλο της αναγεννησιακής citta ideale, δηλαδή του ιδανικού δομημένου περιβάλλοντος με βάση τα ανθρώπινα μέτρα. Έτσι, η πλατεία αποπνέει πληρότητα και οικειότητα. Επιπλέον, λειτουργεί ως σύμβολο της πόλης. Εκφράζει τον εκσυγχρονισμό της χώρας, ενώ διατηρώντας τα τοπικά χαρακτηριστικά της, εκφράζει ταυτόχρονα και μιαν ελληνικότητα, αντάξια της πρωτεύουσας της χώρας. Η πλατεία Συντάγματος, είναι μια πλατεία με πολιτικό και κοινωνικό ρόλο. Αποτελεί σύμβολο της πολιτικής και κοινωνικής ζωής των κατοίκων. Η συμμετοχή τους στα κοινά και η πραγματοποίηση κοινωνικών εκδηλώσεων, αποδεικνύουν τον ενεργό ρόλο των πολιτών σε αυτήν και αναδεικνύουν την ιδιαίτερη σημασία της.

⁷⁵ Το Ναύπλιο είναι η πόλη, στην οποία πρωτοεμφανίζεται ο ρυθμός αυτός. Στη συνέχεια, εδραιώνεται και σε άλλες πόλεις, όπως στην Πάτρα, την Ερμούπολη, την Αθήνα. Είναι γεγονός ότι ο νεοκλασικισμός αφομοιώνεται σε τέτοιο βαθμό, ώστε ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη περιορίζεται στα μεγάλα δημόσια κτήρια, στα ανάκτορα και τα μέγαλα, στην Ελλάδα απλώνεται μέχρι τη λαϊκή αρχιτεκτονική με δύναμη και ορμή, δημιουργώντας ένα παγκόσμιο μοναδικό φαινόμενο (Κασμάτη Μαριλένα Ζ., *ό.π.*, σελ. 75).

⁷⁶ Η αρχιτεκτονική του Ναυπλίου είναι το καθρέφτισμα της ιστορικής του μοίρας. Στις διάφορες νεώτερες εποχές που πέρασαν από πάνω του, τη Βυζαντινή, τη Φραγκοκρατία, τη Βενετοκρατία, την Τουρκοκρατία, καθώς και στα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας διαμορφώνονται σταδιακά τα κάστρα και η πολιτεία. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας χτίζονται σπίτια σε ανατολίτικο ρυθμό, ενώ στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ο ευρωπαϊκός ρυθμός του ρομαντικού κλασικισμού, προσφέρει στην πόλη μια απλή αρχοντιά. Παρά τις δυτικές επιρροές, η εικόνα της πολιτείας διατηρεί μιαν απαραγνώριστη ενότητα και μια απλότητα. Η φύση και η γοητεία της παράδοσης, μεσαιωνικής και νεώτερης, δημιουργούν ένα κλίμα μνημειακής επιβλητικότητας. Πλατώματα, δρόμοι που ξαφνικά στενεύουν, οπτικές φυγές, ευρηματικές λύσεις, δημιουργούν ένα σφιχτοδεμένο σύνολο, όπου Ανατολή και Δύση μπλέκουν με έναν τρόπο μαγικό. Το γεγονός ότι το Ναύπλιο αποτελεί μια μικρή ευρωπαϊκή επαρχία, έχει σαν αποτέλεσμα την μη επικράτηση του νέου κινήματος με αυστηρή συνέπεια. Οι τοπικές συνθήκες, η δυτική βενετσιάνικη οικοδομική κληρονομιά, αλλά και η ανατολίτικη παράδοση προσδιορίζουν την ξεχωριστή μορφή του. Τα ιδιωτικά κτήρια της εποχής απηχούν στη γενική τους εμφάνιση τα ευρωπαϊκά, ωστόσο όμως είναι φανερή η επίδραση της τοπικής παράδοσης (Σέμνη Καρούζου, *ό.π.*, σελ. 14).

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Το 1834, πραγματοποιείται η μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Η πόλη συνεχίζει να αναπτύσσεται, με μειωμένους βέβαια ρυθμούς. Διατηρεί την διοικητική της υπεροχή και την στρατιωτική ζωή της μέχρι το 1862, οπότε θα σημάνει και η τελευταία ώρα του πρωταγωνιστικού ρόλου της πόλης.⁷⁷ Το Ναύπλιο γίνεται η εστία του αντιδυναστικού αγώνα. Ο κοινωνικός ιστός της πόλης για άλλη μια φορά διαταράσσεται. Αυτή τη φορά όμως, καταστρέφεται από τους ίδιους τους Έλληνες. Η Ναυπλιακή Επανάσταση γράφεται σαν επίλογος στα μεγάλα συμβάντα της ιστορίας του τόπου. Υποβαθμίζεται ταχύτατα και ακολουθεί την τύχη των υπόλοιπων επαρχιακών πόλεων που συνθλίβονται από τον υδροκεφαλισμό της Αθήνας. Η πόλη όμως συνεχίζει να αναπτύσσεται και μετά τον ερχομό του 20^{ου} αιώνα.⁷⁸

Σχέση της πλατείας με την πόλη

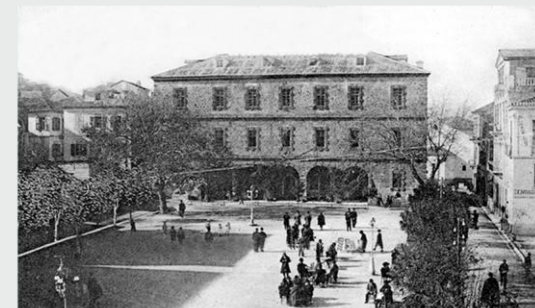
(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η πλατεία Συντάγματος εξακολουθεί να διατηρεί την κεντρική θέση μέσα στην πόλη και να κυριαρχεί σε σχέση με τους υπόλοιπους δημόσιους χώρους. Το 1843, παίρνει το όνομα Πλατεία Συντάγματος, εξαιτίας της σύνδεσής της με τον αγώνα για την παραχώρηση Συντάγματος και τη Ναυπλιακή Επανάσταση.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου δεν πραγματοποιούνται ιδιαίτερες αλλαγές στην πλατεία Συντάγματος. Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, τοποθετείται ψηλή φύτευση περιμετρικά της πλατείας, διατηρώντας έτσι το καθαρό της σχήμα. Επίσης, παρατηρείται η εμφάνιση νέων κτηρίων που ορίζουν την πλατεία, με σημαντικότερο το, ενετικής προέλευσης, κτήριο Ελλάς. Σε αυτό το κτήριο στεγάζεται η λέσχη της «καλής κοινωνίας» του Ναυπλίου. Δύο άλλα κτήρια που αξίζει να αναφερθούν, είναι το κτήριο Μελισσηνού (πρώιμο νεοκλασικό κτήριο) και το κτήριο Βίγγα (όψιμο νεοκλασικό κτήριο), το οποίο οικοδομείται το 1878.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Χαρακτηριστικό της πλατείας Συντάγματος είναι ότι περιέχει με ομοιογένεια και πυκνότητα, την αίσθηση της αστικής εικόνας, ενταγμένης σε όλο το φάσμα της νεότερης ιστορίας της πόλης. Έτσι, βλέπει κανείς κτήρια της Ενετικής περιόδου ή της Τουρκοκρατίας, να μετασχηματίζονται κατά την Καποδιστριακή εποχή, και έπειτα να προστίθενται και άλλα, των χρόνων του Όθωνα, σε ενιαία σύνολα. Παρά το γεγονός ότι ο κλασικισμός που υιοθετεί η πλατεία Συντάγματος διαθέτει λιτές μορφές, εντούτοις στη γενική ατμόσφαιρα δεν σβήνει η αίσθηση της ιταλικής παράδοσης, ενώ λανθάνουν και ανατολικά στοιχεία. Μέσα στον πυκνοδομημένο αστικό ιστό του Ναυπλίου, αυτό το μορφολογικό αμάλγαμα έχει συνοχή και συγχρόνως αποκτά την αίσθηση της ελληνικότητας. Μια αίσθηση πραγματικά γοητευτική, καθώς εμφορείται κανείς με την εντύπωση ότι στο Ναύπλιο, οι αρχιτεκτονικές μορφές συμβιώνουν διακριτικά με την ίδια την ιστορία του έθνους, κάτι που αναμφίβολα δεν συναντά κανείς σε καμιά άλλη πόλη της Ελλάδας.



65. Πλατεία Συντάγματος, 1907. Στο βάθος φαίνεται το Οπλοστάσιο.

⁷⁷ Μπίρης Μάνος/ Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρω, *ό.π.*, σελ. 111

⁷⁸ Με την επίχωση και προέκταση μέχρι τη θάλασσα που είχε ξεκινήσει από το 1834 και με την κατεδάφιση των τειχών που ξεκινάει από το 1864, το Ναύπλιο προετοιμάζεται για τη μεγάλη «εκτός των τειχών» πορεία του. Οι δύο αυτές κοσμογονικές τοπογραφικές και πολεοδομικές παρεμβάσεις αποτελούν ορόσημο στην ανάπτυξη του, αφού έτσι δημιουργείται σιγά σιγά η πόλη που μας κληροδοτήθηκε.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, συγκροτείται ο νεοκλασικός χαρακτήρας των υπό μελέτη αστικών πλατειών. Τα κοινά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν είναι η σχέση τους με την πόλη και ο σχεδιασμός τους (γεωμετρικές χαράξεις, άξονες, συμμετρία). Πιο συγκεκριμένα, τα κύρια συνθετικά στοιχεία των υπό μελέτη αστικών πλατειών είναι το ορθοκανονικό τους σχήμα, ο κεντρικός άξονας που οδηγεί σε αυτές και το κτήριο αναφοράς τους. Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες, η Σπινιάδα δεν εμφανίζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά, γεγονός που οφείλεται στο ότι δεν αποτελεί μέρος ενός πολεοδομικού σχεδίου. Παρ' όλα αυτά, ο σχεδιασμός της βασίζεται σε ευρωπαϊκά πρότυπα, ενώ οι μεγάλες της διαστάσεις, καθιστούν τη Σπινιάδα το κέντρο της πόλης και της προσδίδουν μνημειακότητα.

Ένα ακόμη κοινό χαρακτηριστικό των τεσσάρων αστικών πλατειών, είναι η διάταξη των συνθετικών τους στοιχείων πάνω σε έναν νοητό άξονα συμμετρίας. Η διάταξη αυτή σχετίζεται με την ανάδειξη του κτηρίου αναφοράς της πλατείας και κατ' επέκταση με την ανάδειξη της εξουσίας. Στην περίπτωση της πλατείας Συντάγματος, ο σχεδιασμός της ταυτίζεται με την περίοδο επιλογής του Ναυπλίου ως πρωτεύουσας του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Στη συνέχεια, η μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα αιτιολογεί τη σύνδεση της πλατείας Λουδοβίκου με την εξουσία, ενώ η πλατεία Μιαούλη, ως μεταγενέστερη ακολουθεί το πρότυπο της πλατείας Λουδοβίκου. Από την άλλη πλευρά, η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες ως προς το κτήριο αναφοράς της. Το τελευταίο δεν βρίσκεται στον άξονα συμμετρίας της πλατείας, ούτε επιβάλλεται στον χώρο με την παρουσία του. Αντίθετα, είναι πλήρως ενταγμένο στο περιβάλλον του και αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο με τα υπόλοιπα κτήρια της πλατείας.

Η λειτουργία των υπό μελέτη αστικών πλατειών αποτελεί τη βασική διαφοροποίησή τους. Οι πλατείες Λουδοβίκου, Συντάγματος και Βασ. Γεωργίου Α', λειτουργούν ως σύμβολα εθνικής προόδου και ανεξαρτησίας. Αντίθετα, οι πλατείες Μιαούλη και Σπινιάδα λειτουργούν ως σύμβολα προόδου και εκσυγχρονισμού. Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι οι τελευταίες δεν έχουν γνωρίσει την περίοδο της Τουρκοκρατίας, με αποτέλεσμα ο συμβολισμός τους να μην αποκτά εθνικές διαστάσεις.

Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες, η πλατεία Λουδοβίκου δεν λειτουργεί ως αστική πλατεία. Η αστική πλατεία, ως γνωστόν, είναι δομικό στοιχείο της ελληνικής πόλης και έχει ελληνική ταυτότητα. Από τη γένεσή της, αποτελεί έναν χώρο φορτισμένο με μηνύματα κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά, οικονομικά. Η πλατεία είναι ένας ανοιχτός χώρος, εν δυνάμει οικειοποιήσιμος και μέσα από τη λειτουργία της προωθεί την συνύπαρξη πολλών διαφορετικών πολιτισμών, την αλληλεπίδραση, την επικοινωνία, έχοντας ως τελικό στόχο την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Από την άλλη πλευρά, η λειτουργία της πλατείας Λουδοβίκου βασίζεται σε αυτήν των ευρωπαϊκών κήπων. Η διαφοροποίηση αυτή αποδίδεται στην ανάδειξη της Αθήνας σε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται την επιλογή ενός σχεδίου βασισμένου στα ευρωπαϊκά πρότυπα απολυταρχικών πόλεων. Συνεπώς, η αρχική μορφή της πλατείας, ο Κήπος του Λαού, καλείται να αναδείξει την εξουσία του βασιλιά. Όμως, η ξένη προέλευση του Κήπου οδηγεί στην σταδιακή μετατροπή του σε αστική πλατεία. Έτσι, η πλατεία Λουδοβίκου αποκτά συμβολικό περιεχόμενο, ταυτίζεται με την εξουσία, ενώ ο κεντρικός ελεύθερος χώρος της αποτελεί διακοσμητικό στοιχείο.

Με το τέλος της περιόδου αυτής, οι υπό μελέτη αστικές πλατείες διατηρούν τον νεοκλασικό τους χαρακτήρα αναλλοίωτο, εκτός από την πλατεία Λουδοβίκου. Η τελευταία, χάνει την αρχική της μορφή (Κήπος του Λαού) και αποκτά την εικόνα της αστικής πλατείας, σε αντίθεση με την αρχική της λειτουργία, η οποία διατηρείται και μεταφέρεται αυτούσια στην αστική πλατεία. Επιπλέον, το μέγεθος της πλατείας μειώνεται σημαντικά, με αποτέλεσμα την μετατόπισή της και την απουσία σύνδεσης με τον κεντρικό άξονα της οδού Αθηνάς. Οι αλλαγές αυτές οφείλονται στην απότομη αύξηση του πληθυσμού της Αθήνας και στην οικοπεδοποίηση μεγάλου μέρους των δημόσιων χώρων της, με σκοπό τη στέγαση του νέου πληθυσμού.

Β. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19^{ου} αιώνα τη χρονική περίοδο 1922 - 1960

Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα

1922 - 1927

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η αρχή της περιόδου αυτής, σηματοδοτείται από την Μικρασιατική Καταστροφή και την εισροή προσφύγων στον ελλαδικό χώρο, κυρίως όμως στην πρωτεύουσα Αθήνα. Το βασικό ζήτημα που προκύπτει από την μετακίνηση αυτή, είναι η στέγαση των προσφύγων. Η χώρα μόλις έχει βγει από έναν καταστροφικό πόλεμο, γεγονός που έχει αντίκτυπο στην οικονομία της. Η ισχύς οικονομική κατάσταση του κράτους, αποτελεί τροχοπέδη για την οικοδόμηση νέων κτηρίων. Έτσι, το βάρος για τη στέγαση του νέου πληθυσμού επωμίζεται ο δημόσιος χώρος, η λειτουργία του οποίου επαναπροσδιορίζεται. Στην παρούσα φάση, τίθεται για πρώτη φορά το ζήτημα της χρήσης του δημόσιου χώρου, και συγκεκριμένα της αστικής πλατείας.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Ήδη από την προηγούμενη περίοδο, η πλατεία Λουδοβίκου χάνει τη σημασία της μέσα στην πόλη. Αυτό οφείλεται στη μείωση του μεγέθους της, αλλά και στο γεγονός ότι η πλατεία χάνει την κεντρικότητά της. Ένας άλλος βασικός παράγοντας που ευθύνεται για την υποβάθμιση της πλατείας, είναι η γειτνίασή της με την πλατεία Ομονοίας. Η τελευταία βρίσκεται σε σημείο, όπου κατοικούν κατώτερα λαϊκά στρώματα. Το γεγονός αυτό τη χαρακτηρίζει, ενώ έχει αντίκτυπο και στην πλατεία Λουδοβίκου.

Την περίοδο αυτή, η εικόνα της πλατείας υποβαθμίζεται ακόμη περισσότερο. Το πρόβλημα της στέγασης των προσφύγων απαιτεί άμεση αντιμετώπιση. Έτσι, ο Δήμος παραχωρεί το Δημοτικό Θέατρο για την εγκατάστασή τους. Η παραμονή τους στο χώρο του Θεάτρου διαρκεί έως το 1927. Η πλατεία Λουδοβίκου αποτελεί μια μικρή κοινωνία για τους πρόσφυγες, οι οποίοι τοποθετούν εμπορικά παραπήγματα και παράγκες στους χώρους γύρω από το Δημοτικό Θέατρο και το Δημαρχείο.⁷⁹

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

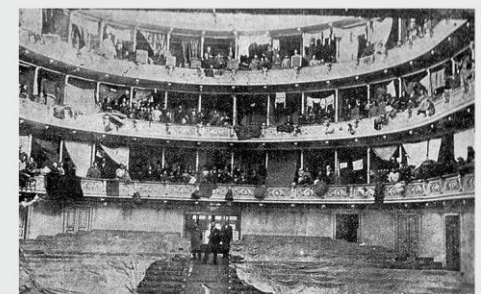
Η κατάληψη της πλατείας Λουδοβίκου και του Δημοτικού Θεάτρου από τους πρόσφυγες, έχει σαν αποτέλεσμα την οριστική απομάκρυνση της αριστοκρατικής τάξης από την πλατεία. Έτσι, ο κοινωνικός χαρακτήρας της πλατείας συγκροτείται πλέον μόνο από τα κατώτερα λαϊκά στρώματα.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Την περίοδο αυτή, η πλατεία Λουδοβίκου χάνει την αισθητική της αξία και μετατρέπεται σε αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης. Επιπλέον, παύει να αποπνέει οικονομική ευρωστία, ενώ χάνει την αρχική της αίγλη και μνημειακότητα. Το Θέατρο υποβιβάζεται από σύμβολο του εξευρωπαϊσμού της χώρας και της πολιτικής εξουσίας, σε ένα απλό χρηστικό αντικείμενο. Παρ' όλα αυτά, η υποβάθμιση της πλατείας Λουδοβίκου οφείλεται και στην παρακμή του νεοκλασικισμού. Είναι γεγονός ότι σε περιόδους εθνικής κρίσης, κρίνεται αναγκαίος ο επαναπροσδιορισμός της εθνικής ταυτότητας. Η Τουρκοκρατία αποτέλεσε μια τέτοια περίοδο, κατά την οποία οι εθνικές ρίζες αναζητήθηκαν στον νεοκλασικισμό. Η Μικρασιατική Καταστροφή θεωρείται μια ακόμη περίοδος εθνικής κρίσης. Αυτή τη φορά όμως, η χαμένη ελληνικότητα αναζητείται στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική.



66. Εμπορικά παραπήγματα στην οδό Κρατινίου.



67. Οι πρόσφυγες εγκαθίστανται στο Δημοτικό Θέατρο.

⁷⁹ Μελαμπιανάκη Ευγενία, ό.π, σελ. 141 - 143

Σχέση της πλατείας με την πόλη (σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η απότομη αύξηση του πληθυσμού, οδηγεί στη μεταβολή του χαρακτήρα της ανοικοδόμησης. Οι συντελεστές δόμησης και το επιτρεπόμενο ύψος αυξάνονται, με αποτέλεσμα την αύξηση του συνολικού οικοδομικού όγκου. Αναπόφευκτα, το γεγονός αυτό επηρεάζει τη μορφή της πλατείας, καθώς οι αναλογίες της τροποποιούνται. Παρ' όλ' αυτά όμως, η αλλαγή αυτή δεν επιδρά αρνητικά στον χαρακτήρα της πλατείας.

Όσον αφορά το οδικό δίκτυο, οι οδοί Αθηνάς και Αιόλου αποτελούν τους βασικούς οδικούς άξονες που ορίζουν την πλατεία και συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη κίνηση. Αντίθετα, οι οδοί Ευπόλιδος και Κρατίνου αποτελούν μικρές οδικές αρτηρίες, με περιορισμένη κίνηση. Για το λόγο αυτό εγκαθίστανται σε αυτές, εκτός από τους σταθμούς αμαξών, χώροι στάθμευσης ιδιωτικών αυτοκινήτων, καθώς και αφετηρίες δημόσιων μέσων συγκοινωνίας.

Το κτήριο της Εθνικής Τράπεζας και το Μέγαρο Μελά, δεν υφίστανται καμία αλλαγή σε όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής. Το 1927, ξεκινούν εργασίες αποκατάστασης και ανακαίνισης του Δημοτικού Θεάτρου, οι οποίες διακόπτονται το 1929. Την περίοδο 1934 -36, επί δημαρχίας Κ.Κοτζιά, το Δημαρχείο αναμορφώνεται ριζικά.⁸⁰ Οι επεμβάσεις που υφίσταται το κτήριο, είναι καταλυτικές για τη μορφή του. Με την εξαφάνιση της αρχικής μορφολογίας του, αλλοιώνεται η αυθεντικότητα του αρχιτεκτονικού χαρακτήρα του, ενώ η προσθήκη του ορόφου καταστρέφει τις αρχικές αναλογίες του κτηρίου και δημιουργεί έναν νέο όγκο, ο οποίος δεν υφίσταται καμία αρμονία. Το κτήριο του Δημοτικού Θεάτρου παραμένει κλειστό, ενώ το 1937 φιλοξενεί τις δημοτικές υπηρεσίες του Δημαρχείου. Όλη αυτήν την περίοδο, το Θέατρο καταληστεύεται και υφίσταται μεγάλες φθορές. Η μη λειτουργία του, επί σειρά ετών μειώνει τη σημασία του στη ζωή της πόλης και με το τέλος της δεκαετίας του 1930, θεωρείται ως αναλώσιμο και προσφέρεται για κάλυψη άλλων αναγκών.⁸¹ Το Δημοτικό Θέατρο, ένα από τα πιο ωραία κτήρια της Αθήνας, κατεδαφίζεται τελικά από τον Αύγουστο του 1939 ως τις αρχές της κατοχής.

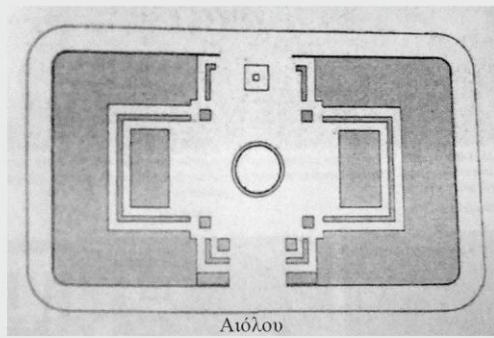
Σχεδιασμός

Την περίοδο 1925 - 1929, επί δημαρχίας Σπ. Πάτση, ο κεντρικός χώρος της πλατείας Λουδοβίκου αναμορφώνεται, σύμφωνα με μελέτη του αρχιτέκτονα Ε.Λαζαρίδη. Στη νέα διαμόρφωση που διαρθρώνεται με απλή, συμμετρική, σταυροειδή διάταξη, οι πράσινοι χώροι μειώνονται, καταλαμβάνοντας την περιφέρεια της πλατείας, καθώς και μικρά παρτέρια παράλληλα προς αυτήν. Η είσοδος στο κεντρικό πλάτωμα γίνεται μόνο από την ανατολική και δυτική πλευρά, δηλαδή από την οδό Αιόλου και το κτήριο του Θεάτρου. Η νέα διαμόρφωση υπακούει στα πρότυπα σχεδιασμού της πλατείας, με κεντρικό πλάτωμα εγγεγραμμένο σε περιφερειακό πράσινο, αντίθετα με την παλαιότερη, που ήταν διαρθρωμένη σαν διακοσμητικός κήπος και μάλιστα περιφραγμένος και άβατος. Μέσα στα επόμενα χρόνια και πριν το 1936, το κεντρικό πλάτωμα ουσιαστικά καταργείται, με την τοποθέτηση ευμεγέθους παρτεριού.⁸²

⁸⁰ Οι αλλαγές περιλαμβάνουν την προσθήκη ενός ορόφου (1937) και την αφαίρεση των αρχικών μορφολογικών στοιχείων των όψεων. Στο ισόγειο, καταργούνται οι είσοδοι των καταστημάτων και μετατρέπονται σε παράθυρα. Ακόμη, επενδύεται το χαμηλότερο τμήμα του κτηρίου με πλάκες λευκού μαρμάρου, με σκοπό τη δημιουργία βάσης του κτηρίου, στοιχείο που απουσίαζε από τις προηγούμενες φάσεις. Τέλος, στην πλευρά της οδού Κλεισθένους, κατασκευάζονται δύο κλιμακοστάσια για την επικοινωνία όλων των ορόφων (Δανιήλ Μαρία, *ό.π.*, σελ. 18).

⁸¹ Το κτήριο του Θεάτρου μαζί με το οικόπεδο και την πλατεία, παραχωρούνται με σύμβαση που υπογράφεται το 1939, στα Ελληνικά Ταχυδρομεία, με σκοπό την ανέγερση των κεντρικών υπηρεσιών τους (Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 142).

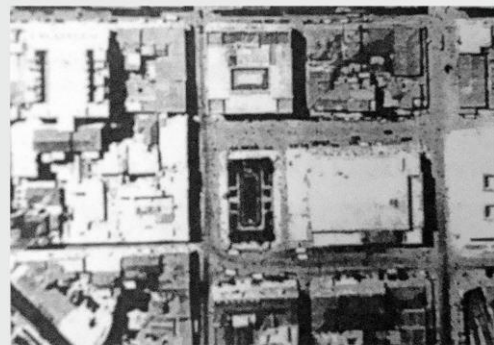
⁸² Μελαμπιανάκη Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 143 - 147



68. Το σχέδιο διαμόρφωσης της πλατείας Λουδοβίκου από τον Ε. Λαζαρίδη, 1926.



69. Η πλατεία Λουδοβίκου με νέα διαμόρφωση στις αρχές της δεκαετίας του 1930.



70. Η πλατεία Λουδοβίκου σε αεροφωτογραφία του 1935. Το κεντρικό πλάτωμα καταργείται με την τοποθέτηση μεγάλου παρτεριού.

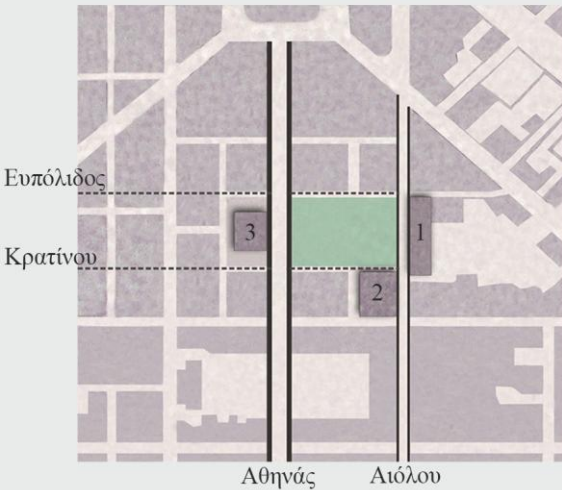
Νεοκλασικός χαρακτήρας

Ήδη από την προηγούμενη περίοδο, ο νεοκλασικός χαρακτήρας της πλατείας αλλοιώνεται. Η πλατεία χάνει το συμβολικό της περιεχόμενο, αλλά και τον διακοσμητικό της ρόλο, ενώ η αξία του Δημοτικού Θεάτρου ευτελίζεται. Η Εθνική Τράπεζα και το Μέγαρο Μελά, είναι τα μόνα κτήρια που διατηρούνται σταθερά στο πέρασμα του χρόνου και με την παρουσία τους συνεχίζουν να οπλίζουν την πλατεία με κύρος και δύναμη.

Μια τελευταία στροφή προς τον νεοκλασικισμό πραγματοποιείται τη χρονική περίοδο 1936 - 39, με την άνοδο της δικτατορίας του Μεταξά στο πολιτικό προσκήνιο.⁸³ Μια νέα έξαρση του εθνικισμού καλλιεργείται και πάλι στη χώρα, στο πλαίσιο ανάλογων ιδεολογικών και αισθητικών ροπών στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Ένας μοντέρνος κλασικισμός γεννιέται, ένας κλασικισμός που χρησιμοποιεί χωρίς προκατάληψη το μπετόν. Οι επιδράσεις από τη φασιστική αρχιτεκτονική της Ιταλίας, της Γερμανίας και της Ρωσίας είναι αισθητές. Η συμμετρία, η μνημειακότητα, οι ρυθμοί των κλασικών χρόνων εμφανίζονται και πάλι. Με το τέλος της δικτατορικής περιόδου όμως, η επιστροφή στις ρίζες και στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική είναι αναπόφευκτη. Γίνεται σαφές ότι η ικανοποίηση της εθνικής περηφάνιας, δεν είναι απαραίτητο να περνάει μέσα από μορφολογικούς συμβολισμούς και παρωχημένα σκηνογραφήματα, προκειμένου αυτή να συναντήσει τις ιδεολογικές της αναφορές. Το κοινωνικό γίγνεσθαι, οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις, η ανάπτυξη της νέας τεχνολογίας και ιδιαίτερα η αυξημένη ευαισθησία στην οικονομία για την στέγαση των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής, αποτελούν τα στοιχεία εκείνα που οδηγούν στη υιοθέτηση μιας ήπιας αρχιτεκτονικής, προσαρμοσμένης στις ανάγκες του τόπου.⁸⁴

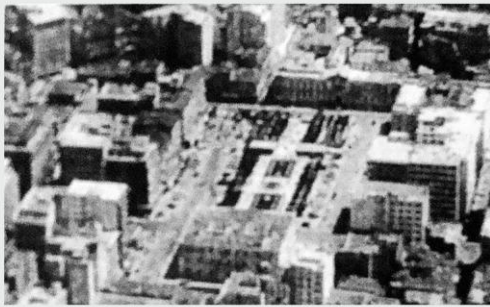
⁸³ Στο σημείο αυτό, επαληθεύεται για ακόμη μια φορά η ταύτιση του νεοκλασικισμού με την απολυταρχία. Η τελευταία επιζητά την προβολή εξουσίας και δύναμης. Είναι ο τρόπος με τον οποίο εδραιώνεται και η αρχιτεκτονική καλείται να εκφράσει τα στοιχεία εκείνα που τη χαρακτηρίζουν. Γι' αυτό και εμφανίζεται με στοιχεία έντονης μνημειακότητας και υποβολής του επισκέπτη, που αποπνέουν την υπεροχή του μονάρχη στους υπηκόους, καθώς και την οικονομική ευρωστία του κράτους.

⁸⁴ Μπίρης Μάνος/ Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρω, *ό.π.*, σελ. 292 - 294

*Σχέση της πλατείας με την πόλη**(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)*

1 Εθνική Τράπεζα 2 Μέγαρο Μελά 3 Δημαρχείο

71. Σχέση της πλατείας Λουδοβίκου με το οδικό δίκτυο και τα περιβάλλοντα κτήρια.



72. Η πλατεία Κοτζιά (πρώην Λουδοβίκου) διαμορφωμένη γύρω στα 1960.



73. Οδός Αθηνάς, ο πιο εμπορικός δρόμος της πρωτεύουσας, 1950.

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την κατεδάφιση του Δημοτικού Θεάτρου. Το γεγονός αυτό, αποτελεί την αρχή της παρακμής της πλατείας Λουδοβίκου. Με την κατεδάφιση του Θεάτρου, οι αναλογίες της πλατείας αλλάζουν. Τα όριά της μεγαλώνουν, ενώ τα ύψη των περιβάλλοντων κτηρίων, Εθνική Τράπεζα, Μέγαρο Μελά, Δημαρχείο, παραμένουν σταθερά. Έτσι, η ανθρώπινη κλίμακα χάνεται και η πλατεία βιώνεται ως μια αχανής έκταση. Την περίοδο αυτή, σημείο αναφοράς της πλατείας αναδεικνύεται το Δημαρχείο. Παρά το γεγονός ότι το Δημαρχείο αποτελεί ένα κτήριο εξουσίας, δεν καταφέρνει να πάρει τη θέση του Δημοτικού Θεάτρου, καθώς δεν διαθέτει την μεγαλοπρέπεια και την επιβλητικότητά του. Πρόκειται για ένα νεοκλασικό κτήριο που χαρακτηρίζεται κυρίως από λιτότητα. Αξίζει να σημειωθεί βέβαια, ότι το Δημαρχείο δεν σχεδιάστηκε με προδιαγραφές ενός κτηρίου - μνημείου, το οποίο θα φέρει πλήθος συμβολισμών. Ένα ακόμη στοιχείο που καθιστά αδύνατη τη σύνδεση της πλατείας με το Δημαρχείο, είναι η παρεμβολή ενός ισχυρού οδικού άξονα, της οδού Αθηνάς. Μετά τον Πόλεμο και τη ματαίωση οικοδόμησης του χώρου, η πλατεία διαμορφώνεται σε όλη την έκταση από την οδό Αιόλου ως την οδό Αθηνάς. Σε αυτήν τοποθετείται η προτομή του Κ. Κοτζιά, του πρωτεργάτη της κατεδάφισης του Θεάτρου, και η πλατεία παίρνει το όνομά του. Μετά το 1950, η οδός Αθηνάς αλλάζει ριζικά. Αναπτύσσεται ακόμα περισσότερο, ως ένας από τους πιο εμπορικούς δρόμους της πρωτεύουσας, ενώ αποτελεί χώρο συγκέντρωσης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Με άλλα λόγια, η οδός Αθηνάς λειτουργεί ως ένας πολυπολιτισμικός και πολυχρηστικός καμβάς.⁸⁵

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η κατεδάφιση του Θεάτρου και η απομάκρυνση της αριστοκρατικής τάξης από την πλατεία Λουδοβίκου, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τον νεοκλασικό χαρακτήρα της πλατείας, καθώς χάνει τα δύο βασικά συστατικά προσδιορισμού της. Την περίοδο αυτή, η πλατεία καλείται να αναδείξει το Δημαρχείο ως κτήριο αναφοράς της. Η αποτυχία επίτευξης αυτού του στόχου, οφείλεται στην απουσία ουσιαστικής σύνδεσης ανάμεσα στην πλατεία και το Δημαρχείο, αλλά και στην αδυναμία του κτηρίου να επιβληθεί στον χώρο με την παρουσία του. Όλα τα παραπάνω, έχουν σαν αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της πλατείας.

Από την άλλη πλευρά, η πλατεία εξακολουθεί να λειτουργεί ως σύμβολο της πόλης. Παρά το γεγονός ότι οι έννοιες της ανεξαρτησίας και της προόδου απουσιάζουν, εντούτοις η πλατεία διατηρεί έναν ευρωπαϊκό χαρακτήρα, ως απόρροια των αρχών που διέπουν τον σχεδιασμό της. Έτσι, η πλατεία διατηρεί ως ένα βαθμό το κύρος της, ενώ η παρουσία των κτηρίων της Εθνικής Τράπεζας και του Μεγαρου Μελά σε αυτήν, ενισχύει τον νεοκλασικό της χαρακτήρα.

⁸⁵ Τα άτομα χαμηλού εισοδήματος αναλαμβάνουν τις εμπορικές χρήσεις στα ισόγεια των κτηρίων, ενώ τα άτομα με υψηλό εισόδημα, που συνθέτουν την αστική τάξη, εργάζονται σε γραφεία που βρίσκονται στους ορόφους των κτηρίων. Οι πρόσφυγες συμβάλλουν και αυτοί με τη σειρά τους στην ενίσχυση του εμπορίου (Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρω, Παπανικολάου - Κρίστενσεν Αριστέα, *Ο «Κήπος του λαού» που έγινε δρόμος*, Η Καθημερινή/ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Χορηγός: Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, Κυριακή 17 Ιουνίου 2001, σελ. 6 - 7).

Πλατεία Σπιανάδα/ Κέρκυρα

1922 - 1960

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η Κέρκυρα αποτελεί ένα από τα κυριότερα κέντρα υποδοχής προσφύγων. Ο αριθμός των προσφύγων είναι πολύ μεγάλος, με αποτέλεσμα την εκ νέου μετακίνηση του προσφυγικού πληθυσμού. Η δημιουργία αντιπαραθέσεων μεταξύ των κατοίκων της Κέρκυρας και των προσφύγων έχει κατά βάση οικονομικό χαρακτήρα και στηρίζεται κυρίως στη διαφορά πολιτικής ιδεολογίας. Πιο συγκεκριμένα, η κερκυραϊκή κοινωνία αντιδρά στη «δέσμευση» κτηρίων και δημόσιων χώρων για τη στέγαση των προσφύγων, με σημαντικότερο παράδειγμα την πλατεία Σπιανάδα. Στην πραγματικότητα, η κοινωνία αρνείται να συμβάλλει στην προσπάθεια αποκατάστασης των προσφύγων, θεωρώντας ότι αυτό αποτελεί υποχρέωση του κράτους. Τελικά, οι στεγαστικές λύσεις που επιλέγονται λαμβάνουν υπόψη την αντίδραση της κερκυραϊκής κοινωνίας. Έτσι, οι πρόσφυγες βρίσκουν καταφύγιο σε χώρους όπως το Παλαιό Φρούριο, αποθήκες, ακόμη και στο Δημοτικό Θέατρο, που δεν θίγουν τα οικονομικής φύσεως συμφέροντα των γηγενών.⁸⁶

Το 1923, η Κέρκυρα καταλαμβάνεται από τους Ιταλούς, σε μια προσπάθεια επίδειξης ισχύος του φασιστικού καθεστώτος του Μουσολίνι. Το 1943, αποτελεί το αποκορύφωμα των καταστροφών που υφίσταται η πόλη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Τα σημάδια από τις καταστροφές του Πολέμου διαρκούν μια δεκαετία, κατά την οποία μεγάλο μέρος του πληθυσμού εγκαταλείπει την πόλη. Τη δεκαετία του 1950, παρατηρούνται τα πρώτα σημάδια οικονομικής ανάκαμψης, καθώς και η ανάπτυξη του τουρισμού.⁸⁷

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η θέση και η σημασία της πλατείας Σπιανάδα στην πόλη διατηρείται σταθερή σε όλη την διάρκεια της περιόδου.⁸⁸ Οι σφοδροί βομβαρδισμοί του 1943, καταστρέφουν ένα μεγάλο μέρος της αρχιτεκτονικής, της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης. Η Σπιανάδα, και συγκεκριμένα το κτήριο των Ανακτόρων υπόκεινται σε φθορές, ενώ η πλατεία Ενώσεως και η Ιόνιος Ακαδημία καταστρέφονται σε μεγάλο βαθμό.

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Η αντίδραση της κερκυραϊκής κοινωνίας απέναντι στους πρόσφυγες, έγκειται μόνο στο ζήτημα της στέγασής τους. Η πλατεία Σπιανάδα κατέχει σπουδαίο ρόλο στη ζωή των κατοίκων, και για το λόγο αυτό μάχονται για την προστασία του ιδιαίτερου χαρακτήρα της. Παρ'όλ'αυτά όμως, η Σπιανάδα αποτελεί έναν δημόσιο χώρο, ο οποίος υποδέχεται άτομα απ'όλες τις κοινωνικές ομάδες. Συνεπώς, γηγενείς και πρόσφυγες συνυπάρχουν σε αυτήν.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η κοινωνία της Κέρκυρας διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην προστασία της πλατείας Σπιανάδα από το προσφυγικό κύμα. Η Σπιανάδα, όπως έχει προαναφερθεί, καταλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της πόλης. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον πυκνοδομημένο αστικό ιστό, θέτουν ως δεδομένη τη χρήση της πλατείας για τη στέγαση των προσφύγων. Χάρη στην παρέμβαση της κοινωνίας όμως, η Σπιανάδα, σε αντίθεση με την πλατεία Κοτζιά, βγαίνει αλώβητη από τις συνέπειες της εγκατάστασης των προσφύγων σε αυτήν. Έτσι, παρά την πληθυσμιακή αυτή αλλαγή, η Σπιανάδα διατηρεί σταθερό τον νεοκλασικό χαρακτήρα της. Εξακολουθεί να αποτελεί έναν ζωτικής σημασίας χώρο για την εκτόνωση της πόλης, αλλά και έναν χώρο κοινωνικών εκδηλώσεων.



74. Η Κάτω Πλατεία της Σπιανάδας, τη δεκαετία του 1950. Αριστερά είναι το Λιστόν και στο βάθος το Ανάκτορο των Μιχαήλ και Γεωργίου.



75. Λιστόν, 1955.

⁸⁶ Βλάσης Αγτζίδης, ΚΕΡΚΥΡΑ - ΚΑΤΟΧΗ: Ο ιταλικός φασισμός και οι πρόσφυγες στο νησί του Ιονίου, Ελευθεροτυπία, 29/09/2013

⁸⁷ www.corfuhistory.eu/ Η Κέρκυρα τον 20^ο αιώνα - Γεγονότα.

⁸⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι, το Ανάκτορο των Μιχαήλ και Γεωργίου στεγάζει από το 1928, το Μουσείο Ασιατικής Τέχνης, ενώ το 1934 χαρακτηρίζεται ως ιστορικό μνημείο. Επιπλέον, η Ιόνιος Ακαδημία στεγάζει μέχρι το 1941, μόνο τη Δημοτική Βιβλιοθήκη και το γυμνάσιο.

1922 - 1960

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Το 1922, ένα νέο κύμα προσφύγων από τη Μικρασία καταφθάνει στην Ερμούπολη.⁸⁹ Αρχικά, οι πρόσφυγες στεγάζονται σε σπίτια και εκκλησίες. Το 1925 όμως, ιδρύονται σύλλογοι για την προστασία και την αποκατάστασή τους. Το 1929, διαμορφώνεται ο προσφυγικός συνοικισμός στην περιοχή του Ξηρόκαμπου και το 1932, πραγματοποιείται η μόνιμη εγκατάστασή τους.⁹⁰

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η θέση και η σημασία της πλατείας Μιαούλη για την πόλη παραμένει σταθερή σε όλη τη διάρκεια της περιόδου. Το 1944 όμως, με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η πλατεία δέχεται μεγάλο πλήγμα. Πιο συγκεκριμένα, η ανατολική της πλευρά, καθώς και το κτήριο της Λέσχης βομβαρδίζονται, με αποτέλεσμα να υποστούν αρκετές φθορές. Τη δεκαετία του 1950, παρατηρούνται οι πρώτες προσπάθειες ανάκαμψης και αποκατάστασης των κτηρίων.⁹¹

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Όπως έχει προαναφερθεί, η πλατεία Μιαούλη είναι οικειοποιησίμη τόσο από την αριστοκρατική τάξη, όσο και από τα λαϊκά στρώματα. Όσον αφορά τους πρόσφυγες που προστίθενται τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, αυτοί αφομοιώνονται άμεσα από το γηγενή πληθυσμό.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η άμεση στέγαση και ένταξη των προσφύγων στην κοινωνία της Ερμούπολης, συντελεί ώστε η έντονη πληθυσμιακή μετακίνηση να μην επηρεάσει ούτε την μορφή ούτε τον χαρακτήρα της πλατείας Μιαούλη. Η τελευταία, εξακολουθεί να συνδυάζει αρμονικά τα ευρωπαϊκά στοιχεία με αυτά της παράδοσης, τα οποία ενίσχυνται από τους πρόσφυγες της Μικρασίας, ενώ αποτελεί το κέντρο της κοινωνικής ζωής των κατοίκων. Έτσι, η στροφή από τον νεοκλασικισμό στην παράδοση, δεν επηρεάζει άμεσα την πλατεία. Η συγκρότησή της, δεν στηρίζεται μόνο στον διακοσμητικό της χαρακτήρα και στην επίδειξη ισχύος, αλλά εμπεριέχει και το στοιχείο της τοπικότητας. Τέλος, οι καταστροφές του Πολέμου έχουν άμεσο αντίκτυπο στην πλατεία, η οποία χάνει την αισθητική της αξία, καθώς και τα νοήματα που φέρει περί εκσυγχρονισμού και προόδου. Οι φθορές που φέρει, αλλοιώνουν την μορφή της, με αποτέλεσμα να χαθεί η αρχική της αίγλη.



76. Το Δημαρχείο, τη δεκαετία του 1950.

⁸⁹ Ο μεγάλος αριθμός προσφύγων οφείλεται αρχικά στη γεωγραφική θέση της Σύρου, καθώς και στις ευνοϊκές συνθήκες που επικρατούν στην Ερμούπολη, λόγω της ουδέτερης στάσης που κρατάει κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Επιπλέον, το γεγονός ότι ο γηγενής πληθυσμός συνίσταται μόνο από πρόσφυγες, αποτελεί βασικό παράγοντα για την άμεση αφομοίωση και ένταξή τους στην κοινωνία της Ερμούπολης. Τέλος, ο μικρός αριθμός του γηγενούς πληθυσμού, δίνει τη δυνατότητα εγκατάστασης και άλλων πληθυσμιακών ομάδων (www.hermoupolis.gr).

⁹⁰ <http://sylogosmikrasiatwnsyrou.blogspot.gr>

⁹¹ Το 1953, η Δημοτική Βιβλιοθήκη της Ερμούπολης στεγάζεται στο ισόγειο του Πνευματικού Κέντρου.

Πλατεία Βασιλέως Γεωργίου Α΄/ Πάτρα

1922 - 1960

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Το 1922, οι πρόσφυγες από τη Μικρασιατική Καταστροφή και οι Έλληνες του Πόντου βρίσκουν στην Πάτρα ένα ασφαλές καταφύγιο. Όπως έχει αναφερθεί, το κύριο χαρακτηριστικό της Πάτρας είναι ο εδαφολογικός και κοινωνικοπολιτισμικός χωρισμός της σε Άνω και Κάτω Πόλη.

Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες εγκαθίστανται σε ομοιόμορφες κατοικίες της Άνω Πόλης, τα Προσφυγικά. Οι κάτοικοι αυτής της περιοχής ζούν με αυτάρκεια και σε μικρή συνάφεια με την Κάτω πόλη, πάντα όμως τείνοντας προς αυτήν για την κοινωνική τους αναγνώριση και μετοικώντας στις περιοχές της, απορροφώμενοι πολιτισμικά. Τα μικρασιατικά στοιχεία των Προσφυγικών μένουν αναφομοίωτα και σιγά σιγά σβήνουν.⁹² Από την άλλη πλευρά, στην Κάτω Πόλη εγκαθίστανται κυρίως ξένοι, όπως Άγγλοι και Ιταλοί.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η συγκρότηση της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α΄ έχει πλέον ολοκληρωθεί, και δεν υφίσταται καμία αλλαγή σε όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής.⁹³

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Σε αντίθεση με τις παραπάνω πλατείες, η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄ δεν είναι ένας χώρος ταξικών διαχωρισμών. Δεν βασίζεται στα πρότυπα των γαλλικών κήπων, αλλά αποτελεί έναν δημόσιο χώρο με κοινωνικό χαρακτήρα, όπου όλοι οι πολίτες έχουν ενεργό ρόλο σε αυτήν.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄ διατηρεί τον νεοκλασικό της χαρακτήρα, χωρίς να επηρεάζεται άμεσα από το προσφυγικό φαινόμενο. Αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής των κατοίκων και χώρο ποικίλων κοινωνικών δραστηριοτήτων. Ως σύμβολο της πόλης όμως, η πλατεία αποτυπώνει όλα όσα συμβαίνουν σε αυτήν. Έτσι, χάνει την αισθητική της αξία και την αρχική της αίγλη, ως απόρροια της Μικρασιατικής Καταστροφής και του Πολέμου.

Η ανάγκη άμεσης στέγασης των προσφύγων, οδηγεί σε μια νέα αρχιτεκτονική, η οποία έχει ως κύριο μέλημα το χαμηλό κόστος, την ταχύτητα κατασκευής και την υγιεινή. Παράλληλα, η νέα τεχνολογία που προσφέρεται, οδηγεί στη συνθετική απλότητα, την καθαρότητα των όγκων και των όψεων. Οι αρχές αυτές εκφράζουν μια ελληνικότητα, πολύ απαραίτητη στους Έλληνες του μεσοπολέμου, οι οποίοι μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, πραγματοποιούν μια στροφή προς τις ρίζες και την παράδοση.⁹⁴ Το γεγονός αυτό, δεν επηρεάζει αρνητικά τον νεοκλασικό χαρακτήρα της πλατείας, η συγκρότηση του οποίου στηρίζεται στην παράδοση και την τοπικότητα.



77. Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄, τη δεκαετία του 1930. Είναι εμφανής η ομοιογένεια που προσδίδουν στον χώρο οι στοές.



78. Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄, 1930.



79. Το Δημοτικό Θέατρο “Απόλλων”, τη δεκαετία του 1930.

⁹² Σκαρτσής Λ. Σωκράτης, *Πνευματική ζωή - Θέατρο, μουσική, εικαστικά, λογοτεχνία, ιστοριογραφία και караγκιόζης*, Η Καθημερινή/ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Χορηγός: Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, Κυριακή 21 Φεβρουαρίου 1999, σελ. 20

⁹³ Η μόνη αλλαγή που υφίσταται είναι η χρησιμοποίηση των χώρων του Θεάτρου τη δεκαετία του 1950, για την διεξαγωγή των «μπουρμπούλιων χορών» κατά τη διάρκεια του Καρναβαλιού.

⁹⁴ Γατοπούλου Ευγενία, *ό.π.*, σελ. 7 - 8

1922 - 1960

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, το Ναύπλιο γίνεται τόπος υποδοχής αρκετών εκατοντάδων προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο. Το πλήθος των προσφύγων και η τραγικότητα της κατάστασής τους διαμορφώνουν μια πραγματικότητα εξαιρετικά πιεστική για την τοπική κοινωνία. Οριστική λύση στο πρόβλημα της στέγασης των προσφύγων, δίνεται με την ανοικοδόμηση του προσφυγικού συνοικισμού «Νέον Βυζάντιον». Ο συνοικισμός αυτός, σχεδιάζεται και ολοκληρώνεται από το ελληνικό κράτος και την Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ) στα τέλη της δεκαετίας του 1930, σε ένα προάστιο που παλαιότερα ονομαζόταν «Ταμπάκικα». Οι πρόσφυγες εγκαθίστανται εκεί και πολύ γρήγορα αποκτούν ενεργό ρόλο τόσο στην κοινωνική όσο και στην οικονομική ζωή της πόλης.⁹⁵

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η πλατεία Συντάγματος, όπως έχει προαναφερθεί, κατέχει κεντρική θέση μέσα στην πόλη και αποτελεί τον πιο σημαντικό δημόσιο χώρο της. Το 1933, το Οπλοστάσιο, το κεντρικό κτήριο της πλατείας, λειτουργεί ως Αρχαιολογικό Μουσείο. Το 1936, η μορφή της πλατείας ολοκληρώνεται με την οικοδόμηση του κτηρίου της Εθνικής Τράπεζας. Το κτήριο αυτό σχεδιάζεται από τον αρχιτέκτονα Νικόλαο Ζουμπουλίδη και τοποθετείται στο νότιο τμήμα της πλατείας. Επίσης, φέρει επιρροές από τα μυκηναϊκά μέγαρα και απηχεί μια τελευταία στροφή προς το νεοκλασικισμό στη δεκαετία του 1930. Το 1937, το τζαμί που βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της πλατείας, στεγάζει τον δημοτικό κινηματογράφο Τριανόν, επωνυμία με την οποία έχει μείνει γνωστό μέχρι σήμερα. Τέλος, τοποθετείται υψηλή φύτευση περιμετρικά της πλατείας, γεγονός που συντελεί στην καλύτερη οριοθέτηση του κεντρικού ελεύθερου χώρου της.

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Η πλατεία Συντάγματος διατηρεί τον κοινωνικό της ρόλο. Η είσοδος των προσφύγων δεν επιδρά αρνητικά σε αυτόν, χάρη στην άμεση αφομοίωσή τους από την κοινωνία.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Ο νεοκλασικός χαρακτήρας της πλατείας δεν επηρεάζεται ούτε από το προσφυγικό φαινόμενο ούτε από την παρακμή του νεοκλασικισμού και τη στροφή στην παράδοση. Όπως η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α', έτσι και η πλατεία Συντάγματος διαθέτει πολλά παραδοσιακά στοιχεία, ενώ χαρακτηρίζεται από απλότητα και αρμονική ένταξη στο περιβάλλον. Τέλος, η πλατεία χάνει τα νοήματά της σχετικά με την πρόοδο και την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους, ως απόρροια της Μικρασιατικής Καταστροφής και του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.



80. Πλατεία Συντάγματος, 1933. Στο βάθος φαίνεται το “Τριανόν”.

⁹⁵ [http://local.e-history.gr/Το δικό μας Ναύπλιο](http://local.e-history.gr/Το_δικό_μας_Ναύπλιο)

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την Μικρασιατική Καταστροφή και την εισροή των προσφύγων στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Ελλάδας. Ο αντίκτυπος που έχει το γεγονός αυτό για τις υπό μελέτη αστικές πλατείες, είναι η απουσία των νοημάτων που φέρουν σχετικά με την ανεξαρτησία και τον εκσυγχρονισμό.

Η πλατεία Λουδοβίκου είναι η μοναδική πλατεία, της οποίας ο χαρακτήρας επηρεάζεται από την εισροή των προσφύγων σε αυτήν. Πιο συγκεκριμένα, το κτήριο αναφοράς της πλατείας, το Δημοτικό Θέατρο μετατρέπεται από σύμβολο εξουσίας και εκσυγχρονισμού, σε απλό χρηστικό αντικείμενο. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις φθορές που υφίσταται από την εγκατάσταση των προσφύγων σε αυτό, συντελεί στην κατεδάφισή του. Με τον τρόπο αυτό, η πλατεία χάνει την αρχική της αίγλη και μνημειακότητα, ενώ η αριστοκρατική τάξη απομακρύνεται οριστικά από την πλατεία. Επιπλέον, η στέγαση των προσφύγων θέτει για πρώτη φορά λειτουργικά ζητήματα, με αποτέλεσμα η πλατεία να χάσει την αισθητική της αξία. Τα μόνα στοιχεία που παραμένουν σταθερά σε όλη τη διάρκεια της περιόδου είναι η Εθνική Τράπεζα και το Μέγαρο Μελά, καθώς και ο κεντρικός ελεύθερος χώρος, ο οποίος αποτελεί την μοναδική σύνδεση της πλατείας με την εξουσία. Οι συνέπειες που επιφέρουν οι πρόσφυγες στην πλατεία αποδίδονται αρχικά στο γεγονός ότι η Αθήνα, ως πρωτεύουσα συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων, ενώ η μαζική άφιξή τους δημιουργεί προβλήματα στην άμεση στέγασή τους. Όμως, την μεγαλύτερη ευθύνη για τις επιπτώσεις των προσφύγων στην πλατεία, έχει η κοινωνία και συγκεκριμένα η αριστοκρατική τάξη. Η τελευταία, παρά το γεγονός ότι έχει τη δύναμη να επιβληθεί, δρά για το ατομικό και όχι για το συλλογικό συμφέρον. Ως γνωστόν, η πλατεία Λουδοβίκου γειτνιάζει με περιοχές στις οποίες κατοικούν τα κατώτερα λαϊκά στρώματα. Έτσι, οποιαδήποτε αλλαγή υφίσταται η πλατεία, δεν επηρεάζει το κύρος της αστικής τάξης. Αυτός είναι και ο λόγος που η τελευταία δεν προβάλλει καμία αντίσταση για την στέγαση των προσφύγων στην πλατεία Λουδοβίκου.

Αντίθετα, στην περίπτωση της Κέρκυρας, η κοινωνία λειτουργεί προστατευτικά για τη Σπιανάδα. Η τελευταία αποτελεί την άμεση λύση για την στέγαση των προσφύγων, καθώς ο πολεοδομικός ιστός της Κέρκυρας είναι αρκετά πυκνοδομημένος. Παρ'όλα αυτά, η άμεση παρεμβολή της αριστοκρατικής τάξης, έχει σαν αποτέλεσμα την προστασία του χαρακτήρα της πλατείας. Όσον αφορά τις υπόλοιπες αστικές πλατείες, ο χαρακτήρας τους παραμένει σταθερός. Το γεγονός αυτό οφείλεται στον μικρό αριθμό του γηγενούς πληθυσμού, καθώς και στην ύπαρξη χώρου για την άμεση στέγαση των προσφύγων σε συνοικισμούς. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο παίζει και η πολυπολιτισμική σύσταση της κοινωνίας, η οποία συμβάλλει στην άμεση αφομοίωση των προσφύγων.

Γ. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19^{ου} αιώνα τη χρονική περίοδο 1960 - 1990

Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα

1960 - 1990

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από το φαινόμενο της αστικοποίησης. Τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως είναι η Αθήνα, μετατρέπονται σε ισχυρά οικονομικά κέντρα. Η αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής, η εξέλιξη της τεχνολογίας, ο τουρισμός, η οικοδόμηση, αποτελούν τους βασικούς τομείς αυτής της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, παρατηρείται μια μαζική μετακίνηση του πληθυσμού από τις επαρχιακές πόλεις στα μεγάλα αστικά κέντρα. Το βασικό ζήτημα που θέτει η αστικοποίηση είναι η στέγαση του νέου πληθυσμού. Τη λύση δίνει μια νέα αρχιτεκτονική, η οποία εκφράζει τις αντιλήψεις του μοντέρνου κινήματος. Βασίζεται στη λειτουργία και όχι στην αισθητική, χρησιμοποιεί κατά κόρον, ένα νέο υλικό, το σκυρόδεμα και χαρακτηρίζεται από απλούς και καθαρούς όγκους. Κύριος εκπρόσωπος της μοντέρνας αρχιτεκτονικής είναι η πολυκατοικία, η οποία εισάγεται ως νεωτερισμός και αποτυπώνει το πνεύμα της εποχής.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η πλατεία Λουδοβίκου συνεχίζει να ορίζεται από δύο βασικούς άξονες, τις οδούς Αθηνάς και Αιόλου και από δύο δευτερεύοντες, τις οδούς Ευπόλιδος και Κρατίνου. Όμως, ο οικοδομικός οργανισμός που πραγματοποιείται με την εμφάνιση της πολυκατοικίας, αλλάζει την μορφή της πλατείας. Τεράστιοι, απρόσωποι, οικοδομικοί όγκοι, χωρίς αισθητική αξία, αρχίζουν να πλαισιώνουν την πλατεία Λουδοβίκου. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιόδους, όπου τα νεοκλασικά κτήρια της Εθνικής Τράπεζας και του Μέγαρου Μελά, επιβάλλονταν στο χώρο με την παρουσία τους, τώρα παρατηρείται η επισκίαση των κτηρίων αυτών από τις πολυκατοικίες. Αξίζει να σημειωθεί, ότι στην παρούσα φάση ο κεντρικός ελεύθερος χώρος, εμφανίζεται ως ενοποιητικό στοιχείο της πλατείας. Είναι σαφές, ότι η μεγάλη απόσταση του Δημαρχείου από τα άλλα δημόσια κτήρια, δεν δημιουργεί τις απαραίτητες συνθήκες για την επαρκή οριοθέτηση της πλατείας. Παρ'όλ'αυτά όμως, μέσα από τη διαμόρφωση του κεντρικού ελεύθερου χώρου, δημιουργείται ένας νοητός άξονας, ο οποίος συνδέει την Εθνική Τράπεζα με το Δημαρχείο. Έτσι, παρά το γεγονός ότι μέχρι τώρα ο κεντρικός ελεύθερος χώρος αποτελούσε τροχοπέδη στην οικειοποίηση της πλατείας, τώρα αποτελεί το στοιχείο εκείνο που επιφέρει συνοχή σε αυτήν. Η συνοχή αυτή, εκτός από τον άξονα βορρά - νότο, επιτυγχάνεται και στον άξονα ανατολή - δύση. Οι εμπορικές χρήσεις στα ισόγεια των περιβάλλοντων κτηρίων, σε συνδυασμό με την πρόσβαση στον κεντρικό δημόσιο χώρο της πλατείας, ενισχύουν την κίνηση σε αυτήν. Το 1971, μετά το θάνατο του δημάρχου Κ. Κοτζιά, η πλατεία Λουδοβίκου μετονομάζεται σε Πλατεία Κοτζιά.⁹⁶ Επί δημαρχίας Δ. Μπέη, ξεκινάει η μελέτη για την κατασκευή υπόγειου χώρου στάθμευσης στην πλατεία, ενώ ταυτόχρονα γίνεται μια προσπάθεια ανακαίνισής της. Η ανακάλυψη όμως, πολλών αρχαιολογικών ευρημάτων το 1988, αναστέλλει τη συνέχιση του έργου.⁹⁷ Έτσι, ενώ ο υπόγειος σταθμός αυτοκινήτων χρησιμοποιείται, η πλατεία παραχωρείται στους δημότες σχεδόν μετά από μια δεκαετία.⁹⁸



81. Πλατεία Κοτζιά, 1969. Δεξιά φαίνεται το Κεντρικό Ταχυδρομείο (Μέγαρο Μελά) και στο βάθος η Εθνική Τράπεζα. Επίσης, φαίνονται οι οδοί Αθηνάς και Ευπόλιδος



82. Το Δημαρχείο και η οδός Αθηνάς, τη δεκαετία του 1960.



83. Οδός Αιόλου, 1967.

⁹⁶ Με την μεταπολίτευση, το Δημοτικό Συμβούλιο αποφασίζει την μετονομασία της Πλατείας Κ. Κοτζιά σε Πλατεία Εθνικής Αντιστάσεως. Παρ'όλ'αυτά όμως, η πλατεία παραμένει ευρέως γνωστή με το όνομα πλατεία Κοτζιά.

⁹⁷ Η πλευρά της πλατείας προς την οδό Αιόλου, βρίσκεται πάνω στα αρχαία τείχη της πόλης και την Αχαρνική Πύλη. Η αρχαιολογική έρευνα, συνεχίζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα και φέρνει στο φως έναν μεγάλο αριθμό ευρημάτων.

⁹⁸ <http://athinapisovitrina.blogspot.gr/> Πλατεία Κοτζιά, των Δημάρχων και των Αγαλμάτων.

Σχεδιασμός - Συμβολισμοί

Η πολυκατοικία αποτελεί πλέον το σύμβολο της εξουσίας και του εκσυγχρονισμού. Ο τελευταίος, ισοδυναμεί με τη βιομηχανική ανάπτυξη και την εξέλιξη της τεχνολογίας. Η μαζική παραγωγή της πολυκατοικίας όμως, δεν ευνοεί την ανάδειξή της ως σύμβολο, αλλά οδηγεί στην απομυθοποίησή της. Έτσι, στα πλαίσια λειτουργίας της πλατείας ως μέσου ανάδειξης ενός κτηρίου εξουσίας, τον ρόλο αυτό αναλαμβάνει το Δημαρχείο, η στέγη της τοπικής εξουσίας. Στην πράξη όμως, αποδεικνύεται ότι το Δημαρχείο δεν είναι ικανό να επωμιστεί το βάρος ενός τέτοιου ρόλου. Έτσι, η σύνδεση της πλατείας με το Δημαρχείο επιτυγχάνεται μέσα από την ονομασία της: «πλατεία Κοτζιά» ή «πλατεία Δημαρχείου».

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Για πρώτη φορά, η πλατεία Κοτζιά αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα και μετατρέπεται από απλό χώρο περάσματος, σε χώρο κοινωνικών δραστηριοτήτων. Τα κατώτερα λαϊκά στρώματα, συνεχίζουν να αποτελούν την μοναδική κοινωνική τάξη που οικειοποιείται τον χώρο της πλατείας.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η παρουσία της πολυκατοικίας καθιστά την πλατεία Κοτζιά έναν απρόσωπο χώρο, ενώ αλλοιώνει σε μεγάλο βαθμό τον νεοκλασικό της χαρακτήρα. Αρχικά, η πλατεία χάνει την αισθητική της αξία. Η μεγαλοπρέπεια, η μνημειακότητα και η επιβολή εξουσίας που εξέφραζαν τα νεοκλασικά κτήρια, δίνουν τη θέση τους στην απλότητα των πολυκατοικιών, οι οποίες προβάλλουν τη λειτουργική αξία έναντι της αισθητικής. Εκτός όμως από το γεγονός ότι, η πολυκατοικία αλλοιώνει τον νεοκλασικό χαρακτήρα της πλατείας, αλλοιώνει και τη δημόσια υπόσταση του χώρου. Ως γνωστόν, ο νεοκλασικισμός βρίσκει εφαρμογή στον δημόσιο χώρο, καθώς ταυτίζεται με την εξωστρέφεια και την προβολή. Αντίθετα, η πολυκατοικία εκφράζει ιδιωτικότητα και εσωστρέφεια. Επιπλέον, ο κεντρικός ελεύθερος χώρος της πλατείας, δεν λειτουργεί ως διακοσμητικό στοιχείο. Η τελευταία διαμόρφωσή του, καθιστά εφικτή την πρόσβαση στο κοινό, ενώ η τοποθέτηση εμπορικών χρήσεων στα ισόγεια των περιβάλλοντων κτηρίων, μετατρέπει την πλατεία σε έναν χώρο, με κοινωνικό χαρακτήρα.

Από την άλλη μεριά, η πλατεία Κοτζιά, μέσα από τον σχεδιασμό της, διατηρεί τον ευρωπαϊκό της χαρακτήρα, ο οποίος την αναδεικνύει σε σύμβολο της πόλης. Η Εθνική Τράπεζα και το Μέγαρο Μελά αποτελούν τα μόνα νεοκλασικά κτήρια, τα οποία διαθέτουν αισθητική αξία και αποπνέουν αίγλη, κύρος και μνημειακότητα.⁹⁹ Όσον αφορά τον κεντρικό ελεύθερο χώρο της πλατείας, αποτελεί το μοναδικό στοιχείο που την συνδέει με την εξουσία. Η αντιμετώπιση της φύτευσης ως δομικό στοιχείο και η διατήρηση των γεωμετρικών χαράξεων, αποτελούν τον συνδυαστικό κρίκο του κεντρικού ελεύθερου χώρου, με τους γαλλικούς κήπους και την ανάδειξη της εξουσίας.



84. Πλατεία Κοτζιά, 1966. Η οδός Κρατίνου εκτείνεται από την Εθνική Τράπεζα μέχρι την οδό Αθηνάς. Αριστερά φαίνεται το Κεντρικό Ταχυδρομείο (Μέγαρο Μελά).



85. Πλατεία Κοτζιά, 1966.



86. Πλατεία Κοτζιά, 1966. Αριστερά φαίνεται το Δημαρχείο.

⁹⁹ Το Δημαρχείο δε συγκαταλέγεται σε αυτά, καθώς δεν σχεδιάζεται με σκοπό να ορίσει την πλατεία Λουδοβίκου. Συνεπώς, αποτελεί ένα λιτό, νεοκλασικό κτήριο.

Πλατεία Σπιανάδα/ Κέρκυρα

1960 - 1990

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Την περίοδο αυτή, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Κέρκυρας μετακινείται προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, στα οποία συγκεντρώνεται η βιομηχανική παραγωγή. Το γεγονός αυτό, συντελεί στην αποδυνάμωση της πόλης της Κέρκυρας, η οποία μετατρέπεται σε μια επαρχιακή πόλη. Η οικονομική ζωή φθίνει συνεχώς και το κοινωνικό - πολιτιστικό εικοδομήμα αποτελματώνεται.¹⁰⁰ Η οικονομία της πόλης στηρίζεται κυρίως στην ανάπτυξη του τουρισμού.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η αστικοποίηση επιδρά θετικά τόσο στην πόλη της Κέρκυρας, όσο και στον πιο σημαντικό δημόσιο χώρο της, τη Σπιανάδα. Το γεγονός ότι η Κέρκυρα δεν υφίσταται τις συνέπειες της εκβιομηχάνισης και της τεχνολογικής εξέλιξης, συμβάλλει στην διατήρηση του παραδοσιακού οικιστικού συνόλου της, αλλά και του νεοκλασικού χαρακτήρα της Σπιανάδας.

Πλατεία Μιαούλη/ Ερμούπολη Σύρου

1960 - 1990

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η συγκέντρωση της εξουσίας στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, απαλάσσει την Ερμούπολη, όπως και την Κέρκυρα, από τις συνέπειες της εκβιομηχάνισης. Το 1978, η Ερμούπολη χαρακτηρίζεται ως παραδοσιακός οικισμός, γεγονός που την προφυλάσσει από την έντονη οικοδομική δραστηριότητα και την εισαγωγή της πολυκατοικίας σε αυτήν. Από την άλλη μεριά όμως, η απαγόρευση παραγωγικών χρήσεων, όπως της βιομηχανίας και του εμπορίου, αλλοιώνει τελείως τον αστικό και βιομηχανικό χαρακτήρα της Ερμούπολης. Το γεγονός αυτό, οδηγεί στην μεταμόρφωσή της από πρότυπο αστικής πόλης, σε επαρχιακή πόλη με δυσανάλογα μεγάλες διαστάσεις. Η αστικοποίηση αποδυναμώνει πληθυσμιακά την Ερμούπολη, όπως και την Κέρκυρα. Επιπλέον, παρουσιάζει κοινωνική και πολιτιστική στασιμότητα, ενώ η οικονομία της βασίζεται κυρίως στην ανάπτυξη του τουρισμού.¹⁰¹

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η πληθυσμιακή αποδυνάμωση της Ερμούπολης και η ανακήρυξή της σε παραδοσιακό οικισμό, συμβάλλουν στην διατήρηση του νεοκλασικού χαρακτήρα της πλατείας Μιαούλη.

¹⁰⁰ Σαρηγιάννης Μ. Γεώργιος, *Η αστικοποίηση - βασικές έννοιες - ιστορική εξέλιξη - ο σύγχρονος ελληνικός χώρος*, Σειρά Ι - Νέες Δημοσιεύσεις 3, Εκδόσεις Έδρας Πολεοδομίας Α' και Σπουδαστηρίου Πολεοδομικών Ερευνών, Αθήνα, 1979, σελ. 52 - 53

¹⁰¹ Στεφάνου Ιωσήφ, Μαράτου Θεοδώρα, *Ιστορικές Πόλεις. Όροι Δόμησης και Φυσιогνωμία. Το Παράδειγμα της Ερμούπολης*, Τεχνικά Χρονικά, Επιστημονική Έκδοση ΤΕΕ, ΙΙ, τεύχος 1 - 2, 2004, σελ.11

Πλατεία Βασιλέως Γεωργίου Α΄/ Πάτρα

1960 - 1990

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Την περίοδο αυτή, η Πάτρα αναδεικνύεται σε ένα από τα μεγαλύτερα βιομηχανικά κέντρα της χώρας. Η αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής, σε συνδυασμό με τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, συντελούν στην ανάπτυξη έντονης οικοδομικής δραστηριότητας. Η μαζική παραγωγή της πολυκατοικίας, δίνει λύση στο στεγαστικό πρόβλημα του εξωγενούς πληθυσμού, ενώ ταυτόχρονα αλλοιώνει τον χαρακτήρα της πόλης.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄ διατηρεί τη θέση και τη σημασία της μέσα στην πόλη. Η μόνη αλλαγή που υφίσταται την περίοδο αυτή, είναι η προσθήκη ενός ακόμη κτηρίου σε αυτήν. Το 1973, οικοδομείται το Μέγαρο Λόγου και Τέχνης σε σχέδια του Μιχάλη Δωρή. Πρόκειται για ένα επταώροφο κτήριο, το οποίο βρίσκεται μεταξύ του Δημοτικού Θεάτρου και της Εθνικής Τράπεζας και στεγάζει το Εθνολογικό - Ιστορικό Μουσείο.¹⁰²

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Την περίοδο αυτή, η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄ χάνει τα υπέροχα νεοκλασικά κτήρια που την πλαισιώνουν και κατακλύζεται από πολυκατοικίες, οι οποίες αλλάζουν εντελώς την μορφή της και αλλοιώνουν την αισθητική της αξία. Τα μόνα κτήρια που ενισχύουν τον νεοκλασικό χαρακτήρα της πλατείας, είναι το Δημοτικό Θέατρο Απόλλων και η Εθνική Τράπεζα. Παρ'όλ'αυτά, η πολυκατοικία επιβάλλεται στον χώρο με την παρουσία της, με αποτέλεσμα να τα ισοπεδώνει. Το γεγονός μάλιστα ότι τα κτήρια αυτά δεν χαρακτηρίζονται από μεγαλοπρέπεια και μνημειακότητα, εντείνει ακόμη περισσότερο την υποβάθμισή τους. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η κατεδάφιση των νεοκλασικών κτηρίων συντελεί στο να χαθεί η ομοιογένεια της πλατείας. Πιο συγκεκριμένα, οι στοές που υπήρχαν στα ισόγεια των περιβάλλοντων κτηρίων, προσέδιδαν ενότητα στην πλατεία, ενώ συνέβαλαν στην καλύτερη ένταξη του Δημοτικού Θεάτρου. Από την άλλη πλευρά, η κεντρικότητα της πλατείας, οι αρχές που διέπουν τον σχεδιασμό της και η διαμόρφωση του κεντρικού ελεύθερου χώρου, αποτελούν στοιχεία που συνεχίζουν να προσδίδουν στην πλατεία έναν ευρωπαϊκό χαρακτήρα. Τέλος, παρά την αλλοίωση που επιφέρει η πολυκατοικία στη μορφή της πλατείας, η τελευταία διατηρεί τον κοινωνικό της χαρακτήρα. Ο κεντρικός ελεύθερος χώρος της πλατείας, εξακολουθεί να αποτελεί χώρο κοινωνικών δραστηριοτήτων, με αποκορύφωμα το Καρναβάλι.



87. Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄, 1960, Καρναβάλι. Δεξιά φαίνεται το Δημοτικό Θέατρο “Απόλλων”.



88. Πλατεία Βασ. Γεωργίου Α΄, 1970. Οι πολυκατοικίες παίρνουν τη θέση των νεοκλασικών κτηρίων, αλλάζοντας τη μορφή της πλατείας.



89. Μέγαρο Λόγου και Τέχνης, 1973

¹⁰² Το κτήριο αυτό στεγάζει επίσης, το Μουσείο Τύπου, καθώς και το Χορευτικό Τμήμα του Πνευματικού Κέντρου. Επιπλέον, υπάρχουν αίθουσες διαλέξεων, καθώς και χώροι που φιλοξενούν εκθέσεις και διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις.

1960 - 1990

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Το Ναύπλιο είναι μια από τις πόλεις που δεν βιώνει την αστικοποίηση. Αντίθετα, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της μετακινείται προς την Αθήνα και τα άλλα μεγάλα αστικά κέντρα. Το γεγονός αυτό, αποδυναμώνει το Ναύπλιο και το υποβιβάζει σε μια επαρχιακή πόλη. Η οικονομία του Ναυπλίου βασίζεται στον τουρισμό, ο οποίος ξαναδίνει στην πόλη την παλιά της αίγλη. Γίνεται κυρίαρχος για την οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου, δίνοντάς του μια νέα δυναμική.¹⁰³

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η μη συμμετοχή του Ναυπλίου στον εκσυγχρονισμό της χώρας και την τεχνολογική πρόοδο, επιδρά θετικά στη διατήρηση της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Η πλατεία Συντάγματος διατηρεί αναλλοίωτο τον νεοκλασικό της χαρακτήρα και εξακολουθεί να συγκεντρώνει την κοινωνική ζωή του τόπου.

¹⁰³ Κανέλλος Κανελλόπουλος, *ό.π.*, σελ. 30 - 31

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Την περίοδο αυτή, ο βασικός παράγοντας που επιδρά στη φυσιогνωμία των υπό μελέτη αστικών πλατειών και καθορίζει τον χαρακτήρα τους, είναι η σύνδεση της Αθήνας με την εξουσία. Αυτή τη φορά, η εξουσία εκφράζεται μέσα από το καπιταλιστικό σύστημα και την ανάπτυξη της βιομηχανίας - τεχνολογίας. Η συγκέντρωση της εξουσίας στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα (Αθήνα, Πάτρα), έχει σαν αποτέλεσμα την αστικοποίηση και την υποβάθμιση των υπόλοιπων αστικών κέντρων (Ναύπλιο, Ερμούπολη, Κέρκυρα) σε επαρχιακές πόλεις. Οι τελευταίες εξαρτώνται πλέον οικονομικά από την Αθήνα, η οποία αναδεικνύεται στο πιο ισχυρό αστικό κέντρο της χώρας.

Το κοινό χαρακτηριστικό των υπό μελέτη αστικών πλατειών είναι η εμπορευματοποίησή τους, η οποία οδηγεί στην αλλοίωση της αρχικής τους λειτουργίας. Η διαφοροποίησή τους έγκειται στην αιτία που προκάλεσε την μετατροπή τους σε καταναλωτικά αγαθά. Στις επαρχιακές πόλεις, η εμπορευματοποίηση των αστικών πλατειών αποδίδεται στον τουρισμό, την μοναδική πηγή οικονομικής τους ανάπτυξης, ενώ στα αστικά κέντρα, αποδίδεται στον μοντερνισμό. Πιο συγκεκριμένα, ο μοντερνισμός εισάγει μια διαφορετική αντίληψη για τον δημόσιο χώρο, η οποία βασίζεται στον μαζικό τρόπο ζωής, στη μαζική κουλτούρα, στη μαζική κοινωνία. Η έννοια της μάζας που εισάγει ο μοντερνισμός, φαινομενικά καταρρίπτει τις κοινωνικές ανισότητες και καθιστά τον δημόσιο χώρο προσιτό σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, ανεξαρτήτως πνευματικού επιπέδου. Στην πραγματικότητα όμως, η μαζική κουλτούρα μετατρέπει την αστική πλατεία σε έναν χώρο μονοδιάστατο. Η εμφάνιση της μηχανής, ως αποτέλεσμα της μαζικής κουλτούρας αποτελεί τον νεωτερισμό της εποχής και κατέχει κεντρική θέση στον σύγχρονο τρόπο ζωής. Το γεγονός αυτό οδηγεί στην ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου και κατ'επέκταση στην απουσία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Η σχέση κοινωνίας - δημόσιου χώρου καθίσταται επιδερμική, ενώ η αστική πλατεία παύει να προάγει την αναζήτηση νέων ερεθισμάτων, με αποτέλεσμα η κοινωνία να παραμένει σε μια λιμνάζουσα κατάσταση. Ο μοντερνισμός, με την εμφάνιση της πολυκατοικίας επιδρά και αλλοιώνει σε μεγάλο βαθμό την μορφή και τον χαρακτήρα των πλατειών Κοτζιά και Βασ. Γεωργίου Α'. Αντίθετα, οι αστικές πλατείες που ανήκουν στις επαρχιακές πόλεις, βγαίνουν αλώβητες από τις συνέπειες του μοντερνισμού και ανακηρύσσονται προστατευόμενοι χώροι, διατηρώντας έτσι τον νεοκλασικό τους χαρακτήρα.

Δ. Η εξέλιξη των ελληνικών αστικών πλατειών του 19^{ου} αιώνα από το 1990 μέχρι σήμερα

Πλατεία Κοτζιά/ Αθήνα

1990 - σήμερα



91. Δύο από τις προσβάσεις των πεζών στον υπόγειο χώρο στάθμευσης της πλατείας Κοτζιά.



92. Η πεζοδρομημένη οδός Αιόλου. Δεξιά διακρίνεται η Εθνική Τράπεζα.



93. Εθνική Τράπεζα, πλατεία Κοτζιά. Είναι εμφανής η συγκέντρωση του κόσμου στην πεζοδρομημένη πλέον οδό Αιόλου.

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την εισροή οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα. Πρόκειται για ανθρώπους χαμηλού κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου, οι οποίοι έρχονται κυρίως από τις Βαλκανικές χώρες. Η πλειοψηφία των οικονομικών μεταναστών εγκαθίσταται στην Αθήνα, αλλά και σε άλλα μεγάλα, αστικά κέντρα.

Σχέση της πλατείας με την πόλη

(σχέση με οδικό δίκτυο, με δημόσια κτήρια, με άλλους δημόσιους χώρους)

Την περίοδο αυτή, η σχέση της πλατείας Κοτζιά με το οδικό δίκτυο, διαφοροποιείται. Όπως έχει προαναφερθεί, η οδός Αθηνάς, αποτελεί έναν από τους πιο κεντρικούς δρόμους της πρωτεύουσας, γεγονός που οφείλεται κυρίως στον εμπορικό χαρακτήρα που διαθέτει. Σε όλο το μήκος της οδού Αθηνάς, δημιουργούνται θύλακες συνάθροισης και σημεία συνάντησης, τόσο των ντόπιων της αγοράς, όσο και των περιηγητών του δρόμου. Από την άλλη πλευρά, η οδός Αιόλου αποτελεί έναν οδικό άξονα μικρής εμβέλειας. Μετά την πεζοδρόμησή της όμως, το 1989, αποκτά έντονη κίνηση και χαρακτήρα. Η δυνατότητα εναλλαγής της κίνησης και της στάσης που προσφέρει, σε συνδυασμό με την φύτευση και τη σκίαση, καθιστούν την οδό Αιόλου έναν ευχάριστο χώρο περιπάτου.

Έτσι, οι οδοί Αθηνάς και Αιόλου, μετατρέπονται σε δύο ισχυρούς και αυτόνομους άξονες, οι οποίοι λειτουργούν ανεξάρτητα από την πλατεία και χωρίς να υπάρχει καμία πόλωση με αυτήν. Το γεγονός μάλιστα ότι κινούνται παράλληλα με την πλατεία χωρίς να καταλήγουν σε αυτήν, ώστε να της μεταφέρουν την κίνησή τους, αποδυναμώνει την πλατεία ακόμη περισσότερο. Έτσι, δημιουργούνται σε αυτήν τρεις νοητές ζώνες. Οι δύο ακριανές, έχουν άμεση επαφή με τις οδούς Αθηνάς και Αιόλου, από τις οποίες αντλούν κίνηση, ενώ η κεντρική αποτελεί νεκρή ζώνη, στην οποία η κίνηση είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Οι παραπάνω άξονες, σε συνδυασμό με τη δημιουργία υπόγειου χώρου στάθμευσης, εντείνουν τη διάσπαση του χώρου και την έλλειψη συνοχής σε αυτόν.

Σχεδιασμός - Συμβολισμοί

Το αποτέλεσμα των ανασκαφικών έργων που πραγματοποιούνται στην πλατεία Κοτζιά την προηγούμενη περίοδο, είναι η διατήρηση των αρχαιολογικών ευρημάτων που βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα της πλατείας, και συγκεκριμένα στη γωνία Ευπόλιδος και Αιόλου. Το κομμάτι αυτό αποτελεί πλέον και το μόνο πράσινο σημείο στην πλατεία Κοτζιά, καθώς όλη της η έκταση στρώνεται με γρανίτη και τα μόνα δέντρα που υπάρχουν, φυτεύονται στις πεζοδρομημένες πλέον οδούς Ευπόλιδος και Κρατίνου.¹⁰⁴ Το 1996, ολοκληρώνεται η κατασκευή του υπόγειου χώρου στάθμευσης της πλατείας. Η είσοδος και η έξοδος των οχημάτων, πραγματοποιείται από τις οδούς Κρατίνου και Ευπόλιδος αντίστοιχα, ενώ η τοποθέτηση κλιμακοστασίων και ανελκυστήρων σε τέσσερα σημεία της πλατείας, επιτρέπει την πρόσβαση των πεζών σε αυτόν. Έτσι, το 1998 η πλατεία Κοτζιά αποκτά την τελική της μορφή. Σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της αισθητικής της αξίας, αλλά και σύνδεσής της με το Δημαρχείο, η πλατεία καταλαμβάνεται κατά καιρούς, από διάφορες γλυπτικές συνθέσεις. Η αποτυχία επίτευξης των παραπάνω στόχων όμως, οδηγεί στην άμεση αφαίρεση των γλυπτών από την πλατεία. Η μόνη γλυπτική σύνθεση που διατηρείται μέχρι και σήμερα, φέρει την ονομασία «Θησέας» και καταλαμβάνει το κέντρο της πλατείας, ενταγμένη μέσα σ' ένα συντριβάνι.

¹⁰⁴ <http://athinapisovitrina.blogspot.gr/> Πλατεία Κοτζιά, των Δημάρχων και των Αγαλμάτων.

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Η περιοχή στην οποία βρίσκεται η πλατεία Κοτζιά αποτελεί εστία συγκέντρωσης των οικονομικών μεταναστών, λόγω του χαμηλού οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου που τη χαρακτηρίζει. Η πλατεία Κοτζιά αποτελεί έναν χώρο ζωτικής σημασίας για τους μετανάστες, καθώς είναι ο χώρος κοινωνικοποίησής τους, αλλά και ο χώρος της εργασίας τους. Το γεγονός ότι οι οικονομικοί μετανάστες δεν έχουν γίνει ακόμη αποδεκτοί από την ελληνική κοινωνία, δημιουργεί προβλήματα στη συνύπαρξή τους με αυτήν. Έτσι, η κατάληψη της πλατείας από τους μετανάστες, οδηγεί στη σταδιακή απομάκρυνση των άλλων κοινωνικών ομάδων από αυτήν.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Σήμερα, ο νεοκλασικός χαρακτήρας της πλατείας Κοτζιά είναι σε μεγάλο βαθμό αλλοιωμένος. Αρχικά, η πλατεία έχει χάσει την κεντρικότητά της, ενώ η ανάδειξη άλλων δημόσιων χώρων, όπως η πλατεία Συντάγματος, μειώνει τη σημασία της μέσα στην πόλη. Επιπλέον, δεν αναδεικνύει ένα κτήριο εξουσίας, ούτε συνδέεται με την αριστοκρατική τάξη. Τέλος, η πλατεία Κοτζιά δεν λειτουργεί ως διακοσμητικό στοιχείο, ενώ ταυτόχρονα απογυμνώνεται από κάθε αισθητική και χρηστική αξία. Στην ουσία, η πλατεία Κοτζιά λειτουργεί ως μεταβατικός χώρος, αλλά και ως αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης, η οποία προέρχεται τόσο από τον υπόγειο χώρο στάθμευσης, όσο και από την οικειοποίηση της πλατείας, από τους μετανάστες. Ο υπόγειος χώρος στάθμευσης αποτελεί το βασικό στοιχείο που καταστρέφει την υπόσταση της νεοκλασικής πλατείας, καθώς εξ ορισμού, ο σχεδιασμός της γίνεται σε επίπεδο έδαφος. Με τη δημιουργία κατακόρυφης σύνδεσης όμως, η πλατεία παύει να λειτουργεί σε ένα επίπεδο, με αποτέλεσμα την διαφοροποίηση του αρχικού χαρακτήρα της.

Τελικά, τα στοιχεία εκείνα που παραμένουν σταθερά στο χρόνο και ενισχύουν τον νεοκλασικό χαρακτήρα της πλατείας Κοτζιά, είναι τα κτήρια της Εθνικής Τράπεζας, του Μέγαρου Μελά και του Δημαρχείου, αλλά και ο ευρωπαϊκός τρόπος σχεδιάσής της. Παρά την τροποποίηση των διαστάσεών της, η πλατεία διατηρεί την καθαρότητα στη μορφή της, τις γεωμετρικές χαράξεις και το ορθοκανονικό της σχήμα.



94. Η πλατεία Κοτζιά από την οδό Αθηνάς, 2013. Στο βάθος φαίνονται η Εθνική Τράπεζα και το Μέγαρο Μελά.



95. Η πλατεία Κοτζιά από την οδό Αιόλου, 2013. Στο βάθος φαίνεται το Δημαρχείο.



96. Πανοραμική άποψη της πλατείας Κοτζιά, 2013.



97. Τα αρχαιολογικά ευρήματα στο ανατολικό κομμάτι της πλατείας Κοτζιά.



98. Άνω Πλατεία/ πλατεία Ενώσεως.



99. Κάτω Πλατεία.



100. Πλατεία Μιαούλη. Στο κέντρο δεσπόζει το Δημαρχείο, ενώ δεξιά φαίνεται η Λέσχη “Ελλάς”.



101. Η νότια πλευρά της πλατείας Μιαούλη. Φαίνεται η ζώνη με τις καφετέριες.



102. Η νότια πλευρά της πλατείας Μιαούλη και ο κεντρικός της άξονας (οδός Ερμού).



103. Πλατεία Μιαούλη. Στο βάθος φαίνεται το κτήριο του ΟΤΕ (πρώην Λύκειο Ευαγγελίδη).

Πλατεία Σπιανάδα/ Κέρκυρα

1990 - σήμερα

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Στο πέρασμα των αιώνων, η Σπιανάδα διατηρεί τον νεοκλασικό της χαρακτήρα, ενώ παραμένει ο πιο σημαντικός δημόσιος χώρος της Κέρκυρας. Σήμερα, η εικόνα της Σπιανάδας, αποτελεί μια χαρτογράφηση της ιστορίας των διαφορετικών φάσεων της ανάπτυξής της και της δημιουργικής συνύπαρξης των πολιτισμών που αυτή φιλοξένησε. Με άλλα λόγια, εμφανίζεται ως ένα ανοικτό μουσείο πολιτισμών και ως μια σύνθεση διαφορετικών πολιτισμικών συμπεριφορών. Διαθέτει έναν ιδιαίτερο κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, με έντονο ευρωπαϊκό συμβολισμό. Τέλος, η Σπιανάδα είναι ένα σπουδαίο διοικητικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και έναν διεθνή τουριστικό προορισμό.¹⁰⁵

Πλατεία Μιαούλη/ Ερμούπολη Σύρου

1990 - σήμερα

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η πλατεία Μιαούλη είναι μια γνήσια νεοκλασική πλατεία, η οποία διατηρεί αλώβητο τον χαρακτήρα της μέχρι σήμερα. Λειτουργεί ως σύμβολο της πόλης, αποπνέει κύρος και δύναμη και αναδεικνύει το Δημαρχείο, ως κτήριο εξουσίας. Επιπλέον, διατηρεί την αισθητική της αξία, αλλά και τον κοινωνικό της χαρακτήρα. Παρά το γεγονός ότι η ύπαρξη καφετειών συντελεί στην οικονομική εκμετάλλευση του χώρου, η ένταξή τους γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρείται η γεωμετρικότητα του χώρου και η καθαρότητα της μορφής του. Έτσι, ο κεντρικός ελεύθερος χώρος της πλατείας παραμένει ένας χώρος κοινωνικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων.

¹⁰⁵ www.corfuhistory.eu/ Παλιά Πόλη της Κέρκυρας: ένας μικρός οδηγός ανάγνωσης της πόλης.

Πλατεία Βασιλέως Γεωργίου Α' Πάτρα

1990 - σήμερα

Σύντομο ιστορικό της εποχής

Η Πάτρα, όπως και η Αθήνα, αποτελεί εστία συγκέντρωσης των οικονομικών μεταναστών, γεγονός που οφείλεται κυρίως στον αστικό χαρακτήρα της. Η εισροή των μεταναστών, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, δημιουργεί μια νέα πραγματικότητα στην πόλη.

Σχεδιασμός

Την περίοδο 2003 - 2006, επί δημαρχίας Α. Καράβολα, πραγματοποιείται ανάπλαση της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α', με την οποία η πλατεία αποκτά τη σημερινή της μορφή. Πιο συγκεκριμένα, το ασφαλτοστρωμένο δάπεδο της πλατείας πλακοστρώνεται με ολόλευκες πλάκες, ενώ τα υπάρχοντα δέντρα ξεριζώνονται. Σε μερικές από τις κενές θέσεις φυτεύονται καλλωπιστικά δέντρα, ενώ στα υπόλοιπα ανοίγματα τοποθετούνται μερικά συντριβάνια ακόμα. Τέλος, τα οδικά τμήματα μπροστά από το Δημοτικό Θέατρο και ακριβώς απέναντί του πεζοδρομούνται.¹⁰⁶

Κοινωνικός ρόλος της πλατείας

Την περίοδο αυτή, η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' καταλαμβάνεται, ως επί των πλείστων, από τους οικονομικούς μετανάστες. Η μη αφομοίωσή τους από την κοινωνία, καθιστά τον δημόσιο χώρο, ζωτικής σημασίας για αυτούς, με αποτέλεσμα την διαρκή οικειοποίησή του από τους μετανάστες.

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Ο νεοκλασικός χαρακτήρας της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α' αλλοιώνεται σε μεγάλο βαθμό. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην είσοδο της πολυκατοικίας, η οποία καταστρέφει τα νεοκλασικά κτήρια που πλαισίωναν την πλατεία, αλλά και τις στοές των ισογείων τους, οι οποίες χάριζαν στην πλατεία ομοιογένεια και συνοχή. Επιπλέον, η γεωμετρική διαμόρφωση της φύτευσης, η οποία προσέδιδε στην πλατεία κύρος και τόνιζε το ορθοκανονικό της σχήμα, χάνεται. Τέλος, την περίοδο αυτή αρχίζει η ιδιωτικοποίηση της πλατείας. Πιο συγκεκριμένα, μετά την πεζοδρόμηση των οδικών αξόνων, μπροστά και απέναντι από το Δημοτικό Θέατρο, τοποθετούνται τραπεζοκαθίσματα από τις γύρω καφετέριες.

Συνεπώς, τα στοιχεία εκείνα που διατηρούν τον νεοκλασικό χαρακτήρα της πλατείας, είναι η κεντρικότητα της θέσης της μέσα στην πόλη και οι γεωμετρικές χαράξεις της. Όσον αφορά τα περιβάλλοντα κτήρια της πλατείας, το Δημοτικό Θέατρο και η Εθνική Τράπεζα είναι τα μόνα νεοκλασικά κτήρια που διατηρούνται αναλλοίωτα. Επιπλέον, η πλατεία διατηρεί τον κοινωνικό της χαρακτήρα, παρά την υποβάθμισή της, η οποία προκαλείται από τους μετανάστες. Οι καφετέριες που περιβάλλουν την πλατεία, καθώς και η διεξαγωγή πολιτιστικών εκδηλώσεων, με κύρια το Καρναβάλι, τροφοδοτούν την πλατεία με διαρκή κίνηση.

¹⁰⁶ Όσον αφορά τα περιβάλλοντα κτήρια της πλατείας, αξίζει να σημειωθεί ότι, το 1999, το αρχοντικό του Ν. Θωμόπουλου αποτελεί το δεύτερο παράρτημα του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης, συμβάλλοντας με τις εκθέσεις που φιλοξενεί στον ποιοτικό πλουραλισμό των εκδηλώσεων στην πόλη.



104. Πανοραμική άποψη της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α', 2013.



105. Η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' προς τη θάλασσα. Είναι εμφανής η απουσία της στοάς, του ενοποιητικού στοιχείου της πλατείας.



106. Η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' προς την Άνω Πόλη. Τα εναπομείναντα νεοκλασικά κτήρια της πλατείας, ανάμεσά τους το Δημοτικό Θέατρο, η Εθνική Τράπεζα, η οικία Παπαγιάννη και η διατήρηση της στοάς.



107. Η ιδιωτικοποίηση της πλατείας Βασ. Γεωργίου Α'. Διακρίνονται τραπεζοκαθίσματα μπροστά από το Δημοτικό Θέατρο.

Πλατεία Συντάγματος/ Ναύπλιο

1990 - σήμερα

Νεοκλασικός χαρακτήρας

Η πλατεία Συντάγματος αποτελεί μοναδικό παράδειγμα νεοκλασικής πλατείας, η οποία παραμένει σταθερή με το πέρασμα του χρόνου. Η ποικιλία μορφολογικών στοιχείων που διαθέτει, κρατά ζωντανή την ιστορία του τόπου, ενώ δημιουργεί ένα οικείο περιβάλλον με έντονη κοινωνική ζωή.

Η μοναδική αλλοίωση που υφίσταται η πλατεία, είναι η μετατροπή της σε αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης. Ο δημόσιος χώρος ιδιωτικοποιείται με την τοποθέτηση τραπεζοκαθισμάτων από τους χώρους αναψυχής, οι οποίοι βρίσκονται περιμετρικά της πλατείας. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την απουσία φύτευσης, καθιστούν τα όρια της πλατείας δυσδιάκριτα, ενώ αλλοιώνεται το ορθοκανονικό της σχήμα και η καθαρότητα της μορφής της.



108. Πανοραμική άποψη της πλατείας Συντάγματος, 2013. Αριστερά φαίνονται το Οπλοστάσιο και το Βουλευτικόν.



109. Πλατεία Συντάγματος, 2013. Στο βάθος διακρίνονται το Τριανόν και ο Μεγάλος Δρόμος. Τα τραπεζοκαθίσματα κυριαρχούν στην πλατεία, αλλοιώνοντας την καθαρότητα στο σχήμα της.



110. Πλατεία Συντάγματος, 2013. Στο βάθος φαίνεται το Οπλοστάσιο.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την εισροή των οικονομικών μεταναστών στον ελλαδικό χώρο, και συγκεκριμένα στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Πάτρα). Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι οι μετανάστες έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να βρουν εργασία στα αστικά κέντρα, καθώς επίσης και παρόμοιες κοινωνικές ομάδες με αυτούς. Έτσι, οι αστικές πλατείες που ανήκουν στις επαρχιακές πόλεις (Σπιανάδα, Μιαούλη και Συντάγματος), δεν επηρεάζονται από την παρουσία αυτής της νέας κοινωνικής ομάδας.

Από την άλλη πλευρά, οι οικονομικοί μετανάστες επηρεάζουν τον νεοκλασικό χαρακτήρα των πλατειών Κοτζιά και Βασ. Γεωργίου Α'. Οι πλατείες αυτές, ως γνωστόν, είναι συνδεδεμένες με την αστική τάξη. Αντίθετα, οι μετανάστες ανήκουν σε ομάδες με χαμηλό κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο, γεγονός που συντελεί στην υποβάθμιση των παραπάνω αστικών πλατειών. Ένας ακόμη λόγος που ενισχύει την υποβάθμιση αυτή, είναι η μη ένταξη και αφομοίωση των μεταναστών από την κοινωνία. Το γεγονός αυτό καθιστά τον δημόσιο χώρο ζωτικής σημασίας για αυτούς, καθώς λειτουργεί ως συμπλήρωμα κατοίκησης και ως χώρος κοινωνικοποίησης και εργασίας. Παράλληλα, η οικονομική εξαθλίωση των μεταναστών έχει σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση φαινομένων, όπως η εγκληματικότητα και η γκετοποίηση του δημόσιου χώρου. Τα παραπάνω, συντελούν στην υποβάθμιση των αστικών πλατειών Κοτζιά και Βασ. Γεωργίου Α' και στην απομάκρυνση των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων από αυτές.

Στα πλαίσια ενίσχυσης της εμπορικής αξίας των παραπάνω πλατειών και κατ'επέκταση της αναβάθμισής τους, πεζοδρομούνται κάποιοι από τους οδικούς άξονες που τις περιβάλλουν. Παράλληλα, στην πλατεία Κοτζιά δημιουργείται υπόγειος χώρος στάθμευσης. Η ύπαρξη κατακόρυφης σύνδεσης όμως, έχει σαν αποτέλεσμα την απουσία συνοχής και κεντρικότητας που χαρακτηρίζουν την αστική πλατεία.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Νεοκλασικός χαρακτήρας/ σταθερά - μεταβλητά στοιχεία

Ο νεοκλασικός χαρακτήρας των υπό μελέτη αστικών πλατειών συγκροτείται με βάση τη θέση τους στην πόλη (κέντρο), τον σχεδιασμό τους και τη λειτουργία τους. Τα κύρια συνθετικά στοιχεία των υπό μελέτη αστικών πλατειών είναι ο κεντρικός άξονας που οδηγεί σε αυτές, το ορθοκανονικό σχήμα των πλατειών και το κτήριο αναφοράς τους. Πιο αναλυτικά, ο κεντρικός άξονας διατηρείται σταθερός σε όλες τις πλατείες, εκτός από την πλατεία Κοτζιά. Το γεγονός αυτό οφείλεται στον ολοένα και αυξανόμενο πληθυσμό της Αθήνας, ως πρωτεύουσας του ελληνικού κράτους. Η στέγαση του πληθυσμού οδηγεί στην οικοπεδοποίηση μεγάλου μέρους της πλατείας, με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση και μετατόπισή της. Έτσι, η πλατεία χάνει τη σύνδεσή της με την οδό Αθηνάς, καθώς και την κεντρική της θέση μέσα στην πόλη. Όσον αφορά τα άλλα δύο συνθετικά στοιχεία των υπό μελέτη αστικών πλατειών, αυτά παραμένουν σταθερά μέχρι σήμερα.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο των υπό μελέτη αστικών πλατειών είναι τα κτήρια που τις ορίζουν και ενισχύουν τον νεοκλασικό χαρακτήρα τους. Οι πλατείες που ανήκουν στις επαρχιακές πόλεις, δηλαδή η Σπιανάδα, η Μιαούλη και η Συντάγματος διατηρούν τα περιβάλλοντα κτήριά τους από τον αρχικό σχεδιασμό τους μέχρι σήμερα. Αντίθετα, η πλατεία Βασ. Γεωργίου Α' χάνει τα περισσότερα νεοκλασικά της κτήρια. Τα μόνα που διατηρούνται μέχρι σήμερα είναι το κτήριο αναφοράς της, το Δημοτικό Θέατρο και η Εθνική Τράπεζα. Τέλος, τα νεοκλασικά κτήρια που διασώζονται μέχρι σήμερα στην πλατεία Κοτζιά είναι η Εθνική Τράπεζα, το Μέγαρο Μελά και το Δημαρχείο.

Ο ρόλος των υπό μελέτη αστικών πλατειών στον αστικό ιστό

Ένα ακόμη στοιχείο που αποδίδει τον νεοκλασικό χαρακτήρα στις αστικές πλατείες που μελετώνται, είναι η λειτουργία τους. Αρχικά, οι πλατείες αυτές λειτουργούν ως πολιτιστικά αγαθά των πόλεων στις οποίες ανήκουν. Εκφράζουν την αστική αντίληψη για τον δημόσιο χώρο, την αστική κουλτούρα, τον αστικό τρόπο ζωής. Αποτελούν εξωραϊστικά στοιχεία των πόλεων τους και χαρακτηρίζονται ως έργα τέχνης. Η μόνη διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι η πλατεία Κοτζιά λειτουργεί αποκλειστικά ως διακοσμητικό στοιχείο, ενώ οι υπόλοιπες πλατείες λειτουργούν ως κοινωνικοί χώροι. Στα πλαίσια όμως της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου, ο ρόλος των υπό μελέτη αστικών πλατειών στον αστικό ιστό αλλάζει. Έτσι, σήμερα οι πλατείες αυτές λειτουργούν ως καταναλωτικά αγαθά, δηλαδή ως αντικείμενα οικονομικής εκμετάλλευσης.

Η σχέση των υπό μελέτη αστικών πλατειών με την εξουσία

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της λειτουργίας των υπό μελέτη αστικών πλατειών είναι η σχέση τους με την εξουσία. Πιο συγκεκριμένα, από τις πλατείες που μελετώνται, οι πλατείες Κοτζιά, Συντάγματος και Μιαούλη διατηρούν τη σύνδεση με την εξουσία από τον αρχικό σχεδιασμό τους μέχρι σήμερα. Το γεγονός αυτό υποδηλώνεται από την διάταξη των συνθετικών τους στοιχείων. Σύμφωνα με την διάταξη αυτή, το κτήριο αναφοράς των πλατειών κατέχει δεσπόζουσα θέση σε αυτές, καθώς εκπροσωπεί την εξουσία. Στην περίπτωση της πλατείας Κοτζιά, η εξουσία σταδιακά αλλάζει μορφή. Αρχικά, ταυτίζεται με τον βασιλιά (Ανάκτορα), ως απόρροια των ευρωπαϊκών κήπων, ενώ στη συνέχεια, ταυτίζεται με την τέχνη (Δημοτικό Θέατρο), στα πλαίσια λειτουργίας της πλατείας ως πολιτιστικό αγαθό. Από την κατεδάφιση του Δημοτικού Θεάτρου μέχρι και σήμερα, τη σύνδεση της πλατείας με την εξουσία αναλαμβάνει το Δημαρχιακό Μέγαρο. Από την άλλη πλευρά, οι πλατείες Σπιανάδα και Βασ. Γεωργίου Α' σχεδιάζονται πριν από την πλατεία Κοτζιά και έτσι δεν συνδέονται με την ανάδειξη της εξουσίας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από την διαφορετική διάταξη των συνθετικών τους στοιχείων και την εναρμόνιση του κτηρίου αναφοράς τους με το περιβάλλον.

Σχέση των υπό μελέτη αστικών πλατειών με τους άλλους δημόσιους χώρους

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση που αναπτύσσουν οι υπό μελέτη αστικές πλατείες με τους άλλους δημόσιους χώρους. Η μοναδικότητά τους, σε συνδυασμό με την κεντρική τους θέση, τις ανάγουν στους πιο σημαντικούς δημόσιους χώρους των πόλεων στις οποίες ανήκουν. Αντίθετα, η πλατεία Κοτζιά χάνει την ισχύ της απέναντι στις άλλες αστικές πλατείες που την περιβάλλουν, γεγονός που οφείλεται στη μείωση των διαστάσεών της, την απώλεια της κεντρικής της θέσης, καθώς και στην γειτνίασή της με κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

Παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξη και τον νεοκλασικό χαρακτήρα των υπό μελέτη αστικών πλατειών

Μέσα από τη διερεύνηση των συγκεκριμένων αστικών πλατειών, συμπεραίνουμε ότι κάθε μια από αυτές εμφανίζει έναν διαφορετικό χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό οφείλεται τόσο σε ιστορικούς όσο και σε πολιτικούς παράγοντες. Ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίον τα νεοκλασικά στοιχεία αποτυπώνονται στις πλατείες, είναι ο λόγος που τις καθιστά μοναδικές. Παρ' όλα αυτά όμως, ο βασικός παράγοντας που επηρέασε την εξέλιξη και τον χαρακτήρα των υπό μελέτη αστικών πλατειών είναι ο κοινωνικός. Ως γνωστόν, η αστική πλατεία είναι ένας κατεξοχήν κοινωνικός χώρος. Συνεπώς, οποιαδήποτε αλλαγή υφίσταται η κοινωνία, έχει άμεσο αντίκτυπο στην αστική πλατεία. Η εισροή των προσφύγων και των οικονομικών μεταναστών στον ελλαδικό χώρο, προκάλεσαν έντονες κοινωνικές ανακατατάξεις. Παρ' όλα αυτά, η αστικοποίηση ήταν αυτή που διαδραμάτισε τον καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση του νεοκλασικού χαρακτήρα των υπό μελέτη αστικών πλατειών. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην εμφάνιση της πολυκατοικίας και του μοντερνισμού, ο οποίος εισήγαγε έναν διαφορετικό τρόπο αντίληψης για τον δημόσιο χώρο.

Ο βαθμός εμπορευματοποίησης των υπό μελέτη αστικών πλατειών

Σήμερα, στα πλαίσια αυτής της νέας αντίληψης για τον δημόσιο χώρο, οι υπό μελέτη αστικές πλατείες λειτουργούν ως εμπορευματοποιημένοι χώροι. Ο βαθμός εμπορευματοποίησής τους όμως διαφέρει. Το γεγονός αυτό οφείλεται αρχικά στον κοινωνικό χαρακτήρα των τεσσάρων αστικών πλατειών (Σπιανάδα, Μιαούλη, Συντάγματος, Βασ. Γεωργίου Α'). Ήδη από τον αρχικό τους σχεδιασμό, οι πλατείες αυτές διέθεταν χώρους αναψυχής, συγκεντρώνοντας έτσι την κοινωνική ζωή της πόλης. Παρ' όλα αυτά, η εμπορευματοποίηση των πλατειών Σπιανάδα, Μιαούλη και Βασ. Γεωργίου Α' δεν γίνεται σήμερα ιδιαίτερα αισθητή, γεγονός που αποδίδεται στη στοά. Πρόκειται για ένα στοιχείο ενετικής προέλευσης, το οποίο εντάσσει την εμπορική ζωή της πόλης σε ζώνες, με αποτέλεσμα να μην γίνεται αισθητή η παρουσία της στον χώρο της πλατείας. Αντίθετα, στην περίπτωση της πλατείας Συντάγματος, η απουσία της στοάς οδηγεί στην επέκταση των τραπεζοκαθισμάτων στον χώρο της πλατείας, αλλοιώνοντας έτσι το ορθοκανονικό της σχήμα. Αντίστοιχα για την πλατεία Κοτζιά, ο βαθμός εμπορευματοποίησής της είναι αρκετά μεγάλος, καθώς εξ' αρχής η πλατεία αυτή είχε διακοσμητικό ρόλο.

Ζητήματα ανθεκτικότητας

Τα δύο βασικά στοιχεία που έχουν συντελέσει στο να απωλέσουν οι υπό μελέτη αστικές πλατείες τον νεοκλασικό τους χαρακτήρα σε μεγάλο βαθμό, είναι τα περιβάλλοντα κτήρια και η λειτουργία τους. Αντίθετα, η σχέση τους με την πόλη και τα συνθετικά τους στοιχεία αποτελούν μέχρι και σήμερα το σήμα κατατεθέν των πλατειών αυτών και τις διαφοροποιούν από αυτές που δεν είναι νεοκλασικές. Σήμερα, η Σπιανάδα εμφανίζει την μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στον νεοκλασικό της χαρακτήρα, ενώ η πλατεία Κοτζιά την μικρότερη, γεγονός που αποδίδεται στις συνεχείς αλλαγές που υπέστη η πλατεία στην πάροδο του χρόνου.

Ζητήματα δημοφιλίας

Η μετατροπή των πλατειών Κοτζιά και Βασ. Γεωργίου Α' από πολιτιστικά σε καταναλωτικά αγαθά, επέδρασε θετικά στην επισκεψιμότητά τους. Σταδιακά όμως, άρχισε η υποβάθμισή τους, γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους οικονομικούς μετανάστες. Σήμερα, η καταναλωτική αξία των πλατειών αυτών ενισχύεται από τον νεοκλασικό χαρακτήρα τους, ο οποίος αποτελεί πόλο έλξης για τους επισκέπτες. Στην ουσία, τα εναπομείναντα νεοκλασικά στοιχεία δημιουργούν ένα σκηνικό, το οποίο ανακαλεί στη μνήμη ένα ένδοξο παρελθόν και προκαλεί νοσταλγία για μια γοητευτική εποχή που έχει πια περάσει. Το σκηνικό αυτό, λειτουργεί ως στοιχείο δημοφιλίας των νεοκλασικών πλατειών.

Από την άλλη πλευρά, το στοιχείο δημοφιλίας των πλατειών Σπινάνδα, Συντάγματος, Μιαούλη, είναι η ανθεκτικότητα του νεοκλασικού χαρακτήρα τους. Το γεγονός ότι ο χαρακτήρας μιας αστικής πλατείας έχει παραμείνει αναλλοίωτος στο πέρασμα δύο αιώνων, προκαλεί το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Οι πλατείες αυτές έχουν ανακηρυχθεί προστατευόμενοι χώροι. Με άλλα λόγια, λειτουργούν ως χώροι διαφύλαξης του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής ιστορίας, ενώ περικλείουν τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους εκφράστηκε ο νεοκλασικισμός στην Ελλάδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγοροπούλου - Μπιρμπίλη Αφροδίτη, *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κέρκυρας: κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας*, διατριβή, Αθήνα, 1977
2. Ανανιάδου - Τζημοπούλου Μ., Καραδήμου - Γερολύμπου Α., *Πλατείες της Ευρώπης, Πλατείες για την Ευρώπη*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, 2009
3. Burgel Guy, *Η νεοελληνική πόλη*, Εκδόσεις Εξάντας, 1989, πρώτη γαλλική έκδοση, 1986
4. Καρούζου Σέμνη, *Το Ναύπλιο*, Έκδοση της Εμπορικής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα, 1979
5. Κασιμάτη Μαριλένα Ζ., *Αθήνα - Μόναχο/ Τέχνη και Πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*, Έκδοση: Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου σε συνεργασία με το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα, 2000
6. Καυκούλα Κ., Παπαμίχος Ν., Χαστάογλου Β., *Σχέδια πόλεων στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*, Επιστημονική Επετηρίδα Πολυτεχνικής Σχολής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Αθήνα, τ. ΙΒ' παράρτημα 15, Θεσσαλονίκη, 1990
7. Κονδύλης Παναγιώτης, *Η παρακμή του Αστικού Πολιτισμού - Από τη μοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, γ' έκδοση, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2007
8. Μαντούβαλου Μ., Πολύζος Ι., *Αστικοποίηση και οργάνωση του χώρου στην προπολεμική Ελλάδα*, Εκδόσεις τομέα «πόλη και κοινωνικές πρακτικές», Αθήνα, 1984
9. Μελαμπιανάκη Ευγενία, *Οι πλατείες της Αθήνας 1834 - 1945: διαδικασία διαμόρφωσης, λειτουργία, πολεοδομική σημασία: διδακτορική διατριβή*, Τόμος ΙΙ: Παράρτημα ΙΙ: Οι πλατείες, Αθήνα ΕΜΠ, 2006
10. Μπαστέα Ελένη, *Νεοκλασική Πολεοδομία και ελληνική εθνική συνείδηση: Αθήνα 1834 - 1896*, Εκδόσεις LIBRO, Αθήνα, 2008
11. Μπίρης Κώστας, *ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα, 1997
12. Μπίρης Μάνος, Καρδαμίτση - Αδάμη Μάρω, *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2001
13. Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΑΘΗΝΑ - Ένα όραμα του κλασικισμού*, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, Αθήνα 2001
14. Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΕΛΟΥΡΔΟΣ ΣΑΟΥΜΠΕΡΤ 1804-1860/ Συλλογή τεκμηρίων για τον σχεδιασμό της Αθήνας και του Πειραιά*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1999
15. Παπαδάτου - Γιαννοπούλου Χαρά, *Εξέλιξη του σχεδίου πόλεως των Πατρών, 1829 - 1989*, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1991
16. Πολύζος Ιωάννης, *Διαδικασία αστικοποίησης στην Ελλάδα/ 1920 - 1940, Α. Πληθυσμιακή εξέλιξη και μεταναστευτική κίνηση*, Σειρά Ι - Νέες Δημοσιεύσεις 4, Εκδόσεις Έδρας Πολεοδομίας Α' και Σπουδαστηρίου Πολεοδομικών Ερευνών, Αθήνα, 1979
17. Πολύζος Ιωάννης, *Μικρασιατικός Ελληνισμός, Πολεοδομικές επιπτώσεις από την εγκατάσταση των προσφύγων*, Σειρά ΙΙ - Ανάτυπα 5, Εκδόσεις Έδρας Πολεοδομίας Α' και Σπουδαστηρίου Πολεοδομικών Ερευνών, Αθήνα, 1979

18. Πολύζος Ιωάννης, *Η εγκατάσταση των προσφύγων του 1922: Μια οριακή περίπτωση αστικοποίησης, Συμβολή στην έρευνα για τον αστικό χώρο στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Τομέα «Πόλη και Κοινωνικές Πρακτικές», Αθήνα, 1984
19. Σαρηγιάννης Μ. Γεώργιος, *Η αστικοποίηση - βασικές έννοιες - ιστορική εξέλιξη - ο σύγχρονος ελληνικός χώρος*, Σειρά Ι - Νέες Δημοσιεύσεις 3, Εκδόσεις Έδρας Πολεοδομίας Α' και Σπουδαστηρίου Πολεοδομικών Ερευνών, Αθήνα, 1979
20. Στεφάνου Ιωσήφ, *Ο πολεοδομικός σχεδιασμός της Ερμούπολης: μια πρότυπη πολεοδομική αντιμετώπιση ιστορικής πόλης*, Εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα, 2003
21. Τραυλός Ι., Κόκκου Α., *ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ - Η δημιουργία μιας νέας πόλης στη Σύρο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα*, Έκδοση Εμπορικής Τραπεζής της Ελλάδος, Αθήνα, 1980
22. Τσιώμης Γιάννης, *Αθήνα ευρωπαϊκή υπόθεση (έκθεση: 12 Οκτωβρίου - 2 Δεκεμβρίου 1985)*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα, 1985
23. Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, *Αρχιτεκτονική του νεοελληνικού θεάτρου 1720 - 1940*, τόμος 1, Αθήνα, 1994
24. Φεσσά - Εμμανουήλ Ελένη, *Κτήρια για δημόσια χρήση στη νεότερη Ελλάδα 1827 - 1992*, Αθήνα, 1993
25. Φιλιππίδης Δημήτρης, *Νεοκλασικές Πόλεις στην Ελλάδα (1830 - 1920)*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2007
26. Φιλιππίδης Δημήτρης, *Για την ελληνική πόλη - Μεταπολεμική πορεία και μελλοντικές προοπτικές*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1990
27. *Νεοκλασική πόλη και αρχιτεκτονική* (2- 4 Δεκεμβρίου 1983, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα), πρακτικά πανελλήνιου συνεδρίου ΑΠΘ -, Πολ. Σχ. - , Σπουδ. Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1983

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ/ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. Αγτζίδης Β., *ΚΕΡΚΥΡΑ - ΚΑΤΟΧΗ: Ο ιταλικός φασισμός και οι πρόσφυγες στο νησί του Ιονίου*, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, Ιστορικά - 29/09/2013
2. Αριστηνός Γιώργος, *Νεοκλασικισμός και Ιδεολογία*, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 04/07/2009
3. Βενετσιάνου Ο., Δόξα Μ., Μπαζαίου Ν., *Δημοφιλείς Χώροι*, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ, τεύχος 79, Αθήνα, 2010
4. Γκιζελή Βίκα Δ., *Η νεοελληνική πόλη του μεσοπολέμου, Κοινωνικοί και πολεοδομικοί μετασχηματισμοί πριν και μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή*, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ, τεύχος 65
5. Δανιήλ Μαρία, *Οι κήποι της Αθήνας στην εποχή του Όθωνα (1834 - 1862)*, MONUMENTA, 26/07/2011
6. Δανιήλ Μαρία, *Η ιστορία των κήπων της Αθήνας*, SOCIAL OPINION, 14/01/2012
7. Δρεπανιά Δέσποινα, *Από τον Κήπο του Λαού στην Πλατεία Εθνικής Αντιστάσεως*, 20/04/2012 (facebook)
8. Καλλιβερέτακης Λεωνίδας, *Η Αθήνα τον 19^ο αιώνα: Από επαρχιακή πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου*, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
9. Καπετάνιος Αντώνης Β., *Σιωπηλές πλατείες (Α μέρος)*, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΜΑΤΙΕΣ, ημερομηνία έκδοσης: 24/06/2010
10. Κασιμάτη Μ., *«Αθήνα - Μόναχο» Αρχιτεκτονική και αρχιτέκτονες - Η ιστορία δύο πόλεων*, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ, τεύχος 23 - περίοδος Β, Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 2000
11. Κρίκου Νάντια, *Η προσπελασιμότητα της πόλης, μέσα από τις αστικές πλατείες*, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΜΑΤΙΕΣ, 04/04/2008
12. Λοϊζίδη Νίκη, *Νεοκλασικισμός*, ΤΟ ΒΗΜΑ γνώμες, 02/07/2000
13. Μπίρης Τάσος, *Η Πλατεία με το βλέμμα του αρχιτέκτονα*, Η ΑΥΓΗ, 01/04/2012
14. Μυκονιάτης Ηλίας, *Νεοκλασική αρχιτεκτονική*, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, Φεβρουάριος 1982, τεύχος 2
15. Παπαντωνίου Κ. - Μαυροειδής Σ., *Οι πλατείες είναι οι καθρέφτες της κοινωνίας*, Η ΑΥΓΗ, 01/04/2012
16. Ρηγόπουλος Δημήτρης, *Η πλατεία είναι γεμάτη με το νόημα...*, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 06/12/2009
17. Ρουμπιέν Διονύσιος, *Η διασπορά των δημόσιων κτηρίων ως παράγοντας αστικής ανάπτυξης. Το παράδειγμα της Οθωνικής Αθήνας*, ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Επιστημονική Έκδοση ΤΕΕ, ΙΙ, τεύχος 1 - 2, Αθήνα, 2005
18. Ρουμπιέν Διονύσιος, *Ο ρόλος των δημόσιων κτηρίων στην ανορθολογική δημιουργία του σχεδίου πόλεως στην οθωνική Αθήνα*, ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Επιστημονική Έκδοση ΤΕΕ, τεύχος 3, Αθήνα, 2010

19. Shaftoe Henry, CONVIVIAL URBAN SPACES, Creating Effective Public Spaces, Earthscan, USA, 2008
20. Σπίνου Παρή, *Δεν πάμε πλατεία*, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 25/10/2009
21. Σταύρακας Β., *Αφιέρωμα: Ναύπλιο*, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, επτά ημέρες, Χορηγός Εμπορική Τράπεζα, Κυριακή 12 Νοεμβρίου 1995
22. Στεφάνου Ι. - Μαράτου Θ., *Ιστορικές Πόλεις. Όροι Δόμησης και Φυσιογνωμία. Το Παράδειγμα της Ερμούπολης*, ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Επιστημονική Έκδοση ΤΕΕ, ΙΙ, τεύχος 1 - 2, Αθήνα, 2004
23. Τραϊού Ε., *Αφιέρωμα: Πάτρα*, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, επτά ημέρες, Χορηγός Εμπορική Τράπεζα, Κυριακή 21/02/1999
24. Τραϊού Ε., *ΟΔΟΣ ΑΘΗΝΑΣ*, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, επτά ημέρες, Χορηγός Εμπορική Τράπεζα, Κυριακή 17 Ιουνίου 2001
25. Τσακόπουλος Παναγιώτης, *Ελληνική Πόλη και Νεοκλασικισμός: Η ελληνική πολεοδομία στον 19^ο αιώνα*, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ, τεύχος 65
26. Χάλαρης Δ., *Αφιέρωμα: Η πλατεία Μιαούλη*, WordPress.com, ημερομηνία ανάρτησης 22/04/2013
27. *Η νεοκλασική πολεοδομία ως ιδεολογικός μηχανισμός, κατά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους*, ΚΟΜΠΡΕΣΕΡ, τεύχος 2, 09/09/2011

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://dhalaris.wordpress.com/>

https://www.facebook.com/syrosagenda/photos_stream

<http://www.hermoupolis.gr>

<http://www.e-patras.gr>

<http://paliapatra.gr/>

<http://www.cityofnafplio.com>

<http://www.nafplio.gr>

<http://argolikivivliothiki.gr>

<http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php>

<http://www.corfuhistory.eu/>

<http://www.teekerk.gr>

<http://www.corfu.gr>

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

εικόνες 2, 3: <http://www.karlsruhe-antiquarisch.de>

εικόνες 1, 4, 9: Φιλίππιδης Δημήτρης, *Νεοκλασικές Πόλεις στην Ελλάδα (1830 - 1920)*, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 2007

εικόνες 6, 7: Παπαγεωργίου - Βενετάς Αλέξανδρος, *ΑΘΗΝΑ - Ένα όραμα του κλασικισμού*, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, Αθήνα 2001

εικόνες 10, 68, 69, 72: Μελαμπιανάκη Ευγενία, *Οι πλατείες της Αθήνας 1834 - 1945: διαδικασία διαμόρφωσης, λειτουργία, πολεοδομική σημασία: διδακτορική διατριβή*, Τόμος II: Παράρτημα II: Οι πλατείες, Αθήνα ΕΜΠ, 2006

εικόνες 11, 18: http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=75

εικόνες 14, 15, 21, 70, 82: <https://www.facebook.com/notes/η-αθηνα-μεσα-στο-χρονο/από-τον-κήπο-του-λαού-στην-πλατεία-εθνικής-αντιστάσεως/367348723317869>

εικόνες 16, 73: Τραϊού Ε., «ΟΔΟΣ ΑΘΗΝΑΣ», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, επτά ημέρες, Χορηγός Εμπορική Τράπεζα, Κυριακή 17 Ιουνίου 2001

εικόνες 17, 19, 20, 66, 67, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 96, 97:
<https://www.facebook.com/pages/Ερνέστος-Τσίλλερ>

εικόνες 22, 23: http://www.corfuhistory.eu/?page_id=2133/ ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ 2006 - 2012

εικόνα 26: <http://www.spianada.com>

εικόνες 27, 28, 31, 32, 33, 34, 74, 75, 98, 99: <http://www.corfuhistory.eu>

εικόνες 29, 30: <http://www.corfu-kerkyra.eu>

εικόνες 35, 36, 37, 98, 99: <http://www.corfubenitses.gr>

εικόνες 38, 39, 41, 46, 76: Τραυλός Ι., Κόκκου Α., *ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ - Η δημιουργία μιας νέας πόλης στη Σύρο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα*, Έκδοση Εμπορικής Τραπεζής της Ελλάδος, Αθήνα, 1980

εικόνες 40, 42, 43, 44, 47, 48, 100, 101, 102, 103:
https://www.facebook.com/syrosagenda/photos_stream

εικόνες 49, 50, 51: Παπαδάτου - Γιαννοπούλου Χαρά, *Εξέλιξη του σχεδίου πόλεως των Πατρών, 1829 - 1989*, Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα 1991

εικόνες 53, 54, 55, 56, 57, 77, 78, 79, 87, 88, 89, 106, 107:
<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.149780311712248.41721.144534325570180&ty=1>

εικόνα 58: <http://www.amapola.gr/kalitheia/subcat/059.html>

εικόνες 59, 109: <http://www.greekscapes.gr/~landscapesatlas/index.php>

εικόνες 60, 61, 62, 63, 64, 108: <http://www.nafplio.gr>

εικόνες 65, 80: <http://argolikivivliothiki.gr>

εικόνες 91, 92, 93, 94, 95, 110: προσωπικό αρχείο

εικόνα 104: http://anastasiosk.blogspot.gr/2009/08/blog-post_3481.html

εικόνα 105: <http://www.panoramio.com/photo/49511568>

